

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2523-2529 ได้เสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ 4 ประเภทตามลำดับดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์

ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- (1). เป็น แนวทางในการกำหนดขอบเขตในการวิเคราะห์
- (2). ใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์และการให้นิยามศัพท์ของคำที่ใช้ในการวิเคราะห์
- (3). ใช้ประกอบการอภิปรายผลและเป็นหลักฐานสนับสนุนข้อ เสนอแนะ
- (4). เพื่อให้เห็นภาพรวมและความสำคัญของการวิจัย ในรูปของวิทยานิพนธ์

นอกจากนี้ข้อสรุปจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง ได้เสนอ ไว้ในแต่ละส่วน

สามารถใช้เป็นมาตรฐานในการวิเคราะห์เรื่องเดียวกันนี้เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตรงกัน

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1.1 ความหมายของการวิจัย

ชินวุธ สุนทรสิมะ (2515:3) ได้ให้ความหมายของการวิจัยไว้ว่า หมายถึง การค้นคว้าอย่างมีระบบและความมุ่งหมายแน่นอน เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงหรือหลักการบางอย่าง

อานวยวิทย์ ชูวงษ์ (2519:6) ได้กล่าวไว้ว่าจุดมุ่งหมายของการวิจัยก็เพื่อค้นหาคำตอบในปัญหาต่าง ๆ โดยประยุกต์ระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific procedure) ระเบียบวิธีการนี้ได้พัฒนาไปมาก ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มาตรงกับปัญหาที่ทำการวิจัย โดยเชื่อถือได้และปราศจากอคติ อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักประกันว่าการวิจัยที่นำไปจะได้ข้อมูลตรงกับเรื่องที่วิจัย เชื่อถือได้และปราศจากอคติ แต่ระเบียบวิธีการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ก็เป็นวิธีที่ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแก้ปัญหา

จุมพล สวัสดิยากร (2520:10) ได้สรุปไว้ว่าการวิจัยหมายถึงการศึกษาหาความจริงอย่างจริงจังด้วยระบบและวิธีการอันถูกต้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้

สวีย์ อาร์กิล (2521:2) กล่าวว่า คำว่าการวิจัย (Research) มีรากศัพท์เดิมจากภาษาฝรั่งเศสว่า Re-Cerchier ซึ่งแปลว่าการค้นหาซ้ำ ๆ เป็นการค้นหา คำตอบเพื่อให้เกิดความมั่นใจ ฉะนั้นการวิจัยจึงหมายถึงการรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ความคิดเห็น ตลอดจนสัญลักษณ์ เข้าด้วยกันเพื่อช่วยให้เข้าใจหรือใช้อธิบายสิ่งต่าง ๆ หรือเพื่อใช้ความรู้ที่ได้ เหล่านี้มาสร้างทฤษฎีหรือการประกอบศิลปะ หรืออาจกล่าวได้ว่า การวิจัยเป็นการเสาะแสวงหา อย่างมีระบบแบบแผน โดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2525:4-5) กล่าวถึงการวิจัยว่า "การวิจัย" ตรงกับ ภาษาอังกฤษว่า "Research" ถ้าแปลตามรูปศัพท์หมายความว่า การค้นหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งค้นแล้ว ค้นอีกนั่นเอง ในเชิงปรัชญาก็เป็นที่ยอมรับกันว่า "การวิจัย" หากความรู้ใหม่และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Methods) หรือวิธีแห่งปัญญา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2526:742) ได้ให้ความหมายของการวิจัยไว้ 2 ความหมายคือ

1. การสะสม การรวบรวม
2. การค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ, (2527:11) ได้สรุปไว้ว่าการวิจัยเป็นการ ค้นคว้าหาข้อเท็จจริงและความรู้ใหม่อย่างมีระบบระเบียบ และมีจุดมุ่งหมายแน่นอน

เทียนฉาย กิระเนมน์ (2527:4-5) ได้สรุปความหมายของ "การวิจัย" ไว้ว่าเป็นเรื่องของการศึกษาค้นคว้าเพื่อพิสูจน์หรือหาคำตอบหรือหาข้อเท็จจริงบางอย่างที่อาจยัง ไม่มีการค้นพบมาก่อน หรืออาจมีการค้นพบมาแล้วแต่ต้องการค้นหาใหม่อีกครั้งหนึ่งก็ได้ สิ่งหนึ่งที่ พอเห็นได้ชัดคือ การวิจัยในศาสตร์แต่ละสาขาย่อมมีกระบวนการ วิธีการและระบบแตกต่างกันไป ไม่สามารถที่จะสรุปให้ความหมายที่แน่ชัดให้ครอบคลุมงานวิจัยในศาสตร์ทุกสาขาให้เหมือนกันหมดได้

นิภา ศรีไพโรจน์ (2527:2) ให้ความหมายของการวิจัยว่า การวิจัย หมายถึงวิธีการค้นคว้าหาข้อเท็จจริง (Method of Seeking Truth) ภายในขอบเขตที่กำหนด ไว้อย่างมีระบบ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ในสิ่งที่วิจัยนั้น

อารง สุทธาศาสตร์ (2527:1) กล่าวถึงความหมายของการวิจัยไว้ว่า การวิจัยเป็นวิธีค้นหาคำตอบในสิ่งที่เราสงสัย ซึ่งเป็นคำตอบที่น่าเชื่อถือและถูกต้องแม่นยำ

อนันต์ ศรีโสภา (2527:12) ระบุว่า การวิจัยเป็นการตอบปัญหาอย่างมี ระบบ โดยคำตอบอาจมีลักษณะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดของการวิจัย

ประคอง การณสุต (2528:1) กล่าวว่า การวิจัยเป็นขบวนการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และข้อเท็จจริง โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการวิเคราะห์ปัญหาอย่าง มีระบบ ยึดหลักการสรุปที่ใช้ข้อเท็จจริงและหลักการวิทยาศาสตร์เป็นแนวทางในการแสดงความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องมากที่สุด

นั้นหวั่น สุชาโต (2529:7) ได้สรุปความหมายของการวิจัยไว้ว่า หมายถึง กระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือการพยายามค้นหาคำตอบ หรือความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้วิธีการศึกษาอย่างมีระบบและมีหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการวิจัยเป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าเพื่อแสวงหาความรู้ คำตอบหรือข้อเท็จจริงอย่างมีระบบระเบียบและมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนแน่นอนในการศึกษา ทั้งนี้โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

2.2 ประโยชน์ของการวิจัย

ชุมพล สวัสดิการ (2520:11-12) กล่าวว่า ผลของการวิจัยมีทั้งทางทฤษฎี และทางปฏิบัติ (Theory & Practice) และมีประโยชน์ต่อมนุษยชาติมากสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เป็นการเพิ่มพูนวิทยาการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ช่วยให้ได้รับความรู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้ รู้และเข้าใจยิ่งขึ้น ในสิ่งที่พอรู้อยู่บ้างแล้ว

2. ช่วยในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องและยุติธรรม การศึกษาวิจัยจะหาให้ทราบสาเหตุของปัญหา เพื่อหาทางแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง

3. ช่วยในการกำหนดนโยบายและวางแผนได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและประหยัด

4. ช่วยแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น

5. ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารในการวินิจฉัย สั่งการหรือตัดสินใจ ได้ดียิ่งขึ้น

6. ช่วยนักบริหารและนักปฏิบัติการสามารถติดตามและประเมินผลกาปฏิบัติงานของคนให้ ได้ผลดียิ่งขึ้น

7. ช่วยให้มีการฝึกใช้เครื่องมือในการวิจัยกว้างขวางเพิ่มมากขึ้น

8. ช่วยให้มีผลงานวิจัยเพิ่มขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ทราบข้อเท็จจริงมาใช้ในการบริหารและพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

9. ช่วยให้ทราบว่าต้องมีผู้ทำการวิจัยเรื่องอะไรบ้าง เพื่อหลีกเลี่ยงการวิจัยซ้ำซ้อนกัน

เทียนฉาย กิระนันท์ (2527:11-14) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของงานวิจัยไว้เป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. งานวิจัยที่มีลักษณะ เป็นงานวิจัยเชิงวิชาการแท้ ๆ เป็นการศึกษาวิจัย ลึกลงไปมุ่งค้นคว้าหาทฤษฎีใหม่ ๆ งานวิจัยลักษณะนี้มีประโยชน์ยิ่งในทางวิชาการเพราะเกี่ยวข้อง และเป็นสาเหตุโดยตรงของความก้าวหน้าและการพัฒนาศาสตร์ในแต่ละสาขาวิชาโดยตรง

2. งานวิจัยช่วยในการพิจารณาปัญหาของส่วนรวม ช่วยให้เห็นสาเหตุแท้จริงของปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดได้

3. ช่วยในการวินิจฉัยตัดสินปัญหา การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน
4. งานวิจัยเชิงนโยบาย (policy research) มีวัตถุประสงค์แนชัดที่จะนำผลจากการวิจัยนั้น ไปใช้กำหนดนโยบายหรือวางแผนทดลองนำไปใช้ในการปฏิบัติการตามนโยบายหรือแผนที่ได้วางไว้

นั้นหวั่น สุชาโต (2529:9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการวิจัยไว้ว่า การวิจัยนั้น เพื่อหาความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ และนำความรู้นั้นมาใช้ในการป้องกันหรือควบคุมสภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น นับว่ามีส่วนอย่างสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์โดยส่วนรวม ในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่กำลังพัฒนา.....จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยในทุก ๆ ด้านเข้าช่วยให้เกิดความเข้าใจในปัญหาของการพัฒนาและวิธีการแก้ไข ปัญหาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงต่าง ๆ มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมมากยิ่งขึ้น

จากประโยชน์ของการวิจัยในด้านต่าง ๆ ข้างต้นอาจสรุปได้ว่าการวิจัยมีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติซึ่งพิจารณาได้ใน 2 ระดับคือ

1. ระดับจุลภาค (Microcosm) ผลของการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคลหรือคณะบุคคล ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ในด้านการให้ความรู้ความเข้าใจในวิชาการ เทคนิควิธีการต่าง ๆ ตลอดจนการตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ หรือในการปรับปรุงคุณภาพของบุคคล ในการปฏิบัติงาน ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์และข้อเท็จจริง

2. ระดับมหภาค (Macrocosm) การวิจัยจะยังประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบสังคมทั้งระบบใหญ่ อาทิเช่นการวิจัยนโยบาย การประเมินผลโครงการต่าง ๆ เป็นต้น การวิจัยเหล่านี้ช่วยในการวางแผนพัฒนาทั้งระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีเป้าหมายที่ชัดเจนรัดกุม

2.3 ประเภทของการวิจัย

การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2523-2529 ในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของการวิจัย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภทดังนี้ (อัจฉรา ศิวทัศน์, 2528: 75)

2.3.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

2.3.2 การวิจัยเชิงบรรยาย

2.3.3 การวิจัยเชิงทดลอง

2.3.4 การวิจัยเชิงประจักษ์

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research)

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือระเบียบวิธีวิจัยในการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงในอดีต เพื่อนำผลที่ได้มาใช้อธิบายสภาพความเป็นจริง

ในอดีต หรือนำความรู้ในอดีตมาสร้างกฎเกณฑ์ เพื่อใช้ควบคุมเหตุการณ์ในปัจจุบันหรือใช้วางแผนในอนาคต ดังนั้นการวิจัยจึงจำต้องอาศัยห้องสมุดในการศึกษาค้นคว้าเอกสาร เพราะห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมหนังสือหรือเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ไว้ จึงมีบางท่านเรียกการวิจัยแบบนี้ว่า การวิจัยห้องสมุด (Library Research) หรือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์หรือการวิจัยห้องสมุด หรือการวิจัยเอกสาร ก็คือวิธีการศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงจากเอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ด้วยระบบและหลักการอันถูกต้องเพื่อวิเคราะห์และทดสอบสมมติฐานและตอบปัญหาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อสรุปผลการวิจัยนั้น ๆ

(ชเนศ ต่วนชะเอม, 2520 : 106) การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มีความสำคัญยิ่งต่อการวิจัยอย่างน้อยในการวิจัยทุกเรื่องก็ต้องใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เพื่อวิเคราะห์และประเมินเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ, 2527:75)

การวิจัยลักษณะใดก็ตามจะมีลักษณะของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์อยู่ด้วยเสมอ พิจารณาจากเงื่อนไขของเวลาจะพบว่า การวิจัยเชิงบรรยายไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ทันที การวิจัยเชิงทดลองก็ต้องศึกษาย้อนคว้าเรื่องนั้น ได้มีใครทำไว้หรือไม่ แค่นั้น อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงทดลองก็ต้องเข้าใจลักษณะของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์อยู่บ้าง โปทური สันลาวิธน์ (2527:125) ได้แบ่งลักษณะพิเศษของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ออกเป็น 5 ประการ คือ

1. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จำนวนมากต้องอาศัยข้อมูลที่เกิดจากกาลสังเกตและบันทึกของบุคคลอื่น ไม่ใช่ของตัวผู้วิจัยเอง จึงต้องพยายามให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสมใกล้เคียงกับความจริงให้มากที่สุด

2. เหตุการณ์ปัญหาหรือหัวข้อที่จะศึกษาจะนำมาจากแหล่งใหม่ ปฏิบัติใหม่ไม่ได้ อีกแล้วเป็นธรรมชาติ (Naturalistic) ในตัวของมันเอง ผู้วิจัยจึงต้องเลือกเก็บข้อมูลที่ตรงกับข้อเท็จจริงให้มากที่สุด

3. เหตุการณ์ เรื่องราว หรือหัวข้อที่เกิดขึ้นในอดีต ไม่ใช่เรื่องที่จิตใจทดลองทำขึ้นเพื่อการวิจัย เอกสารบันทึกหรือข้อมูลต่าง ๆ จึงกระจัดกระจายไม่เป็นระบบ ผู้วิจัยจะต้องเลือกสรรอย่างดี ซึ่งต่างกับการวิจัยเชิงบรรยายหรือเชิงทดลองที่ไม่มีโอกาสเลือกข้อมูลได้มากพอ

4. โดยเหตุที่ข้อมูลผู้วิจัยไม่ได้บันทึกเอง และข้อมูลกระจัดกระจายมาก ผู้วิจัยในเชิงประวัติศาสตร์จึงต้องมีความอดทนโดยเฉพาะในการใช้ห้องสมุดหรือค้นเอกสาร

5. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์แม้จะมีผู้ช่วยวิจัยได้บ้าง แต่ก็มีลักษณะที่คนคนเดียวโดยเฉพาะผู้วิจัยจะต้องรับผิดชอบสูง และคุณค่าหรืองานที่ตีพิมพ์ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นหลักสำคัญ

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2527:76) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากการวิจัยประเภทอื่นตรงที่

1. เป็นการตรวจสอบผลงานและการค้นคว้าที่ผู้จัดทำมีลักษณะ เป็นการ
สำรวจ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั่นเอง

2. ลักษณะของข้อมูล เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต

3. ข้อมูลทั้งหมดเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นเอง ผู้วิจัยไม่ได้กระทำให้เกิดขึ้นและ
ผู้วิจัย ไม่ได้ควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องใด ๆ

4. ผู้วิจัยไม่สามารถจัดกระทำหรือบังคับ ให้เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเพื่อทดสอบ
ผลที่เกิดขึ้นได้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์พิจารณาหลักฐาน เอกสารที่
เป็นข้อมูลทั้ง ในลักษณะความเป็นจริงและคุณค่าของหลักฐาน เอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์แล้วจึง
สรุปผลการวิเคราะห์ตั้งเป็นสมมติฐานต่อไป

6. การรวบรวมข้อมูลกระทำด้วยการสำรวจแหล่งที่เก็บข้อมูลและบันทึก
คัดลอก

Cater V. Good and Douglas E Scates (1954:1984) ได้สรุปว่า
เอกสารที่ใช้ในการค้นคว้าวิจัยทางประวัติศาสตร์ว่าได้มาจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภทคือ

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source Materials) ได้แก่เอกสาร
ที่ผู้เขียนได้ร่วมรู้ในเหตุการณ์ เช่น บันทึกทางราชการ บันทึกส่วนบุคคล ค่ายอกกล่าวโดยผู้เห็น
เหตุการณ์ ชากหรือสิ่งที่เหลืออยู่

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source Materials) ได้แก่
เอกสารที่อ้างอิงมาจากหลักฐานข้อมูลปฐมภูมิ โดยผู้เขียนรายงานไม่ได้เห็นเหตุการณ์ แต่อาจได้มา
จากการสนทนาหรือสัมภาษณ์ผู้เห็นเหตุการณ์ ฮิลเวย์ (Hillway, 1958:136-141) กล่าวไว้
ว่าต้องระมัดระวังในการใช้แหล่งข้อมูลประเภทที่ 2 นี้ เพราะผู้เขียนอาจจะตีความหมายวิพากษ์
วิจารณ์ใช้ความคิดเห็นของเขาเกี่ยวกับเนื้อหาต้นฉบับด้วย ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนไปจาก
ความเป็นจริงได้ ดังนั้นก่อนการใช้เอกสารจะต้องตรวจสอบความแน่นอนและความถูกต้อง
โดยการตรวจสอบภายนอกและภายใน และได้ให้ความหมายของการตรวจสอบทั้ง 2 ชนิดไว้ ดังนี้

การตรวจสอบภายนอก เป็นกาพิสูจน์ว่าเอกสารนั้นเป็นเอกสารที่แท้จริง
และพิจารณาความน่าเชื่อถือของผู้เขียน โดยดูจากประสบการณ์ หน้าที่การงาน ความสามารถ
ทั่ว ๆ ไป เป็นต้น

การตรวจสอบภายใน กระทำเมื่อทราบว่าเอกสารนั้นเป็นเอกสารที่แท้จริง
ซึ่งทราบจากการตรวจสอบภายนอกแล้ว จึงมาตรวจสอบความถูกต้องในความหมายและความเชื่อถือ
ได้ของเนื้อหาในเอกสารนั้น

การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research)

การวิจัยเชิงบรรยาย หมายถึง กระบวนการให้ได้มาซึ่งข้อความรู้ที่เชื่อถือได้ ในรูปคำบรรยายเกี่ยวกับสถานภาพและการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ธรรมชาติตลอดจนความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ในสภาพปัจจุบัน โดยอาศัยวิธีธรรมชาติหรือการสังเกตเชิงสัมพันธ์ (Correlational Observation) (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2525:35) นอกจากนี้การวิจัยเชิงบรรยาย ยังหมายถึงความพยายามอย่างมีระเบียบแบบแผน ในการวิเคราะห์ตีความ รายงาน สภาพปัจจุบันของสังคม หมู่คณะหรือขอบเขตใดขอบเขตหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งมาจกประเภทกำหนดหลักการและตีความเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติในอนาคตอันใกล้ Whitney, 1950:161)

นันทวัน สุขาโต (2529:94-95) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยเชิงบรรยายไว้ว่าเพื่อบรรยายรายละเอียดของสถานการณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ หรือเพื่อหาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ (characteristics) ต่าง ๆ ของชุมชน บุคคล กลุ่มบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่สนใจศึกษาในแง่ต่าง ๆ กัน โดยมีจุดประสงค์ทั่วไปของการศึกษาเชิงบรรยายอยู่ 4 ประการ คือ

1. เพื่อต้องการบรรยายเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางสังคมหรือลักษณะความเป็นไปของประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2. เพื่อต้องการหาข้อมูล เกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

3. เพื่อต้องการทำนายผล ในอนาคตเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ

4. เพื่อต้องการค้นพบหรือทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

ที่สนใจศึกษา

การวิจัยเชิงบรรยายเป็นการวิจัยที่หาแก่นมากที่สุด ในทางสังคมและการศึกษา ซึ่งจะศึกษาถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันและด้วยเหตุที่การวิจัยประเภทนี้มีการควบคุมตัวแปรที่ทำได้ยาก จึงทำให้มีอำนาจในการพยากรณ์น้อย และเรื่องที่มีมักจะบรรยายจะเกี่ยวข้องกับเงื่อนไข สภาพการณ์ ความเชื่อทัศนคติ แนวความคิดตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม จึงจำเป็นต้องให้คำนิยามอย่างชัดเจนว่า สิ่งที่ต้องการจะวัดคืออะไร จะมีวิธีการวัดอย่างไร และมักจะใช้กลุ่มตัวอย่างแทนประชากรทั้งหมด จึงต้องมีวิธีการสุ่มตัวอย่างและเก็บรวบรวมข้อมูลจึงทำให้ผลที่ได้จากการวิจัยประเภทนี้ เป็นผลการวิจัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งแตกต่างจากผลที่ได้จากการวิจัยเชิงทดลอง ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์หรือสร้างสภาพการณ์ขึ้นใหม่ จึงทำให้ผลการวิจัยเชิงบรรยายสามารถสรุปเป็นความรู้ทั่วไปได้เป็นอย่างดี (วีระศักดิ์ บรรณธรรม, 2529:51-52)

ประเภทของการวิจัยเชิงบรรยาย

การวิจัยเชิงบรรยาย แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey or Exploratory Research)
2. การวิจัยเชิงสัมพันธ์ภาพ (Interrelationship Research)
3. การวิจัยเชิงพัฒนาการ (Development Research)

1. การวิจัยเชิงสำรวจ

การวิจัยเชิงสำรวจจะหาในขอบเขตกว้างหรือแคบก็ได้ แต่โดยทั่วไปมักหาในขอบเขตที่กว้าง ๆ ศึกษาตัวแปรทั่ว ๆ ไป และไม่มี การควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผลกระทบท่อตัวแปรที่ศึกษาแต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อหาสถานภาพ (Status) หรือปรากฏการณ์ที่มีอยู่เปรียบเทียบสถานภาพในลักษณะต่าง ๆ และเปรียบเทียบกับสถานภาพที่เป็นมาตรฐานและเพื่อปรับปรุงสถานภาพที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น (บุษธรรม กิจปรีดาวิสิทธิ์, 2527 : 91) โดยทั่วไปจะศึกษาเรื่องราวกว้าง ๆ ใน 4 ประเด็น (Moser and Kalton, 1977 : 4 - 5 อ้างถึงใน บุษธรรม กิจปรีดาวิสิทธิ์, 2527:91)

1. ลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ สถานภาพสมรสภาวะเจริญพันธุ์ เป็นต้น
2. สิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งหมด เช่น อาชีพ รายได้ การศึกษา สภาพที่อยู่อาศัย เป็นต้น
3. พฤติกรรมและกิจกรรมของประชาชน เช่นการใช้เวลาว่าง การชมโทรทัศน์ ฟังวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์ เป็นต้น
4. ความคิดเห็นและเจตนาคติของประชาชนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ

ชนิดของการวิจัยเชิงสำรวจ

การวิจัยเชิงสำรวจอาจแบ่งเป็นชนิดย่อย ๆ ได้ตามลักษณะปัญหาที่ศึกษาได้เป็น 5 ชนิด ดังนี้

1. การสำรวจโรงเรียน (School Survey) เป็นการสำรวจเพื่อปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษาให้ดีขึ้น อาจให้ผู้เชี่ยวชาญนอกสำรวจหรือสำรวจเองหรือร่วมกันสำรวจก็ได้ อาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ หรือแบบสอบถาม หรือใช้ผสมกันก็ได้ จะสำรวจประชากรทั้งหมดหรือใช้กลุ่มตัวอย่างก็ได้

อนันต์ ศรีโสภาก (2527:26-27) ได้แบ่งข้อมูลที่น่าสนใจในการสำรวจโรงเรียนเป็น 4 กลุ่มคือ

- ก. ข้อมูลเกี่ยวกับอาคารสถานที่และการเงิน

- ข. ข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากร
- ค. ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน
- ง. ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษา โครงการจัดการศึกษา วิธีการ

ดำเนินงานและผลผลิตที่ได้จากการจัดการศึกษา

2. การวิเคราะห์งาน (Job Analysis) การวิเคราะห์งานโดยทั่ว ๆ ไปจะเริ่มต้นที่การวิเคราะห์หลักทัศนใจว่างาน (Job) นั้นคืออะไร มีขอบข่ายกว้างขวางแค่ไหน จะเริ่มต้นและจบลงที่ใด เวลาใด งานนั้นประกอบด้วยงานย่อยหรือหน้าที่ (Tasks) และตำแหน่ง (Positions) อะไรบ้างขั้นตอนของการทำงานในแต่ละหน้าที่หรือแต่ละตำแหน่งควรเป็นเช่นไร เริ่มต้นตรงจุดใด แล้วจะไปต่อที่ไหน สิ้นสุดเมื่อใด สายงานในการดำเนินการเป็นเช่นไร ฉะนั้นผู้วิเคราะห์งานจึงต้องสามารถที่จะวิเคราะห์กลุ่มของตำแหน่ง หากความเข้าใจเกี่ยวกับงานแต่ละหน้าที่ แล้วจึงค่อยพิจารณาจัดกลุ่ม หาธรรมชาติหรือลักษณะของงาน (เชตศักดิ์ โยवासินธุ์, 2522 : 139) บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2524 : 73) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์งานว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

- ก. หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ทำงานในสถานที่ต่าง ๆ
- ข. การจัดกิจกรรมเฉพาะที่จะให้ผู้ทำงานได้ทำงานได้
- ค. สภาพภาพและความสัมพันธ์ของผู้ทำงานที่มีต่อองค์กรนั้น ๆ
- ง. สภาพที่ทำงาน (Working Condition)
- จ. สวัสดิการต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้ทำงาน

3. การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

การวิเคราะห์เอกสารเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิธีการนี้คล้ายคลึงกับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ แต่การศึกษานี้ได้เน้นการวิเคราะห์เอกสารร่วมสมัยปัจจุบันเป็นหลัก เอกสารที่วิเคราะห์ก็ได้แก่ ตำราเรียน หลักสูตร รายงานการประชุม และระเบียบราชการอื่น ๆ (ทวีป ศิริวิวัฒน์, 2525 : 21)

นันทวัน สุชาโต (2529 : 125) ได้กล่าวถึงความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การนิยามวิธีการวิจัยแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มีการพัฒนาเกี่ยวกับเทคนิคและการประยุกต์ใช้เครื่องมือกับปัญหาใหม่ ๆ ของสิ่งที่จะนำมาศึกษาอย่างไรก็ตามความหมายพื้นฐานของการวิจัยแบบนี้คือเทคนิคของการวิจัยเชิงบรรยายที่วิเคราะห์เนื้อหาใน

(1.) เชิงปริมาณ คือผลลัพธ์ที่ควรจะนำเสนอในรูปแบบของตัวเลข เช่น ในเรื่องของความถี่ ร้อยละ ค่าสหสัมพันธ์ หรือค่าอัตราส่วน เป็นต้น

(2.) เชิงระบบ คือเนื้อหาที่จะวิเคราะห์ต้องถูกเลือกมาโดยวิธีการที่กำหนดไว้ก่อนล่วงหน้าโดยไม่มีอคติ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้วิจัยตรวจสอบเฉพาะองค์ประกอบส่วนที่คิดว่าสัมพันธ์สมข้อสมมติฐานของตัวเองเท่านั้น

(3.) เชิงภาวะวิสัย คือประเภท (categories) ของเนื้อหาจะต้องมีการนิยามไปในแนวทางที่บุคคลอื่น ๆ สามารถนำไปใช้เพื่อการวิเคราะห์เนื้อหาในเรื่องเดียวกันก็จะ ได้ผลลัพธ์ที่ตรงกัน

(4.) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏให้วัดได้ โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นวัดอย่างชัดเจน

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2527:94-95) ได้กล่าวถึงเทคนิคการวิเคราะห์เอกสารสรุปได้ดังนี้ เทคนิควิธีการวิเคราะห์เอกสารทำได้หลายลักษณะทั้งในลักษณะที่เน้นปริมาณและคุณภาพอาจใช้คนเดียววิเคราะห์หรือหลายคนวิเคราะห์ และจะใช้คณะกรรมการที่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในเรื่องนั้นช่วยวิเคราะห์หรือเพียงกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ก็ได้ การรวบรวมข้อมูลอาจ ใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องและการตรวจนับตามเกณฑ์ที่กำหนดก็ได้ ปัญหาสำคัญของกาวิเคราะห์เอกสารคือ การกำหนดเกณฑ์วิเคราะห์และการให้นิยามศัพท์ของคำที่ใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งจะ เป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่ใช้ในการตรวจนับหากทำได้ไม่ชัดเจนหรือขาดความตรงและความเที่ยง ก็จะทำให้ผลการวิเคราะห์ขาดคุณภาพตามไปด้วย

4. การสำรวจประชามติ (Public Opinion Survey) เป็นการสำรวจเพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับความรู้ ความคิดเห็น เจตคติและแนวโน้มของประชาชนส่วนใหญ่ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เชิดศักดิ์ โยมาสินธุ์ (2522 : 140) กล่าวถึง เทคนิคที่ใช้ในการสำรวจความคิดเห็นว่า จะใช้แบบสอบถาม ประกอบกับการสัมภาษณ์เป็นหลักใหญ่ ดังนั้นจึงต้องอาศัยกลุ่มตัวอย่างที่ดีเป็นตัวแทนของประชากรได้

5. การสำรวจชุมชน (Community Survey) การสำรวจชุมชนมีวิธีการคล้ายคลึงกับการสำรวจประชามติแต่ต่างกันตรงที่ศึกษาในขอบเขตที่กว้างกว่าคือ ไม่จำกัดเฉพาะความคิดเห็นอย่างเดี่ยวแต่มีเป้าหมายในการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงประกอบการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของท้องถิ่นหรือชุมชน บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2527 : 96) กล่าวว่า การสำรวจชุมชนจะสำรวจเกี่ยวกับ

1. ประวัติของชุมชน
2. การปกครองชุมชน
3. สภาพทางภูมิศาสตร์และ เศรษฐกิจ
4. ลักษณะทางวัฒนธรรม
5. ประชากร
6. สถานภาพทางสุขภาพอนามัย

2. การวิจัยเชิงสัมพันธ์ภาพ

โดยทั่วไปการวิจัยเชิงสัมพันธ์ภาพจะมีลักษณะเชิงศึกษา (Study) มากกว่าการวิจัยซึ่งเป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในลักษณะที่ต้องการบรรยายให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งมากกว่าการวิจัยเชิงสำรวจ การวิจัยเชิงสัมพันธ์ภาพแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies) หมายถึงการศึกษาวิจัยในปัญหาเฉพาะ เรื่องของสังคมหน่วยใดหน่วยหนึ่งอย่างลึกซึ้ง เช่น บุคคล ครอบครัว กลุ่มบุคคล สถาบันทางสังคมหรือชุมชน เป็นต้น ข้อมูลที่ศึกษามักเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน ประสบการณ์ในอดีต และแรงผลักดันจากสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อบุคคลและพฤติกรรม การวิจัยเชิงสำรวจจะเก็บรวบรวมข้อเท็จจริงเพียงบางส่วนหรือเพียงเล็กน้อยเท่านั้นจากหน่วยของสังคมที่มีขนาดใหญ่กว่าแต่การศึกษาเฉพาะกรณีจะเก็บรวบรวมข้อเท็จจริงอย่างละเอียดทั้งหมดของหน่วยสังคมหน่วยเล็ก ๆ เท่านั้น แม้ว่าการศึกษาเฉพาะกรณีจะทำได้ในขอบเขตแคบ ๆ แต่ประสิทธิภาพและคุณภาพที่ได้โดยทั่วไปจะมากกว่าการวิจัยเชิงสำรวจ เทคนิควิธีที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลส่วนมากจะ ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลัก ข้อจำกัดของการศึกษาเฉพาะกรณีคือผลการศึกษาไม่สามารถใช้อ้างอิงกับหน่วยอื่นได้แต่อาจจะใช้เป็นสมมติฐานสำหรับการวิจัยในหน่วยอื่นได้ และการศึกษาเฉพาะกรณียากที่จะทำให้การสังเกตรวบรวมข้อมูล เป็นไปอย่างปรนัย ได้ส่วนมากมักมีความคิดเห็นหรือประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ศึกษาเข้าไปมีส่วนด้วยเสมอ (บุญธรรม กิจปรีชาวิสุทธิ, 2527 : 97) สิ่งที่จะนำมาศึกษาเป็นกรณี (Case) แต่ละกรณีนั้นต้องเชื่อมั่นได้ว่ามีขอบข่ายของการอ้างอิง (Frame of Reference) ไปยังประชากรได้ (วีระศักดิ์ บรรณาธรรม, 2529 : 54)

2.2 การศึกษาเปรียบเทียบเชิงเหตุผล (Causal-Comparative Studies) เป็นการวิจัยแบบศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในเชิงการเปรียบเทียบในบางกรณี อาจศึกษาในเชิงเปรียบเทียบการเป็นเหตุเป็นผลกัน กล่าวคือ ศึกษาจากผลที่เกิดขึ้นแล้วพยายามโยงไปหาสาเหตุ ซึ่งการวิจัยเชิงทดลองไม่สามารถจะจัดกระทำได้ ผลจากการวิจัยประเภทนี้จะช่วยป้องกันมิให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนา (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 2525 : 42) เพราะผู้วิจัยพยายามหาสาเหตุที่ทำให้เกิด ซึ่งอาจมีหลายสาเหตุและ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัย ไม่สามารถควบคุมตัวแปรอิสระได้ ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาในเชิงเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน เพื่อสืบหาสาเหตุที่ทำให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ ดังนั้นในการวิจัยผู้วิจัยจึงต้องตั้งสมมติฐานให้มากที่สุดเท่าที่จะมาก ได้แล้วทำการตรวจสอบ

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยลักษณะนี้จะ เป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นมาก่อนแล้วทั้งหมด จึงมีชื่อเรียกการวิจัยนี้ได้ว่า การวิจัยย้อนรอย (Ex Post Facto Research) จุดอ่อนของการศึกษาเปรียบเทียบเชิงเหตุผลคือขาดการควบคุมตัวแปรอิสระ ฉะนั้นผลที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นตัวแปรตามนั้น

ไม่อาจสรุปได้ว่าเป็นผลมาจากตัวแปรอิสระ ทั้งนี้เนื่องจากมีตัวแปรอื่นที่เกี่ยวข้อง (Extraneous Variables) รวมอยู่ด้วย (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2527 : 98) นอกจากนี้ยังมีลักษณะอื่นอีกเช่นการศึกษาตัวแปรที่เกิดขึ้นก่อนแล้วและเป็นการวัดผลครั้งสุดท้ายครั้งเดียวโดยการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างของประชากรทั้งหมดเรียกว่า One Shot Descriptive Studies

2.3 การศึกษาสหสัมพันธ์ (Correlational Studies) เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ โดยใช้การคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlational Coefficients) เป็นตัวแสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ การศึกษาเชิงสหสัมพันธ์เป็นการวิจัยที่ต้องใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสหสัมพันธ์ (Correlation) ในการศึกษาจะต้องมีตัวแปรอย่างน้อย 2 ตัว และต้องเก็บรวบรวมข้อมูลแยกตัวแปรอิสระที่ศึกษาสิ่งที่ต้องระมัดระวังในการแปลผลการวิจัยก็คือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ได้นั้นเป็นเพียงแสดงปริมาณของความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเท่านั้น มิได้หมายถึงการเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันจึงต้องแปลในลักษณะการวิเคราะห์เชิงตรรกวิทยามากกว่าจะแปลผลในเชิงสถิติ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2527 : 99) เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์ (2522 : 146 - 147) ได้กล่าวถึง เทคนิควิธีการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ว่า มีจุดมุ่งหมายในการที่จะศึกษาหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกันใน 3 ลักษณะคือ

1. เพื่อจะบอกลักษณะทั่วไปทั้งในแง่ของตัวแทนและลักษณะความแปรผันของตัวแปรที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันนั้น

2. เพื่อศึกษารูปแบบหรือแบบฉบับของความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ

3. เพื่อศึกษาความเข้มของความสัมพันธ์ (Degree of Association) ว่ามีมากน้อยเพียงไร สามารถที่จะนำไปสร้างสมการทำนายได้อย่างน่าเชื่อถือหรือไม่

2.4 การติดตามผล (Follow-up Studies) เป็นการศึกษาเชิงประเมินหลักสูตรและโปรแกรมว่าผู้ผ่านโปรแกรมหรือสำเร็จการศึกษามีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติจริงเพียงใดมีปัญหาอุปสรรคที่โหน่ง ผลการศึกษาช่วยในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาวงมให้ดียิ่งขึ้นเพียงใด

2.5 การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อเรื่องของเอกสาร บันทึก สิ่งพิมพ์ ที่มีอยู่แล้วเพื่อเปิดเผยให้ทราบถึงความเป็นไป แนวคิด รูปแบบ ความผิดพลาดและอื่น ๆ

3. การวิจัยเชิงพัฒนาการ

เป็นการวิจัยเชิงบรรยายที่เน้นความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่เกิดขึ้น
เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งซึ่งอาจศึกษาได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 การศึกษารูปแบบและขั้นตอนของการเจริญงอกงาม (Growth Studies) ลักษณะของการศึกษารูปแบบของความเจริญงอกงามนี้อาจศึกษาได้ 2 แนวทางคือ เลือกศึกษากลุ่มเดียว แล้วติดตามกลุ่มนี้ไประยะยาว (Longitudinal Technique) หรือเลือกศึกษากับเด็กหลาย ๆ กลุ่มที่อายุแตกต่างกันในระยะเวลาดียวกัน (Cross-Sectional Technique) ซึ่งทั้งสองวิธีการนี้ต้องอาศัยการสังเกตหรือการวัดผลอย่างมีระบบในการศึกษา (เชิดศักดิ์ ไชวาสินธุ์, 2522 : 149)

3.2 การศึกษาแนวโน้ม (Trend Studies) เป็นการนำความรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ในอดีตและลักษณะปัจจุบันไปทำนายแนวโน้ม (บุษอราม กิจปวีตาวิสิทธิ์, 2527 : 100) จุมพล พูลภัทรชีวิน (2529) ได้กล่าวไว้ว่าการศึกษาแนวโน้มนี้อาจเรียกอีกอย่างว่า Futures Studies (F.S.) หรือการศึกษอนาคต และถ้ามีการศึกษาอย่างเป็นระบบโดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ (Data-Oriented) เป็นระบบก็จะเรียกว่าการวิจัยอนาคต (Future Research) จุดมุ่งหมายของการวิจัยอนาคตอยู่ที่การสำรวจและศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ทั้งที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ เพื่อที่จะหาทางทำให้แนวโน้มที่พึงประสงค์นั้นเกิดขึ้น และป้องกันหรือขจัดแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป หรือหาทางที่จะเผชิญกับแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์นั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการวิจัยอนาคตจะมีประโยชน์ต่อการวางแผน การกำหนดนโยบายการตัดสินใจ ตลอดจนถึงการกำหนดยุทธวิธี (Strategies) และกลวิธี (Tactics) ที่จะนำไปสู่การสร้างอนาคตที่พึงประสงค์ และการป้องกันหรือขจัดอนาคตที่ไม่พึงประสงค์

เทคนิคที่ใช้ในการพยากรณ์อนาคต

1. Trend Extrapolation เป็นวิธีการศึกษาแนวโน้มโดยอาศัยข้อสมมติที่ว่าอนาคตย่อมเหมือนอดีตที่ผ่านมา และสิ่งต่าง ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกันกับที่เคยเปลี่ยนแปลงมาแล้วในอดีต การศึกษาเฉพาะแนวโน้มอย่างเดียวอาจทำให้ความเข้าใจไขว้เขวได้

2. Matrix Forecasting เป็นการแยกแยะอนาคตที่มีความซับซ้อนเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ และมีการเปรียบเทียบกันในลักษณะต่าง ๆ เช่นในด้านประสิทธิผล การลงทุน ความเป็นไปได้ และความต้องการ

3. Simulation Technique เป็นการสร้างอนาคตจำลองและใช้พยากรณ์ความเป็นไปได้ของอนาคต เทคนิคนี้โดยปกติมักใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เข้ามาประกอบ

นอกจากเทคนิคเหล่านี้แล้วยังมีเทคนิควิธีการที่จะศึกษาอนาคตได้อีกหลายวิธีการดังที่ (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2530:23-30) ได้เสนอไว้ดังนี้

4. เทคนิคการวิจัยแบบ EFR (The Ethnographic Futures Research) เป็นเทคนิควิธีที่พัฒนามาจากระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่าการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research หรือ Ethnography) EFR เป็นเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะดึงเอาอนาคตภาพและค่านิยมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรที่ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดและไม่ชี้แนะ (Non-directive, opened end) โดยผู้วิจัยอาจมีหัวข้อหรือประเด็นที่เตรียมไว้ประกอบเพื่อถกสนทนา แต่จะไม่มีลักษณะของการถามแบบชี้แนะ หลักการสัมภาษณ์แบบ EFR นี้ถือว่าผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ควบคุมการสัมภาษณ์และมีอิสระในการให้สัมภาษณ์อย่างเต็มที่ ลักษณะของการสัมภาษณ์แบบ EFR ที่เด่นและแตกต่างไปจากการสัมภาษณ์แบบอื่น ๆ คือจะมีการแบ่งช่วงการสัมภาษณ์ออกเป็นช่วง ๆ โดยอาจจะแบ่งตามหัวข้อที่สัมภาษณ์หรือตามช่วงเวลาที่เหมาะสม เช่น ทุก ๆ ประมาณ 10 นาที ทำเช่นนั้นจนจบการสัมภาษณ์เพื่อที่จะช่วยให้ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นว่า ข้อมูลที่ได้ได้มีความน่าเชื่อถือ คือมีทั้งความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) ของข้อมูลเพิ่มขึ้นเมื่อสัมภาษณ์ครบตามขั้นตอนเสร็จแล้ว ผู้สัมภาษณ์อาจจะสรุปการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ฟังทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง แล้วส่งผลการสัมภาษณ์ที่เรียบเรียงแล้ว (Protocol) ไปให้ผู้ให้สัมภาษณ์อ่านและตรวจแก้ไขเป็นการส่วนตัวก็ได้ จากนั้นจึงนำผลการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เพื่อจะหาฉันทามติระหว่างกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แล้วนำเสนอโน้มนำฉันทามติมาเขียนเป็นอนาคตภาพ ซึ่งเป็นผลการวิจัย

5. เทคนิคการวิจัยแบบวิจัยแบบเดลฟาย (The Delphi Technique) เดลฟาย เป็นเทคนิคการหาหนายที่พัฒนาขึ้นเมื่อประมาณกว่าสองศตวรรษมาแล้ว ในปัจจุบันเดลฟายเป็นเทคนิคการหาหนายที่ได้รับความนิยมอย่างมากในเกือบทุกวงการไม่ว่าด้านธุรกิจ การเมือง การทหาร เศรษฐกิจ การสาธารณสุข การศึกษา และด้านอื่น ๆ นอกจากเดลฟายเป็นเทคนิคการวิจัย และการคาดการณ์อนาคตแล้ว เดลฟายยังเป็นเทคนิคการสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ช่วยให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนได้รับข่าวสารและแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญระหว่างกันโดยไม่มีการเผชิญหน้ากันโดยตรงเช่นเดียวกับการระดมสมอง (Brain Storming) หรือการประชุมกลุ่มแบบอื่น ๆ

6. เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR
เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) เป็นเทคนิคการวิจัยอนาคตที่ตอบสนองจุดมุ่งหมายและความเชื่อพื้นฐานของการวิจัยอนาคตมากที่สุดวิธีหนึ่งในปัจจุบัน เป็นเทคนิคการวิจัยที่รวมเอาจุดเด่นหรือข้อดีของเทคนิค EFR และ Delphi เข้าด้วยกัน การรวมข้อดีของทั้งสองเทคนิคช่วยแก้จุดอ่อนของแต่ละเทคนิคได้เป็นอย่างดี โดยหลักการแล้วเทคนิค EDFR เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิค EFR กับ Delphi

เข้าด้วยกัน ขั้นตอนต่าง ๆ ของ EDR ก็คล้าย ๆ กับ Delphi เพียงแต่ได้มีการปรับปรุงวิธีใหม่ ความยืดหยุ่นและเหมาะสมมากขึ้น

การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

การวิจัยเชิงทดลองเป็นการศึกษาจากสาเหตุไปหาผล คือ เป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามว่าปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา (Dependent Variable) จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ถ้าหากมีการควบคุมสถานการณ์หรือจัดเงื่อนไขให้ (Independent Variable) (ทวีป ศิริวิทย์, 2525 : 26) ปัจจัยสำคัญในการวิจัยแบบนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้ทดลอง ต้องรู้จักสังเกตอย่างรอบคอบ ระมัดระวังในการติดตามทดลองเป็นระยะ ๆ และต้องเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างทดลอง (Hillway, 1964 : 165)

อนันต์ ศรีโสภา (2527:76) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงทดลองว่า เป็นวิธีการเสาะแสวงหาความรู้อย่างมีระบบและมีเหตุผลเป็นการวิจัยที่ใช้ตอบคำถามเกี่ยวกับ "ถ้ากระทำสิ่งนี้ภายใต้การควบคุมสถานการณ์อย่างระมัดระวังแล้วจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง" นักวิจัยอาจควบคุมเกี่ยวกับการกระตุ้นการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการควบคุมภาวะสิ่งแวดล้อม แล้วทำการสังเกตสถานการณ์หรือพฤติกรรมของสิ่งนั้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยนักวิจัยจะต้องกระทำไปด้วยความระมัดระวังและมีระบบ นักวิจัยต้องระวังองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อาจจะมียุทธผลต่อผลที่เกิดขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปมักจะใช้วิธีการย้ายหรือควบคุมองค์ประกอบเหล่านั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล หรือเป็นไปตามทฤษฎีที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น

นันทวัน สุขาโต (2529:138) ได้ให้ความหมายการวิจัยทดลองไว้ว่า หมายถึงการทำการสังเกตปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษาภายใต้เงื่อนไขซึ่งผู้วิจัยสามารถควบคุมสถานการณ์ของการวิจัยได้ นั่นคือสภาวะการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นไม่ควรจะถูกปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงในขณะที่มีการทำการทดลองอยู่ ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการทดลองเพื่อสร้างสภาวะของการเกิดปรากฏการณ์นั้นให้อยู่ภายใต้การควบคุม ซึ่งการศึกษาแบบนี้เป็นยุทธวิธีการทำวิจัยแบบดั้งเดิมที่ใช้กัน ในทางพฤติกรรมศาสตร์ ฟิสิกส์ และทางชีววิทยา

ในการทำการวิจัยเชิงทดลองจะต้องมีการกล่าวถึง ตัวแปรที่สำคัญ ซึ่งนิภา ศรีไพโรจน์ (2527 : 37) ได้กล่าวไว้ 4 ชนิด คือ

1. ตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระ (Independent Variable) เป็นตัวแปรที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อที่จะทำการทดลองว่าเป็น "สาเหตุ" หรือไม่ ตัวแปรอิสระนี้บางทีเรียกว่า ตัวแปรการทดลอง (Experimental Variable) หรือตัวแปรจัดกระทำนิยมใช้สัญลักษณ์ X
2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) เป็นตัวแปรที่ต้องการทราบว่า เป็น "ผล" ที่เกิดจาก "สาเหตุ" หรือไม่ นิยมใช้สัญลักษณ์ Y
3. ตัวแปรเชื่อมโยง (Intervening Variable) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง

ว่า ตัวแปรสอดแทรกเกิดขึ้นจากกระบวนการทางจิตวิทยาระหว่างค่าเนิ่นการทดลองจึงไม่สามารถควบคุมตัวแปรชนิดนี้ได้ และมีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาด้วย

4. ตัวแปรแทรกซ้อนหรือตัวแปรภายนอก (Extraneous Variable)

เป็นตัวแปรที่เกิดขึ้นและอาจมีอิทธิพลต่อผลการทดลอง โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการให้เกิดขึ้น หรือไม่ต้องการทราบ ตัวแปรชนิดนี้ที่ผู้วิจัยสามารถกำหนดวิธีการควบคุมได้ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัวแปรควบคุม (Control Variable)

ประเภทของการวิจัยเชิงทดลอง

ได้มีผู้แบ่งประเภทของการวิจัยเชิงทดลองไว้หลายรูปแบบ ดังนี้

เคโซ สุวานานท์ (2520:96) ได้แบ่งการวิจัยเชิงทดลองออกเป็น

3 ประเภท สรุปได้คือ

1. Individual Study เป็นการศึกษาทดลองเฉพาะคน เช่น การศึกษาเปรียบเทียบบุคลิกลักษณะของเด็กที่มีบิดามารดา มีอาชีพ ฐานะ และเชื้อชาติต่างกัน เป็นต้น

2. Group Study เป็นการศึกษาถึงกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันมาก ๆ เช่น ในเรื่องจิตวิทยาสังคมจะศึกษาเชื้อชาติต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมมี Group Conflict เกิดขึ้นได้เพราะอะไรหรือแตกแยกกันเพราะอะไร และมีวิธีแก้ไขอย่างไร

3. Social Group คือ การศึกษากลุ่มคนในสังคมที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษ เช่น ปัญหาเยาวชน ปัญหาชนกลุ่มน้อย หรือปัญหาของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2524:82-83) แบ่งการวิจัยเชิงทดลองโดยจำแนกตามสถานที่ทดลองและตามรูปแบบการทดลอง ได้ดังนี้

1. การทดลองในห้องปฏิบัติการ (Laboratory Experiment) เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างสถานการณ์และเงื่อนไขที่จะทดลองขึ้น โดยพยายามควบคุมตัวแปรอิสระอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกัปัญหาที่วิจัย แล้วสังเกตวัดผลตัวแปรอิสระออกมา

2. การทดลองในสนาม (Field Experiment) เป็นการทดลองตามสภาพจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติ บางครั้งจึงมีผู้เรียกว่า เป็นการวิจัยเชิงธรรมชาติ (Natural Research) การวิจัยที่ปราศจากการควบคุม (Uncontrolled Research) การวิจัยในลักษณะนี้เป็นการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ ไม่มีการควบคุมตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้จากการทดลองในสนามจึงไม่ละเอียดมากพอ

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2527:105) ได้จำแนกการวิจัยตามความสามารถในการควบคุมตัวแปรภายนอกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. การทดลองแท้ (True Experiment) การวิจัยในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการวิจัยเชิงทดลองจริง ๆ ตามความหมายของการทดลอง ซึ่งสามารถควบคุมตัวแปรอิสระที่ไม่ต้องการให้มีผลต่อตัวแปรตามได้ทั้งหมด

2. การทดลองเทียมหรือกึ่งทดลอง (Pseudo or Quasi Experiment) การทดลองเทียมหรือการวิจัยเชิงกึ่งทดลองนี้สามารถควบคุมตัวแปรได้เพียงบางตัวเท่านั้น ตัวแปรบางตัวไม่มีการควบคุมทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่สามารถจะควบคุมได้หรือไม่ต้องการควบคุมก็ได้

3. การทดลองคล้ายธรรมชาติ (Non-Experiment) การทดลองในลักษณะนี้ไม่มีการควบคุมตัวแปรใด ๆ เลย คงปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ค่าเน้นการทดลองในสภาพการที่เป็นจริง เช่นต้องการทดลองวิธีการสอนแบบใหม่ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ก็นำไปทดลองสอนกับนักเรียนที่เรียนตามปกติห้องใดห้องหนึ่งก็ได้ ทดลองสอนไปจนจบแล้ววัดผลการทดลองเลย เป็นต้น

การวิจัยเชิงประจักษ์ (Inventory Research)

อัจฉรา คิสาณ (2528:75) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงประจักษ์ไว้ว่า หมายถึงงานวิจัยที่มุ่งสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเพื่อใช้ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมาย ได้แก่การสร้างเครื่องมือต่าง ๆ ทางการศึกษาเพื่อใช้ในการเรียนการสอนเช่นบทเรียน แบบโปรแกรม แบบทดสอบ แบบวัดต่าง ๆ เป็นต้น การวิจัยในลักษณะนี้จะมีลักษณะตรงกับลักษณะของการวิจัยแบบประยุกต์ (Applied research) ซึ่ง อานายวิทย์ ช่างษ์ (2519:3) เสนอไว้ว่าเป็นแบบการค้นคว้าเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ปฏิบัติต่อไป และจุมพล สวัสดิยากร (2520:11) ได้เสนอไว้ว่าการวิจัยประยุกต์หรือในทางปฏิบัติ (Applied research, Practical research, Action research) เป็นการวิจัยที่มุ่งไปในทางที่จะใช้ความรู้หรือวิทยาการต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติ หรือเป็นการวิจัยเพื่อนำไปแก้ปัญหาโดยตรงนั่นเอง

สำหรับการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ในทางนิเทศศาสตร์นั้น ได้แก่การวิจัยที่มุ่งสร้างหรือผลิตสื่อ เครื่องมือต่าง ๆ แบบจำลองทางการสื่อสารตลอดจนแผนกาประชาสัมพันธ์เพื่อนำไปใช้ในการเผยแพร่และหรือเปลี่ยนแปลงความรู้ (Knowledge) ทศคติ หรือ (Attitude) และการปฏิบัติ (Practice) ของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย (target audience) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและหรือยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง

2.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

สรชัย พิศาลบุตร (2529:183) ได้สรุปไว้ว่าข้อมูลเป็นข่าวสารหรือข้อเท็จจริงที่เป็นตัวเลขหรือไม่เป็นตัวเลขก็ได้ ข้อมูลอาจหมายถึงตัวเลขตัวเดียวหรือเหตุการณ์เดียวหรือหมายถึงชุดของตัวเลขหรือชุดของรายการก็ได้ ข้อมูลเพียงตัวเดียวไม่ก่อให้เกิดสถิติ แต่ข้อมูลจำนวนมากจึงจะก่อให้เกิดสถิติซึ่งในบางกรณีเรียกว่า "ข้อมูลสถิติ"

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของการทำวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ดีจะช่วยให้ข้อมูลมีความเชื่อถือได้ ข้อมูลแต่ละชนิดจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงมีหลายวิธี ดังนี้

1. การสังเกต (Observation)

การสังเกต คือการที่ผู้วิจัยพยายามใช้ประสาทสัมผัสทุกอย่างเพื่อไปเสาะแสวงหาความรู้ที่จะวิจัย (กาญจนา มณีแสง, 2522 : 51) ฉะนั้นการสังเกตจึงจำเป็นต้องมีเงื่อนไขหรือข้อกำหนดบางประการ ซึ่งได้แก่ ความตั้งใจ (Attention) ความไวในการใช้ประสาทสัมผัส (Sensation) และความไวในการรับรู้ หรือสื่อความหมาย (Perception) (เชิดศักดิ์ โยवासินธุ์, 2522 : 73) การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตจะเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากสภาพความเป็นจริง และเก็บข้อมูลโดยรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรง

ประเภทของการสังเกต

จุมพล สวัสดิ์ยากร (2520:149-150) ได้กล่าวถึง ประเภทของการสังเกตไว้ดังนี้

1. การสังเกตการณ์โดยเข้าไปร่วม (Participant Observation)

หมายถึงการสังเกตการณ์ที่ผู้สังเกตเข้าไปร่วมอยู่ในหมู่ผู้ที่ถูกสังเกต และมีการร่วมกระทำกิจกรรมกัน โดยผู้สังเกตเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของกลุ่มที่ทำงานหรือมีกิจกรรมร่วมกันอยู่

2. การสังเกตการณ์โดยไม่เข้าไปร่วม (Non-Participant

Observation) หมายถึง การสังเกตการณ์ที่ผู้สังเกตอยู่นอกวงของผู้ถูกสังเกต กระทำตนเป็นบุคคลภายนอกโดยไม่เข้าไปร่วมกิจกรรมที่กลุ่มกำลังกระทำอยู่ และผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัวเลยว่ากำลังถูกสังเกตอยู่

เรมอนด์ โกลด์ (Raymond Gold, 1969:30-39 อ้างถึงใน ศิริชัย ศิริภายะ, 2529) ได้เสนอแนะวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้[ว่าผู้วิจัยจะอยู่ใน] 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ฐานะผู้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Complete Participant) วิธีการนี้ได้แก่ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้านปฏิบัติทุกอย่างในฐานะที่เป็นชาวบ้านคนหนึ่งโดยมิได้ระบุว่าตัวเองเป็นใครและมีจุดประสงค์ที่แท้จริงเป็นอย่างไรแก่ชาวบ้าน

2. ฐานะผู้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะผู้สังเกตการณ์ (Participant-as-Observer) ในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านอย่างเต็มที่ แต่ผู้วิจัยได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบไว้แล้วว่าตนเองกำลังเข้ามาดำเนินการวิจัยอยู่ด้วย

3. ฐานะผู้สังเกตการณ์ในลักษณะผู้เข้ามามีส่วนร่วม (Observer-as-Participant) ผู้วิจัยระบุตัวเองในฐานะนักวิจัยแต่เข้าไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านในฐานะนักวิจัยและกำลังดำเนินการวิจัย ในลักษณะนี้เหมือนกับผู้ที่ส่งข่าวหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาทำข่าว

4. ฐานะผู้สังเกตการณ์อย่างเต็มที่ (Complete Observer) ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมใด ๆ ของที่ตนต้องการศึกษา เพียงทำการสังเกตการณ์แต่อย่างเดียว

การสังเกตด้วยวิธีเข้าไปร่วมหรือไม่เข้าไปร่วมก็ตาม หากพิจารณาถึงโครงสร้างของการสังเกตแล้ว จะแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การสังเกตที่มีเค้าโครงล่วงหน้า (Unstructured Observation) การสังเกตในลักษณะนี้ผู้สังเกตได้กำหนดเรื่องและวางเค้าโครงสำหรับใช้เป็นหลักในการสังเกตไว้อย่างแน่นอน โดยมีเครื่องมือช่วยสังเกตหรือบันทึกเตรียมไว้ เช่น แบบตรวจสอบ รายการมาตรา ประเมินค่า การสังเกตในลักษณะนี้มักจะใช้กับการศึกษาเพื่อบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีระบบหรือเพื่อทดสอบสมมติฐานซึ่งเป็นเหตุผลซึ่งกันและกัน

2. การสังเกตที่ไม่มีเค้าโครงล่วงหน้า (Unstructured Observation) การสังเกตลักษณะนี้เป็นการสังเกตอย่างอิสระ ผู้สังเกตไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตอะไรบ้าง มีพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์อะไรเกิดขึ้นก็สังเกตเอาไว้ (บุษยาม ภิกษิตาภวิสิทธิ์,

2524: 145)

เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2527 : 85 - 86) ได้กล่าวถึง เครื่องมือที่ช่วยในการสังเกตไว้ดังนี้

- ก. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ
 - ข. การสะท้อนภาพเหตุการณ์โดยใช้ภาษาหรือคำพูด (Anecdotal Record) ซึ่งประกอบด้วยการใช้คำพูด หูฟัง ปากถาม และส่องจ่าเรื่องราวไว้
 - ค. เครื่องมือช่วยบันทึกเก็บข้อมูลเช่นมาตราส่วนประเมินค่า รายการให้เช็ค (Check List) เป็นต้น
 - ง. กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องมืออื่น ๆ
- เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตต่าง ๆ เหล่านี้ผู้วิจัยจะต้องเลือกใช้ให้ตรงกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยและสถานการณ์ที่จะสังเกต อาจจะใช้เครื่องมือชนิดใดชนิดหนึ่งหรือจะใช้เครื่องมือหลาย ๆ ชนิดผสมกันก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม แต่โดยทั่วไปผู้สังเกตจะใช้นิทรรศการประกอบการสังเกต ซึ่ง นีภา ศรีไพโรจน์ (2527 : 103) ได้อธิบายถึง เครื่องมือบันทึกประกอบการสังเกตไว้ว่า

1. การตรวจสอบรายการ (Check List) แบบตรวจสอบรายการมีลักษณะเป็นชุดของข้อความ (Statement) ซึ่งบ่งถึงพฤติกรรม บุคลิกลักษณะ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ ผู้สังเกตจะขีดบันทึกเฉพาะพฤติกรรมที่สังเกตเห็นว่าเกิดขึ้นในตัวผู้ถูกสังเกต

2. มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) มาตราส่วนประมาณค่ามีลักษณะเป็นชุดของคำถามหรือข้อความที่บอกระดับมากน้อย

ส่วนวิธีการบันทึกผลการสังเกตนั้น เชิดศักดิ์ โยวาสินธุ์ (2522:76-78)

ได้กล่าวถึงวิธีการบันทึกผลการสังเกตไว้ 2 วิธี คือ

1. Sign System เป็นระบบที่กำหนดกิริยาท่าทาง และพฤติกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นหรืออาจไม่เกิดขึ้นในระหว่างเวลาที่สังเกตอยู่ก็ได้
2. Category System เป็นวิธีที่กำหนดระยะเวลาย่อยต่าง ๆ ซึ่งประกอบเข้าเป็นพฤติกรรมค่านึงค่านใดเพียงค่านเดียว ลักษณะประกอบเหล่านั้นเป็นอิสระแก่กันและมีคำอธิบายประกอบไว้อย่างแจ่มชัดเพื่อสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้ถูกสังเกต

2. การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์ คือการสนทนา แบบมีจุดมุ่งหมายแน่นอน ผู้สนทนาทั้งสองฝ่ายคือผู้สัมภาษณ์ (Interviewer) และผู้ให้การสัมภาษณ์ (Interviewee) ต่างให้และรับข่าวสารหรือข้อมูลที่ต้องการ การสัมภาษณ์เป็นกระบวนการติดต่อสื่อความหมายกันระหว่างบุคคลสองฝ่าย ดังกล่าวโดยอาศัยภาษาเป็นสื่อ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2527 : 87 - 88) อาจกล่าวได้ว่าการสัมภาษณ์เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามที่ใช้วิธีการแบบ Face to Face Contact เชิดศักดิ์ โยวาสินธุ์ (2522:85)

ประเภทของการสัมภาษณ์

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน (Standardized or Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ตามแบบที่จัดเตรียมคำถามไว้เรียบร้อยแล้ว ภาณุจนา มณีแสง (2522 : 58) ได้แบ่งประเภทของการสัมภาษณ์แบบนี้ ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1.1 แบบ Fixed หรือ Closed - end มีคำถามแบบปลายปิด (Closed - end Form) คือเป็นคำถามชนิดที่ผู้ตอบเลือกตามที่กำหนดไว้ในกรณีเช่นนี้ ผู้ตอบไม่มีโอกาสตอบนอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้ คำถามจะเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบสั้น ๆ ข้อมูลที่ได้ อาจไม่ตรงกับความเป็นจริงมากนัก วิธีการนี้สะดวกสำหรับผู้สัมภาษณ์ที่ยังไม่ชำนาญ

- 1.2 แบบ Opened - end เป็นแบบที่ผู้สัมภาษณ์เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีโอกาสตอบตามความคิดเห็นของตนเอง คำถามจึงมักจะเป็นคำถามที่ว่า เพราะอะไร ทำไม อะไร เป็นต้น

จุฬพล สวัสดิยากร (2520:167-168) กล่าวถึง การดำเนินการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบมาตรฐานที่มีคำถามหรือมี Questionnaire อยู่แล้วให้ดำเนินการ 2 ลักษณะดังนี้

- ก. Individual Interview คือการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งเผชิญหน้ากับผู้ถูกสัมภาษณ์โดยเฉพาะ เป็นวิธีที่ดีที่สุดและได้ผลมาก

ข. Group Interview เป็นการสัมภาษณ์ในการที่ผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคน หรือมีการรวมกลุ่มกันเล็ก ๆ ก็อาจสัมภาษณ์ได้ โดยผู้สัมภาษณ์แจ้งวัตถุประสงค์และความจำเป็นที่จะต้องถาม โดยอธิบายให้กลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจอย่างชัดเจน แล้วให้แต่ละคนตอบลงในแบบสอบถามของตน ซึ่งถ้าใครมีข้อสงสัยก็สามารถถามได้ แต่วิธีนี้ถ้าไม่มีความจำเป็นจริง ๆ แล้วก็ไม่ควรใช้ เพราะอาจไม่ได้ประโยชน์นัก

2. การสัมภาษณ์แบบมีกฎเกณฑ์น้อย (Less or Non-Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ทุกคนมีอิสระในการถามและการตอบเต็มที่ ใช้คำถามที่ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม การสัมภาษณ์แบบนี้จะสัมฤทธิ์ผลมากขึ้นขึ้นอยู่กับทักษะและความสามารถของผู้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบนี้ อาจแบ่งได้เป็น 3 แบบย่อย ๆ ดังนี้

2.1 Depth Intensive Interview เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้ผู้สัมภาษณ์ที่มีความชำนาญในการซักถาม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นและเรื่องที่ต้องการศึกษาได้ครบถ้วน ซึ่งอาจต้องใช้เวลานาน จึงมีข้อจำกัดในด้านขอบเขตและจำนวน จึงมักจะนำมาใช้กับผู้ที่ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ชำนาญ ผู้บริหารและเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้พื้นฐานในการเก็บข้อมูล (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ คณะ, 2523 : 129)

2.2 Undirective Interview เป็นการสัมภาษณ์ชนิดที่ไม่มีกำหนดทางแต่ปล่อยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พูดไปตามความพอใจ โดยไม่ดึงเขาเข้าสู่จุดหมายที่เราต้องการ แต่ผู้สัมภาษณ์จะต้องมีหน้าที่บันทึกและตั้งใจฟัง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520 : 169)

2.3 Focused Interview เป็นการสัมภาษณ์เรื่องที่เป็นจุดรวมแห่งความสนใจของคนทั่วไป โดยถามให้เขาตอบอย่างอิสระแต่จะต้องพยายามหันความสนใจของเขาเข้าสู่จุดประสงค์ที่ต้องการ (ทวีป ศิริวิวัฒน์, 2525 : 63)

รูปแบบของแบบสัมภาษณ์

นิภา ศรีโพธิ์โรจน์ (2527 : 98) กล่าวถึง รูปแบบของแบบสัมภาษณ์ โดยทั่วไป ว่าจะประกอบด้วย ส่วนที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นส่วนที่ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ เช่น ชื่อโครงการวิจัย วัน-เดือน-ปี ที่สัมภาษณ์ ลักษณะบางประการของกลุ่มที่จะสัมภาษณ์ เช่น สภาพครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

ส่วนที่สอง เป็นรายละเอียดส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ในส่วนที่ยังไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสัมภาษณ์ เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา อาชีพ จำนวนบุตร สมาชิกในครอบครัว ฯลฯ

ส่วนที่สาม เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ เป็นข้อคำถาม คำตอบที่ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์

การบันทึกคำตอบจากการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลมาก นักวิจัยจึงต้องทำการบันทึกข้อมูลเหล่านั้น อานวยวิทย์ ชูวงศ์ (2519 : 256) ได้เสนอวิธีการบันทึกคำตอบจากการสัมภาษณ์ไว้ 3 วิธีคือ

1. ใช้เทปบันทึกเสียงช่วย
2. บันทึกการสัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์ และเขียนรายละเอียดภายหลัง
3. บันทึกหลังจากการสัมภาษณ์สิ้นสุด

ศิริชัย ศิริกาบะ (2529 : 38) ได้เสนอไว้ว่า "การสัมภาษณ์แบบหยั่งลึก โดยมีแนวคำถามที่เตรียมไว้จะช่วยให้การสัมภาษณ์ดำเนินไปได้รวดเร็ว ผู้วิจัยต้องจับบันทึกจากการสัมภาษณ์ไปด้วยในขณะที่สัมภาษณ์ซึ่งอาจเป็นข้อความสั้น ๆ เพื่อเตือนใจหรือข้อความที่คิดว่าเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อไว้เสริมตอนเขียนรายงานการวิจัย เนื่องจากคำถามที่ถามเป็นแต่เพียงแนวทางไม่ใช่เรียงลำดับตามแบบสอบถาม"

3. แบบสอบถาม (Questionnaire)

แบบสอบถาม เป็นรายการคำถามที่เตรียมไว้เพื่อถามเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และรายการคำถามนี้ส่งให้คนกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ตอบตามความสมัครใจ แบบสอบถามใช้เพื่อเก็บข้อมูลประเภทข้อเท็จจริง (Factual Information) ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมปกติ (Typical Behavior) (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2527 : 99) ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์นิยมใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย เพราะสะดวกและสามารถใช้วัดได้อย่างกว้างขวาง อันจะทำให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริง ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และการคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคต แบบสอบถามส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของคำถามเป็นชุด ๆ เพื่อวัดสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการจะวัด โดยมีคำถามเป็นตัวกระตุ้นเร่งเร้าให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา

รูปแบบของแบบสอบถาม

นักวิจัยสามารถสร้างแบบสอบถามได้ 4 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

1. แบบสอบถามชนิดปลายปิด (Closed Form or Structured Questionnaire) เป็นรูปแบบของคำถามที่ผู้สร้างมีจุดมุ่งหมายแน่นอนอยู่ในใจ และจัดเตรียม

คำตอบไว้ล่วงหน้าแล้ว ผู้ตอบเพียงเลือกตอบจากคำตอบที่กำหนดให้เท่านั้น บุญธรรม

กิจปรีตาภิสิทธิ์ (2527 : 205 - 209) ได้แบ่งแบบสอบถามปลายปิดออกไว้อีก

5 ประเภท ดังนี้

1.1 แบบให้เลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสองอย่าง แบบนี้จะกำหนดคำตอบไว้ให้สองคำตอบ แล้วให้เลือกตอบหนึ่งคำตอบ

1.2 แบบให้เลือกหนึ่งคำตอบจากหลายคำตอบ

1.3 แบบให้เลือกหลายคำตอบจากหลายคำตอบ

1.4 แบบให้เลือกตามลำดับก่อนหลัง (Ranking of Item)

1.5 แบบประมาณค่า (Rating Scale) เป็นแบบที่กำหนดให้มีน้ำหนักเปรียบเทียบกัน ผู้ตอบเลือกตอบเพียงคำตอบเดียว

2. แบบสอบถามชนิดปลายเปิด (Open - ended Form or Unstructured or Unstandardized Questionnaire) เป็นแบบสอบถามที่ไม่ได้กำหนดคำตอบไว้ แต่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบได้อย่างอิสระด้วยคำพูดของตนเอง แบบสอบถามชนิดปลายเปิดนี้ตอบยากและเสียเวลาในการตอบมาก เพราะผู้ตอบจะต้องคิดวิเคราะห์อย่างกว้างขวาง เพื่อตอบคำถามนั้นแบบสอบถามชนิดนี้เมื่อต้องการทราบเจตคติ แรงจูงใจ หรือเงื่อนไข ตลอดจนความคิดต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุแห่งการตัดสินใจของผู้ตอบแบบสอบถามและใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามชนิดปลายปิดได้ (นิภา ศรีไพโรจน์, 2527 : 91)

3. คำถามกึ่ง[ปลาย]เปิด และ[ปลาย]ปิด (Pre-coded Question) นันทวัน สุชาติ (2529 : 278-279) ได้กล่าวถึงลักษณะคำถามชนิดนี้ไว้ว่า ที่จริงแล้วเป็นคำถามเปิดที่ให้โอกาสแก่ผู้ตอบ ๆ ได้โดยอิสระ เพียงแต่ผู้วิจัยปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยจัดคำตอบที่ผู้ตอบควรจะตอบโดยมากไว้ล่วงหน้าเพื่อสะดวกแก่ผู้สัมภาษณ์ที่หาคำตอบได้รวดเร็ว เพียงภาเครื่องหมายแทนคำตอบลงในแบบสอบถามนั้นเท่านั้น โดยเตรียมช่องว่างไว้สำหรับให้ภาเครื่องหมายไว้ คำถามลักษณะนี้ไม่มีการแนะนำคำตอบแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์จะต้องไม่อ่านคำตอบที่เตรียมไว้ให้ภาเครื่องหมายดังกล่าวนั้นให้ผู้ตอบฟัง คำถามประเภทนี้เหมาะที่จะใช้ถามเกี่ยวกับสิ่งที่มีจริงแต่ไม่เหมาะที่จะใช้ถามเกี่ยวกับความคิดเห็น เว้นแต่ผู้วิจัยจะได้รับความคุ้นเคยหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการศึกษานั้นดีแล้ว

4. แบบสอบถามชนิดรูปภาพ (Pictorial Form) แบบสอบถามบางครั้งอาจใช้รูปภาพจากภาพถ่ายหรือภาพถ่าย ซึ่งอาจให้ผู้ตอบ ตอบสนองเป็นคำพูด หรือข้อความที่รู้สึกกับภาพนั้นก็ได้ซึ่งการเร้าด้วยภาพนี้เหมาะสมสำหรับการเก็บข้อมูลกับเด็ก ๆ หรือผู้ใหญ่ที่มีการศึกษาจำกัด แต่วิธีการนี้ต้องคำนึงถึงเหตุผล 2 ประการ คือ 1. วิธีการนี้จะใช้ได้ดีในสถานการณ์ที่ผู้ตอบสามารถแยกแยะหรือเข้าใจรายละเอียดของคุณลักษณะในภาพนั้นดีพอ และ 2. แบบสอบถามประเภทนี้จะเป็มาตรฐาน (Standardized) ได้ยาก ถ้าหากรูปภาพนั้นเกี่ยวข้องกับภารกิจชีวิต (เชิศักดิ์ โฆวาสินธุ์, 2522 : 66)

แบบสอบถามแต่ละแบบจะให้ประโยชน์ในการใช้แตกต่างกัน ดังนั้นในการวิจัยจึงอาจเลือกใช้แบบสอบถามเพียงชนิดเดียวหรือหลายชนิดประกอบกัน

4. แบบทดสอบ (Test)

แบบทดสอบหรือแบบสอบ เป็นชุดของคำถามหรือแบบฝึกหัด หรือวิธีการใดก็ตามที่ใช้วัดทักษะ ความรู้ สติปัญญา ความถนัด ของแต่ละคนหรือของกลุ่มคน (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2527 : 108)

ประเภทของแบบทดสอบ

แบบทดสอบสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่จะใช้ในการแบ่งซึ่ง นีมา ศรีไพโรจน์ (2527 : 86 - 88) ได้กล่าวถึง ประเภทของแบบทดสอบที่แบ่งโดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ กันดังนี้

1. แบบทดสอบ ที่แบ่งตามสมรรถภาพที่จะวัด แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) หมายถึงแบบทดสอบที่วัดสมรรถภาพทางสมองด้านต่าง ๆ ที่ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้มาแล้วในอดีตว่ามีอยู่เท่าใด แบบทดสอบประเภทนี้ แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

ก. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง (Teacher-Made Test) หมายถึงแบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูสอน เป็นแบบทดสอบที่ใช้กันทั่วไปในโรงเรียน

ข. แบบทดสอบมาตรฐาน (Standardized Test) หมายถึงแบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนทั่ว ๆ ไป แบบทดสอบชนิดนี้จะต้องผ่านการวิเคราะห์แล้วว่ามีความเที่ยง มีมาตรฐาน คือมีมาตรฐานในการดำเนินการสอบ และมาตรฐานในวิธีการแปลความหมายคะแนน

1.2 แบบทดสอบวัดความถนัด (Aptitude Test) หมายถึงแบบทดสอบที่มุ่งวัดสมรรถภาพสมองของผู้เรียนว่าจะสามารถเรียนไปได้ไกลหรือประสบความสำเร็จเพียงใดเพื่อใช้ในการพยากรณ์หรือทำนายอนาคตของผู้เรียน โดยอาศัยข้อเท็จจริงในปัจจุบันเป็นรากฐาน แบบทดสอบวัดความถนัด แบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ

ก. แบบทดสอบวัดความถนัดทางการเรียน (Scholastic Aptitude Test) หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดความถนัดทางด้านวิชาการต่าง ๆ เช่น ด้านภาษา ด้านคณิตศาสตร์ แบบทดสอบนี้ใช้วัดเพื่อพยากรณ์ว่าผู้เรียนแต่ละคนจะสามารถเรียนต่อในทางใดได้อย่างประสบความสำเร็จ

ข. แบบทดสอบวัดความถนัดเฉพาะอย่าง (Specific Aptitude Test) หมายถึงแบบทดสอบที่มุ่งวัดความถนัดเฉพาะอย่างที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพต่าง ๆ หรือความสามารถพิเศษ

1.3 แบบทดสอบบุคคล-สังคม (Personal-Social Test) หมายถึง แบบทดสอบที่ใช้วัดบุคลิกภาพ (Personality) และการปรับตัว (Adjustment) ให้เข้ากับสังคม แบ่งได้ดังนี้

- ก. แบบทดสอบทัศนคติ (Attitude) ที่มีต่อบุคคล สิ่งของ เรื่องราวเหตุการณ์สังคม
- ข. แบบทดสอบทัศนคติความสนใจ (Interest) ที่มีต่ออาชีพ งานอาชีพ การศึกษาต่อ
- ค. แบบทดสอบทัศนคติการปรับตัว (Adjustment) เช่นการเข้ากับเพื่อนได้ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์

2. แบบทดสอบที่แบ่งตามจุดมุ่งหมายในการสร้าง แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 แบบอัตนัยหรือแบบความเรียง (Subjective or Essay Type) หมายถึง แบบทดสอบที่มีคำถามให้ และให้ผู้ตอบเขียนตอบยาว ๆ ภายในเวลาที่กำหนด

2.2 แบบปรนัยหรือแบบให้คำตอบสั้น ๆ (Objective Test or Short Answer) หมายถึง แบบทดสอบที่กำหนดให้คำตอบสั้น ๆ หรือมีคำตอบให้เลือกได้แก่

- ก. แบบถูก-ผิด (True-False)
- ข. แบบเติมคำหรือเติมความ (Completion)
- ค. แบบจับคู่ (Matching)
- ง. แบบเลือกตอบ (multiple choices)

3. แบบทดสอบที่แบ่งตามจุดมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์ แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

3.1 แบบทดสอบเพื่อวินิจฉัย (Diagnostic Test) หมายถึง แบบทดสอบที่สร้างขึ้น ใช้ทดสอบเพื่อหาข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนในการเรียน และนำผลไปปรับปรุงแก้ไข

3.2 แบบทดสอบเพื่อทำนายหรือพยากรณ์ (Prognostic Test) หมายถึง แบบทดสอบที่นำผลจากการสอบมาช่วยในการทำนาย

4. แบบทดสอบที่แบ่งตามเวลาที่กำหนดให้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- 4.1 แบบให้ใช้ความเร็ว (Speed Test)
- 4.2 แบบให้เวลามาก ๆ (Power Test)

5. แบบทดสอบที่แบ่งตามลักษณะการตอบ แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

- 5.1 แบบให้ลงมือกระทำ (Performance Test) หมายถึง ข้อสอบ

ภาคปฏิบัติทั้งหลาย

5.2 แบบให้เขียนตอบ (Paper-Pencil Test)

5.3 แบบสอบปากเปล่า (Oral Test)

5. การทดลอง (Experimentation)

การทดลอง เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสร้างสถานการณ์ขึ้น หรือควบคุมบังคับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่าง เพื่อให้สามารถได้ ข้อมูลของตัวแปรที่ต้องการศึกษานั้น ๆ โดยเฉพาะ โดยปราศจากอิทธิพลของตัวแปรภายนอกอื่น ๆ เทียนฉาย กิระนันท์ (2527 : 108) กล่าวว่า การทดลองเป็นเทคนิคที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนา และทดสอบสมมติฐาน ข้อเสนอและทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็นการทดสอบความสัมพันธ์เป็นเหตุและผลกัน โดยตรงหรือโดยทางอ้อม อานวยวิทย์ ชูวงศ์ (2519 : 159 - 160) กล่าวว่า การทดลอง มีความแตกต่างกับวิธีวิจัยอื่น ๆ ที่สำคัญคือ การทดลองสามารถกำหนดความสัมพันธ์เป็นเหตุและผลกัน ได้อย่างแท้จริง เพราะนักวิจัยสามารถควบคุมความสัมพันธ์เป็นเหตุและผลกันได้โดยตรงถึง 3 ลักษณะ คือ เวลาก่อนหลังตัวแปร การผันแปรร่วมและการป้องกันองค์ประกอบ สาเหตุอื่น ๆ วิธีวิจัยอื่น ๆ

การทดลองอาจทำได้ทั้งในห้องปฏิบัติการและในสนาม การทดลองในห้องปฏิบัติการ (Laboratory Experiment) เป็นการทดลองโดยนักวิจัยเป็นผู้จัดสภาพขึ้นเพื่อการทดลองโดยเฉพาะ โดยมีการควบคุมความแปรปรวนต่าง ๆ อันอาจมีอิทธิพลต่อตัวแปรอิสระให้น้อยที่สุด ส่วนการทดลองในสนาม (Field Experiment) เป็นการทดลองในสภาพที่เป็นจริงตามธรรมชาตินอกห้องปฏิบัติการโดยนักวิจัยไม่อยู่ในฐานะที่จะควบคุมเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีผลต่อการทดลองได้

ประเภทของการทดลอง

ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี (2527 : 207 - 210) ได้จัดแบบของการทดลองที่นิยมใช้กันมากทั้งในสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมศาสตร์ ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การทดลองโดยใช้ตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม การทดลองประเภทนี้เป็นการทดสอบผลของการที่ตัวแปรอิสระมีต่อตัวแปรตาม ตัวแปรอิสระทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้น (Treatment)
2. การทดลองโดยมีการทดสอบก่อนและทดสอบหลัง (Pretesting and Posttesting) การทดลองประเภทนี้จะนำหน่วยทดลองที่เป็นตัวแปรตามไปวัดก่อนให้กับการทดลองหลังจากนั้นจะทำการวัดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสังเกตดูความเปลี่ยนแปลงในตัวแปรตาม

ระหว่างผลของการวัดครั้งแรกกับครั้งหลัง ซึ่งถือว่าเป็นอิทธิพลของตัวแปรอิสระที่เข้ามาเป็นตัวกระตุ้น

3. การทดลองที่มีกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง (Control and Experimental) ตัวแบบการทดลองประเภทนี้คล้ายกับตัวแบบทดสอบก่อนและทดสอบหลัง แต่แตกต่างกันโดยที่ตัวแบบประเภทนี้มีกลุ่มเปรียบเทียบ เรียกว่า กลุ่มควบคุมซึ่งเป็นกลุ่มที่มิได้รับการกระตุ้นจากตัวแปรอิสระ ดังนั้นตัวแบบนี้จึงเป็นการสังเกตอิทธิพลของตัวแปรอิสระทั้งภายในกลุ่มทดลอง และเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นซึ่งมิใช่กลุ่มทดลองไปด้วยพร้อมกัน

6. การค้นคว้าจากเอกสาร (Document)

โสภา ชูพิภุสชัย (2525 : 36 - 37) ได้ให้ความหมายของการวิจัย โดยอาศัยเอกสารว่า หมายถึง การศึกษาความเป็นจริง หลักการใหม่ ๆ จากเอกสารต่าง ๆ หรือรายละเอียดที่บันทึกไว้

ความหมายของคำว่า "เอกสาร" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2526 : 918) บัญญัติว่า เอกสารคือ หนังสือที่เป็นหลักฐาน และประมวลกฎหมาย อาญามาตรา 1 วรรค 7 (ศิริวัฒน์ สุภรณ์ไพบูลย์, 2520 : 5) ให้นิยามไว้ว่า เอกสาร หมายความว่ากระดาษหรือวัตถุอื่นใด ซึ่งได้ทำให้ปรากฏความหมายด้วยตัวอักษร ตัวเลข ฝั่งหรือแผน แบบอย่างอื่นจะเป็นโดยวิธีพิมพ์ ภาพถ่าย หรือวิธีอื่นอันเป็นหลักฐานแห่งความหมายนั้น ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า เอกสารไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นกระดาษหรือสิ่งพิมพ์เท่านั้น ดังเช่นที่ จุมพล สวัสดิ์ยากร (2520 : 137 - 139) ได้กล่าวถึง ลักษณะของข้อมูลเอกสารที่สำคัญ ๆ ที่ใช้ประกอบการวิจัยไว้ 10 ประการคือ

1. เอกสารหรือการบันทึกทางราชการ (Official Records)
2. ข่าวสารหนังสือพิมพ์ (Newspaper Accounts)
3. เอกสารของประจักษ์พยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ (Eye-Witness Accounts)
4. จดหมายและอนุทิน (Letters and personal Diaries)
5. ชีวประวัติ อัตชีวประวัติ และบันทึกความทรงจำ (Biographies, Autobiographies and Memorial)
6. ข้อเขียนและการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (Historical Writing and Studies)
7. ข้อเขียนเชิงพรรณนาที่เขียนขึ้นในอดีต (Descriptive Studies Made in The Past)

8. ข้อเขียนทางวรรณกรรมและปรัชญา (Literary and Philosophical Writing)

9. โบราณวัตถุและสิ่งปรักหักพัง (Archaeological and Geological Remains)

10. หลักฐานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ (Miscellaneous)

ในการคัดเลือกเอกสารนั้น ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาคุณค่า ความถูกต้องของเอกสารต่าง ๆ ก่อน ซึ่ง เทียนฉาย กิระนันท์ (2527 : 100 - 101) ได้กำหนดแนวทางในการประเมินคุณค่าของเอกสารไว้ ดังนี้

1. พิจารณาจากตัวผู้แต่งหรือผู้เขียนเอง คุณสมบัติส่วนตัวบางอย่างรวมทั้งผลงานทางวิชาการของผู้เขียนจะเป็นกุญแจสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยบอกได้ว่าเอกสารนั้น ๆ นำเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด

2. พิจารณาจากลักษณะของการแต่งหรือเขียนเอกสารนั้น ถ้าหากเอกสารนั้น ๆ เขียนขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าจริง ๆ อย่างมีระเบียบวิธีที่น่าเชื่อถือได้ ก็คงเป็นที่ยอมรับกันได้

3. พิจารณาว่าเอกสารที่ค้นคว้านั้นเป็นต้นฉบับจริงหรือสำเนา

4. พิจารณาถึงเจตนาของผู้แต่งหรือผู้เขียน

การวิจัยต้องประเมินคุณค่าของเอกสารนั้น เพราะการเก็บข้อมูลด้วยการค้นคว้าจากเอกสารจะเป็นส่วนสำคัญในการให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้วิจัย เพื่อนำมาสร้างแนวความคิดและแบบจำลองในการวิจัยของตนขึ้น เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากเอกสารแล้วจะต้องมีการจัดเข้าเป็นหมวดหมู่ซึ่ง ธเนศ คำนชะเอม (2520 : 107) กล่าวว่า เอกสารมีอยู่หลายประเภทเมื่อได้รวบรวมมาแล้วก็ต้องแยกเอกสารออกเป็นหมวดหมู่ตามคุณสมบัติและความสำคัญของเอกสาร เพื่อสะดวกแก่การใช้วิเคราะห์ และตีความเอกสารทั้งหลายเหล่านั้นก่อนที่จะนำไปใช้อ้างอิง จะต้องมี การตรวจสอบ (Verification) ข้อมูลเสียก่อน เพื่อพิสูจน์ว่าเอกสารนั้นมีความถูกต้องและเป็นความจริงหรือไม่ และเป็นเอกสารที่น่าเชื่อถือได้เพียงใด ทั้งนี้เพื่อเลือกเฉพาะเอกสารที่ถูกต้องสมบูรณ์ (Validity) จริงเท่านั้น เอกสารและข้อมูลที่ได้รวบรวมและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ตรงกับความจริงทุกประการเช่นนั้นแล้ว ย่อมเป็นเอกสารที่เที่ยงตรง (Accuracy) และเชื่อถือได้ (Reliability)

2.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

อนันต์ ศรีโสภากา (2527 : 1) ได้ให้ความหมายของสถิติไว้ว่าสถิติเป็นระเบียบวิธีที่ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูล การนำเสนอข้อมูลเหล่านั้นในรูปของตารางหรือ

แผนภูมิ การคำนวณค่าเฉลี่ย การหาเปอร์เซ็นต์ และยังหมายรวมถึงการออกแบบทดลอง (experimental design) การสุ่มตัวอย่างตลอดจนการประมวลผลข้อมูล ปัจจุบันถือว่าสถิติ เป็นเทคโนโลยีของวิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่ง เพราะเราใช้สถิติเป็นเครื่องมือในการ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เมื่อมีภาวะการณ์ที่ไม่แน่ใจเกิดขึ้นในทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศิริวิชัย กาญจนวาสี (2526 : 1) กล่าวถึง สถิติ (Statistics) ไว้ว่า สถิติศาสตร์ เป็นแขนงหนึ่งของระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณสมบัติเชิงตัวเลข (Numerical Properties) ของข้อมูลที่ได้รับจากปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมในการวิจัยและการประเมินผลงานทบทวนกันย่อมจะต้องอาศัยสถิติเป็นเครื่องมือพื้นฐาน อันสำคัญเพราะ วิธีการทางสถิติเป็นวิธีการที่ย่นย่อที่สุดวิธีหนึ่ง ที่จะใช้สื่อความหมายของผลที่ได้ จากการวัดและการวิจัยให้เข้าใจได้ตรงกัน โดยสิ้นเปลืองเวลาแรงงานและค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด (สภาพ วาดเขียน, 2523 : 55)

เทคนิคทางสถิติที่เหมาะสมกับการวิจัย

อุทุมพร จามรฆาน (2527 : 214 - 216) กล่าวถึง สถิติในการวิจัย ทางสังคมศาสตร์ไว้ว่า นอกจากต้องอาศัยข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้สูงแล้ว ความสามารถของผู้วิจัย ในการเลือกใช้เทคนิคทางสถิติก็เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ข้อมูลคืออะไร ความสามารถในการตอบคำถามข้อนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยเลือกสถิติมาใช้บรรยายข้อมูลตามสภาพที่เป็นอยู่หรือต้องการสรุป อ้างอิงไปยังประชากร
2. ในเรื่องที่จะวิจัยนั้น ใช้กลุ่มตัวอย่างกี่กลุ่ม จำแนกตามอะไรบ้าง
3. ข้อมูลในการวิจัยนั้น เป็นข้อมูลที่บอกจำนวน หรือบอกลำดับที่ หรือบอกค่า เพราะสถิติที่จะนำมาใช้นั้นย่อมแตกต่างกันตามประเภทของข้อมูล
4. ผู้วิจัยต้องรู้อะไรบ้างที่คนศึกษานั้นเกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ตัว ถ้าเกี่ยวข้องกับตัวแปรเดียว การวิเคราะห์ที่เหมาะสมคือ Univariate Analysis ถ้าเกี่ยวข้องกับ 2 ตัวแปร ใช้ Bivariate Analysis ถ้าเกี่ยวกับตัวแปรมากกว่าสองตัวใช้ Multi - Variate Analysis

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ (2523:1) กล่าวไว้ว่าอย่างน้อยที่สุด นักวิจัยควรรู้วิธีการทางสถิติที่จำเป็นและที่จะนำมาใช้ กล่าวคือรู้ถึงวัตถุประสงค์ของสถิติแต่ละวิธี วิธีการคำนวณของสถิติวิธีนั้น ข้อจำกัดของแต่ละวิธี ความเหมาะสมของแต่ละวิธีที่จะนำมาใช้กับ ข้อมูลตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างสถิติที่ใช้กับเป้าหมายของการวิเคราะห์

ประเภทสถิติที่ใช้ในการวิจัย

เมื่อพิจารณาในแง่การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลอาจแบ่งวิธีการทางสถิติออกได้เป็น 2 ประเภท ตามลักษณะของข้อมูล คือ

1. สถิติพารามेटริก (Parametric Statistics) คือสถิติที่จำกัดรูปแบบการกระจายของข้อมูล

2. สถิตินอนพารามेटริก (Nonparametric Statistics) คือสถิติที่ไม่จำกัดรูปแบบการกระจายของข้อมูล

ลักษณะทั่วไปของสถิตินอนพารามेटริกเปรียบเทียบกับสถิติพารามेटริก

(สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ, 2523:2-4) ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างสถิติพารามेटริกและพารามेटริก ขึ้นอยู่กับข้อมูลและสมมติฐานเกี่ยวกับรูปแบบของการกระจาย การนำเอาวิธีการทางสถิติประเภทหนึ่งมาใช้เพื่อทดสอบทางสถิติ หรือการอ้างอิง จำเป็นจะต้องทราบข้อสมมติฐานบางอย่างเกี่ยวกับรูปแบบของการกระจาย คุณสมบัติ หรือลักษณะของประชากรที่เป็นอยู่จริง เพราะหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับวิธีการสถิติเหล่านี้ได้สร้างขึ้นมาจากข้อสมมติฐานเกี่ยวกับการกระจายของประชากร เช่น กระจายในรูปแบบปกติ (normal distribution) แบบทวินาม (binomial) หรือรูปแบบอื่น ๆ ที่ระบุ บางครั้งมีการกำหนดเงื่อนไขของความผันแปรของคุณสมบัติหรือลักษณะของประชากรอีกด้วย เช่น กำหนดว่าต้องมี ความคล้ายคลึงกันในด้านความผันแปร (homogeneity of variances) ปกติเรามักจะ ไม่ทดสอบว่า การกระจายของคุณสมบัติใน ๆ ของประชากรที่ศึกษาเป็นไปตามเงื่อนไขหรือข้อกำหนดนั้น แต่สมมติว่าคุณสมบัติของประชากรที่ศึกษามีการกระจายดังกล่าว ความถูกต้องและความหมายของผลที่ได้จากการวัดและทดสอบ โดยใช้วิธีการทางสถิติแบบพารามेटริก จึงขึ้นอยู่กับความถูกต้องของการสมมติ ซึ่งมีโอกาสผิดถูกได้เท่ากันหาก ไม่มีการทดสอบหรืออาศัยข้อมูลอื่นมาประกอบ นอกจากนี้ มีสถานการณ์อีกมากที่การกระจายประชากรไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์หรือข้อกำหนดไว้ จึงไม่สามารถนำวิธีการทางสถิติที่กำหนดรูปแบบการกระจายมาใช้ได้ ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งของวิธีการทางสถิติดังกล่าว คือข้อมูลที่จะใช้กับวิธีการดังกล่าวได้จะต้องเป็นข้อมูลประเภทกำหนดช่วงห่าง (interval scale) ได้ในทางตรงข้ามวิธีการทางสถิติพารามेटริกไม่มีข้อจำกัดต่าง ๆ เหล่านี้ กล่าวคือ ไม่มีข้อกำหนดว่าข้อมูลจะต้องมีการกระจายในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เพียงแต่ว่าข้อมูลจะต้องมีความต่อเนื่องและกรณีศึกษาจะต้องเป็นเอกเทศจากกัน ไม่มีข้อจำกัดว่า การวัดจะต้องถึงระดับช่วง (interval) สถิติประเภท nonparametric ส่วนมากใช้กับข้อมูลที่มีการวัดเพียงการแบ่งกลุ่ม (nominal หรือ classificatory) หรือการจัดอันดับสูงต่ำมากน้อย (ordinal scale) เท่านั้น

โดยสรุป วิธีการทางสถิติแบบพารามेटริกมีข้อได้เปรียบที่สำคัญ ๆ

ดังนี้คือ

1. สามารถใช้ได้อย่างกว้างขวาง เพราะ ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับรูปแบบของการกระจาย

2. ง่ายแก่การคำนวณ สูตรที่ใช้ไม่ยุ่งยาก

3. เนื่องจากข้อจำกัดของวิธีการทางสถิติประเภทดังกล่าวมีน้อย ไม่ยากแก่การทดสอบความถูกต้อง โอกาสที่จะละเมิดข้อจำกัดเหล่านี้มีน้อย

4. มาตรการที่ใช้ ต้องการข้อมูลเพียงแค่ระดับการแบ่งแยกกลุ่ม หรือการกำหนดอันดับชั้นสูงต่ำ มากกว่าน้อยกว่ากันได้เท่านั้น

5. เมื่อมีตัวอย่างไม่มาก การทดสอบหาได้สะดวกรวดเร็วและเหมาะกว่าสถิติประเภทจำกัดรูปแบบการกระจาย

ข้อเสียเปรียบของวิธีการทางสถิติแบบนอนพาราเมตริก มีดังนี้

1. ถ้าข้อสมมติฐานเกี่ยวกับรูปแบบของการกระจาย เหมาะสมกับการใช้สถิติแบบพาราเมตริกหากเราใช้สถิติประเภทนอนพาราเมตริกจะเป็นการสูญเสียข้อมูลโดยไม่จำเป็น

2. ยังไม่มีวิธีการทางสถิติประเภทนอนพาราเมตริกกับวิธีการใด ที่จะนำมาใช้ในการทดสอบปฏิริยาระหว่างตัวแปร เพื่อวิเคราะห์ความผันแปรได้

3. ตารางที่ใช้ในการทดสอบการจัดกระจายอยู่ในตารางต่าง ๆ ซึ่งมีผลทำให้วิธีการที่ใช้บางวิธีไม่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยและใช้กันอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถิติประเภทที่ไม่จำกัดรูปแบบการกระจายจะมีข้อเสียดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ก็มีข้อดีที่เหนือกว่าสถิติประเภทที่กำหนดรูปแบบการกระจาย ข้อมูลจำนวนมากที่นักวิจัยได้เก็บรวบรวมและนำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่จะต้องอาศัยวิธีการทางสถิติประเภทที่ไม่สำหรับนักวิจัย

เอกชัย ชัยประเสริฐสิทธิ (2527:3-62) ได้เสนอไว้ว่าสถิติที่ไม่ใช่พารามิเตอร์ (nonparametric statistics) [หรือนอนพาราเมตริก] เป็นการศึกษาทดสอบด้านสถิติวิธีลัดซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายกว่าการทดสอบแบบพารามิเตอร์ (parametric statistics) และการคำนวณโดยทั่วไปก็ไม่ยุ่งยาก สถิติที่ไม่ใช่พารามิเตอร์ประกอบด้วยเรื่อง การทดสอบความถี่ การทดสอบเมธีฐาน การทดสอบเกี่ยวกับเครื่องหมายแสดงความแตกต่าง การทดสอบผลรวมของอันดับ และวิธีสหสัมพันธ์อันดับ

การทดสอบความถี่ (Test for Randomness)

การอ้างอิงทางสถิติตามแบบที่ปฏิบัติกันมาหรือทฤษฎีคลาสสิก ตัวอย่างที่เลือกมาจะต้องมีลักษณะที่เรียกว่า "ความถี่" (Randomness) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งตัวอย่างที่ได้มา

จะต้องเป็นตัวอย่างเชิงสุ่ม (Random Sample) แต่ในทางปฏิบัติลักษณะหรือวิธีการในการสุ่มได้ เป็นไปคามข้อสมมติที่ว่าข้อมูลของตัวอย่างแต่ละค่าจะต้องอิสระซึ่งกันและกัน และมีการกระจาย เหมือนกับประชากรอื่นเป็นที่มาของตัวอย่างชุดนี้อีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขณะกำลังเลือก ตัวอย่างอยู่นั้น ลักษณะ (Characteristics) บางอย่างของประชากรได้เปลี่ยนแปลงไป หรือ ข้อมูลของตัวอย่างที่เลือกมานั้นเกิดมีการพึ่งพิงกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ประชากรนั้น ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมทางสถิติหรือตัวอย่างที่ได้มานั้น ไม่อยู่ในลักษณะเชิงสุ่ม ในกรณี เช่นนี้มีอาจใช้ทฤษฎีคลาสสิกได้ จึงต้องใช้วิธีการทดสอบความสุ่มของตัวอย่างซึ่งทำได้ 2 วิธี คือ

1. การวิ่งสูงและต่ำกว่ามัธยฐาน
2. การวิ่งขึ้นและวิ่งลง

โดยจะนำความรู้เกี่ยวกับ "การวิ่ง" (Runs) ไปใช้ในการทดสอบว่า ประชากรสองกลุ่มมีการแจกแจงที่เหมือนกันหรือไม่ ซึ่งเป็นการทดสอบของ วอลด์ วูล์ฟowitz การทดสอบมัธยฐาน (The Median Test)

การทดสอบมัธยฐานเป็นวิธีการที่ใช้ประโยชน์ใดสแคร์เพื่อทดสอบว่าตัวอย่าง อิสระสองชุดหรือมากกว่านั้น สุ่มมาจากประชากรที่มีค่ามัธยฐานที่เท่ากันหรือไม่ ตัวอย่างเหล่านี้ ไม่จำเป็นจะต้องมีขนาดเท่ากัน และไม่จำเป็นจะต้องจัดค่าของตัวอย่างทั้งสองชุดเป็นคู่ ๆ ค่าต่อค่า เพื่อให้ง่ายต่อการอธิบายในขั้นแรกนี้ เราจะจำกัดการทดสอบเฉพาะตัวอย่างสองชุด แต่วิธีการ อาจนำไปปรับใช้กับกรณีที่มีตัวอย่างมากกว่า 2 ชุด ขึ้นไปและยังอาจนำไปปรับ ใช้กับเปอร์เซ็นต์ไทล์ ต่าง ๆ ได้ การทดสอบมัธยฐานจำแนกได้เป็น

1. การทดสอบมัธยฐานสำหรับตัวอย่างอิสระสองชุด
2. การทดสอบมัธยฐานสำหรับตัวอย่างอิสระมากกว่าสองชุด
3. การทดสอบมัธยฐานสำหรับตัวอย่างที่สุ่มมาเป็นชุดมากกว่าสองชุด
4. การขยายการทดสอบมัธยฐานเพื่อใช้กับเปอร์เซ็นต์ไทล์ต่าง ๆ

การทดสอบเกี่ยวกับเครื่องหมายแสดงความแตกต่าง (Test

Involving Signs of Differences)

ในการเปรียบเทียบตัวอย่างทั้งเพียงสองชุดเพื่อศึกษาว่าประชากรซึ่ง เป็นที่มาของตัวอย่างทั้งสองชุดมีค่ามัธยฐานที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ เราอาจทดสอบ สมมติฐานโดยอาศัยเครื่องหมายพีชคณิตแสดงความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่สุ่มมาเป็นคู่ ๆ จาก ตัวอย่างสองชุดนั้นการทดสอบโดยอาศัยเครื่องหมายพีชคณิตแสดงความแตกต่างของข้อมูลแต่ละคู่มี 2 วิธีคือ

1. "การทดสอบเครื่องหมาย" (Sign Test)
2. "การทดสอบอันดับที่มีเครื่องหมายกำกับ" (Signed-rank Test")

การทดสอบผลรวมของอันดับ (Rank Sum Test)

การทดสอบชนิดนี้เหมาะสำหรับใช้ในการเปรียบเทียบประชากรอิสระสองกลุ่มโดยจำแนกได้เป็น

1. การทดสอบของแมน-วิทนี (Mann-Whitney Test) เป็นการทดสอบที่ต้องอาศัยอันดับ (Rank) แต่เป็นการทดสอบที่ใช้ได้เฉพาะกับตัวอย่างที่สุ่มมาอย่างอิสระเท่านั้น เป็นการทดสอบ Null Hypothesis ที่ว่าตัวอย่างที่สุ่มมาอย่างอิสระทั้งสองชุดมาจากประชากรที่มีค่ามัธยฐานเท่ากัน แม้ว่าโดยหลักพื้นฐานจะเป็นการทดสอบมัธยฐาน แต่ก็เป็นการทดสอบที่น่าเชื่อถือจากตัวอย่างเข้ามาพิจารณามากกว่าการทดสอบมัธยฐาน โดยไคสแคว์ โดยพิจารณา รวมถึงตำแหน่งที่จัดเรียงตามอันดับของข้อมูลตามที่ปรากฏในตัวอย่างทั้งสองชุดด้วย

2. การทดสอบของครัสคาล-วอลลิส การทดสอบชนิดนี้ใช้ได้กับกรณีที่เราประสงค์จะเปรียบเทียบประชากรตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป วิธีนี้เป็นวิธีการทดสอบที่เทียบเคียงได้กับเทคนิคในการวิเคราะห์ค่าแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เป็นการทดสอบว่าตัวอย่างอิสระ K ชุดที่สุ่มมาั้นมาจากประชากรที่มีค่ามัธยฐานเท่ากันหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามการทดสอบนี้ต่างกับการวิเคราะห์ค่าแปรปรวนทางเดียว เพราะไม่จำเป็นต้องกำหนดข้อสมมติที่ว่าประชากรอื่นเป็นที่มาของตัวอย่างเหล่านั้น มีการแจกแจงปกติและมีค่าแปรปรวนเท่ากัน เพียงแต่ตั้งข้อสมมติว่าค่าแปรผันเชิงสุ่มของประชากรที่เราต้องการเปรียบเทียบมีการแจกแจงที่ต่อเนื่องกันเท่านั้น

3. การทดสอบของฟริคแมน การทดสอบชนิดนี้ขยายจาก Wilcoxon T Test เพื่อนำไปใช้กับตัวอย่างที่สุ่มมาเป็นคู่ ๆ หรือมากกว่า

วิธีสหสัมพันธ์อันดับ (Rank Correlation Methods)

1. วิธีของสเปียร์แมน (Spearman's Method) เป็นวิธีที่ใช้วัดระดับสัมพันธ์ภาพระหว่างอันดับของเรื่องเดียวกันสองชุด ใช้ได้ดีในกรณีที่เราไม่สามารถให้คะแนนหรือกำหนดค่าของสิ่งที่เราต้องการศึกษา แต่พอที่จะจัดอันดับได้ว่ารายการใดอยู่ก่อนหรือหลังอย่างไร หมายความว่ารายการหนึ่งอาจอยู่สูงกว่าอีกรายการหนึ่ง แต่ไม่อาจบ่งให้ชัดเจนลงไปว่ารายการแรก แยกต่างไปจากอีกรายการหนึ่งมากน้อยเพียงใด แม้พอจะมีมาตรการวัดคุณสมบัติหรือค่าของตัวแปรเหล่านั้น ๆ ก็ตาม

2. วิธีของเคนดอลล์ (Kendall's Method) นอกจากการคำนวณค่าสหสัมพันธ์อันดับตามวิธีของสเปียร์แมนแล้ว ข้อมูลชนิดเดียวกันนี้อาจนำไปใช้ในการคำนวณสหสัมพันธ์อันดับตามวิธีของเคนดอลล์ได้อีกด้วย เรียกว่า สหสัมพันธ์อันดับของเคนดอลล์ ซึ่งใช้วัดความสัมพันธ์ร่วมของการจัดอันดับสองชุด

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นวิธีการทางสถิติประเภทใดอาจจำแนกสถิติได้เป็นอีก 2 ประเภท ตามคุณประโยชน์ที่สำคัญคือ

1. สถิติภาคบรรยาย (Descriptive Statistics)
2. สถิติภาคสรุปอ้างอิง (Inferential Statistics)

1. สถิติภาคบรรยาย (Descriptive statistics) คือสถิติที่ใช้วิธีการจัดข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถสรุปคุณสมบัติของประชากรที่ศึกษาอยู่ หรือการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติต่าง ๆ ของประชากรที่นักวิจัยต้องการค้นพบ สถิติภาคบรรยายจำแนกได้ดังนี้

(1.1) การจัดตำแหน่งเปรียบเทียบ เช่น

- ก. แสดงความถี่
- ข. อัตราส่วน คือ การเปรียบเทียบของจำนวนหนึ่งกับอีกจำนวนหนึ่งเขียนแสดงในรูปของเศษส่วน หรือพหุคูณ (Multiple) เช่น $7/1$ หรือ $7:1$
- ค. สัดส่วน คือ เศษส่วนของจำนวนย่อยกับจำนวนรวมทั้งหมด ให้ถือจำนวนรวมทั้งหมดเป็น 1 ส่วน
- ง. ร้อยละ คืออัตราส่วนที่มีฐาน (หรือส่วน) เป็น 100 โดยทั่ว ๆ ไปนิยมใช้ร้อยละมากกว่าอัตราส่วนธรรมดา
- จ. เปอร์เซนต์ (p) คือ ตำแหน่งที่แสดงให้ทราบว่า มีจำนวนร้อยละเท่าใดของจำนวนคะแนนที่มีค่าต่ำกว่าคะแนน ณ ตำแหน่งนั้น (ประกอบ การทศ, 2525 : 27 - 28)

(1.2) การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง คือ ระเบียบวิธีสถิติที่ใช้ในการหาค่าเฉลี่ยหรือตัวแทน (1 ค่า) เพื่อแสดงขนาดของข้อมูลแต่ละชนิด (ประกอบ การทศ, 2528 : 65) สถิติที่นิยมใช้ได้แก่

- ก. ค่ากลางเลขคณิตหรือมัธยฐานเลขคณิต (Arithmetic Mean) คือการรวบรวมข้อมูลแต่ละตัวเข้าด้วยกันหารด้วยจำนวนข้อมูลทั้งหมด สัญลักษณ์ที่ใช้แทนมี 2 ตัวคือกรณีเป็นประชากรใช้ M (มีว) และกรณีเป็นตัวอย่างใช้ X (บญธรรม กิจปริศนาปริสทธิ์, 2522 : 219 - 220)

ข. มัธยฐาน (Median) คือคะแนนของประชากรที่อยู่ตรงกลางระหว่างจำนวนประชากรที่ได้คะแนนสูงและต่ำเมื่อได้จัดเรียงลำดับคะแนนจากมากไปหาน้อยหรือจากน้อยไปหามาก (คะแนนที่มีการแจกแจง) (สุภาพ วาดเขียน, 2523 : 65)

- ค. ฐานนิยม (Mode) คือคะแนนที่มีความถี่สูงสุดในข้อมูลชุดหนึ่ง ๆ

(1.3) การวัดการกระจาย เป็นการบอกความแตกต่างของข้อมูล ถ้าข้อมูลแตกต่างกันมากจะกระจายมาก และถ้าข้อมูลเหมือนกันจะ ไม่มีการกระจาย หรือการกระจายมีค่าเป็น 0 สถิติที่นิยมใช้คือ

ก. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D. S_x) คือ ค่าเฉลี่ยของส่วนเบี่ยงเบนระหว่างคะแนนในข้อมูลชุดหนึ่งกับมัธยฐานเลขคณิตของคะแนนในข้อมูลชุดเดียวกัน

ข. ความแปรปรวน (Variance S^2 S_x^2) เป็นการบอกการกระจายอีกแบบหนึ่ง มีค่าเท่ากับส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานยกกำลังสอง

ค. ส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์ (Quartile Deviation, Q.D.) เป็นค่าบอกการกระจายของข้อมูลที่ยากกว่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพราะเป็นการหาค่าเฉลี่ยของจุด 2 จุด คือ

Q_1 เป็นค่าแบ่งความถี่ของข้อมูลสะสม $4/1$ ส่วน และ $3/4$ ส่วน

Q_3 เป็นค่าแบ่งความถี่ของข้อมูลสะสม $3/4$ ส่วน และ $1/3$ ส่วน

ง. พิสัย (Range, R) ใช้หาความแตกต่างของจุดปลายสุด (ค่าสูงสุด-ค่าสุด) ของข้อมูล

(1.4) การหาค่าความสัมพันธ์และสมการถดถอย เมื่อผู้วิจัยมีข้อมูลที่ได้จากตัวแปรมากกว่า 1 ตัวขึ้นไป ผู้วิจัยสามารถหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ละคู่ได้โดยอาศัยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Association) และสหสัมพันธ์ (Correlation) แบบต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทข้อมูล และนอกจากนั้นถ้าเขาต้องการจะทำนายข้อมูลชุดหนึ่งก็ย่อมทำได้โดยอาศัยการวิเคราะห์ความถดถอย (Regression) อุตุมพร จามรามา (2527 : 241) อธิบายเรื่องความถดถอยว่า เป็นการสร้างสมการเส้นตรงที่ใช้เทคนิคค่ากำลังสองน้อยสุด (The Least Square Method) มาช่วยให้สามารถทำนายค่าของตัวแปรหนึ่งจากอีก (ชุด) หนึ่งของตัวแปรอื่น ๆ

2. สถิติภาคสรุปอ้างอิง (Inferential Statistics) เป็นสถิติที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากร (Sample Data) เพื่อประมาณ (Estimate) คาดคะเน (Prediction) สรุปอ้างอิง (Generalization) หรือนำสู่การตัดสินใจ (Reaching Decision) ไปยังประชากรเป้าหมายในแง่ที่หาการศึกษา(ศิริชัย กาญจนาวาสี, 2526 : 18 - 19) การอ้างอิงจะศึกษาเกี่ยวกับ

(2.1) การทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing)

สมมติฐาน หมายถึงข้อความที่แสดงถึงการคาดคะเนค่าตอบของปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้ล่วงหน้า (Expected Answer) สมมติฐานจึงมักเป็นข้อสมมติที่สมเหตุสมผลจากแนวคิดของทฤษฎี (A Logical Implication of Theory) ที่เสนอขึ้นมาชั่วคราว

เพื่ออธิบายความจริงบางอย่างแล้วใช้เป็นแนวทางในการสืบสวนค้นคว้า เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องของสมมติฐานนั้นและข้อเท็จจริงของเรื่องที่ทำการศึกษา (ศิริชัย กาญจนาวาสี, 2526 : 177)

สมมติฐานทางสถิติคือ สมการที่ประกอบด้วยค่า พารามิเตอร์และตัวเลข สมมติฐานทางสถิติแบ่งออกเป็น สมมติฐานศูนย์ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อถูกปฏิเสธ และสมมติฐานอื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2520 : 286) กล่าวว่า การทดสอบสมมติฐานคือการทดสอบข้อมูลซึ่งได้จากการสำรวจตัวอย่างหรือการทดลองว่าสอดคล้องกับทฤษฎีหรือไม่เพียงใด โดยยึดถือว่าทฤษฎีคือตัวแบบ (Model) หรือสมมติฐานนั่นเอง การทดสอบสมมติฐานจะช่วยให้การตัดสินใจในภาวะของความไม่แน่นอน (Uncertainty) ซึ่งมีทางเลือกหลาย ๆ ทางให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดที่ได้จากการทดสอบสมมติฐานทางสถิติมีอยู่ 2 ลักษณะดังนี้

1. การยอมรับสมมติฐาน (Accept Hypothesis or Non-Significant) หมายความว่า ความแตกต่างของสถิติที่คำนวณได้จากกลุ่มตัวอย่างประชากรกับค่าพารามิเตอร์ตามสมมติฐานศูนย์ มีจำนวนเพียงเล็กน้อย และความแตกต่างนั้นอยู่ภายในขอบเขตที่ยอมรับได้

2. การปฏิเสธสมมติฐาน (Reject Hypothesis or Significant) หมายความว่า ความแตกต่างของค่าสถิติที่คำนวณได้จากกลุ่มตัวอย่างประชากร กับค่าพารามิเตอร์ตามสมมติฐานศูนย์ มีจำนวนมากและความแตกต่างนั้นมากจนเกินขอบเขตที่จะยอมรับได้ (ศิริชัย กาญจนาวาสี, 2526 : 181 - 182)

(2.2) การประมาณค่าพารามิเตอร์ (Parametric)

ก. การประมาณค่าที่เป็นจุด (Point Estimation)

ข. การประมาณค่าที่เป็นช่วง (Interval Estimation)

2.6 กลุ่มประชากร

ประชากร (Population or Universe) หมายถึง ส่วนทั้งหมดของทุกหน่วยซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่เราต้องการศึกษา (ศิริชัย กาญจนาวาสี, 2526 : 30)

การแบ่งประเภทของประชากร

สุวรงค์ สุวรงค์เวโช (2518 : 98 - 99) กล่าวถึง การแบ่งประเภทของประชากร โดยใช้จำนวนเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. ประชากรที่มีจำนวนแน่นอน (Finite Population) ได้แก่ ประชากรที่สามารถนับจำนวนเป็นตัวเลขได้

2. ประชากรที่มีจำนวนนับไม่ได้ (Infinite Population) ได้แก่ ประชากรที่มีจำนวนมากจนไม่สามารถนับได้ หรือถ้าจะนับจริง ๆ จะต้องใช้เวลามาก และไม่มี ความจำเป็นที่จะทราบรายละเอียดถึงเพียงนั้น

นอกจากการแบ่งประเภทของประชากรโดยใช้จำนวนเป็นเกณฑ์แล้ว ศิริชัย กาญจนาวาสี (2526 : 31) ยังได้แบ่งประชากรโดยพิจารณาถึง

ลักษณะความคล้ายคลึงกัน โดยแบ่งออกเป็น ประชากรที่มีลักษณะที่เราสนใจ คล้ายกัน (Homogeneous) และประชากรที่แบ่งแยกเป็นพวกหรืออนุประชากร (Subpopulation) เป็นประชากรที่มีลักษณะที่เราสนใจแตกต่างกัน

ลักษณะที่ปรากฏ โดยแบ่งออกเป็น ประชากรที่ปรากฏขึ้นจริง (Actual) และประชากรที่ปรากฏขึ้นตามแนวทฤษฎีหรือสมมติฐาน (Hypothetical)

จุมพล สวัสดิยากร (2520 : 174) กล่าวว่าในการทำการวิจัยส่วนใหญ่ ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาประชากรทั้งหมดได้ จึงต้องมีการสุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่จะเป็นตัวแทนประชากรที่ต้องการจะศึกษา การสุ่มตัวอย่างจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวิจัยเพราะถ้าเลือกตัวอย่างที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว แม้ขั้นตอนของการวิจัยจะดีแค่ไหนเพียงใด ผลของการวิจัยย่อมมีความถูกต้องน้อย ความสามารถในการอ้างอิง (Generalization) ก็มักมีข้อจำกัด

ชนิดของการสุ่มตัวอย่างประชากร

วิจิตร ศรีสุพรรณ (2520 : 174 - 176) กล่าวถึง ชนิดของการสุ่มตัวอย่างไว้ 2 ชนิดใหญ่ คือ

1. Non-Probability Samples [การสุ่มตัวอย่างแบบไม่ทราบค่าความน่าจะเป็น] หมายถึง ตัวอย่างที่สุ่มมาโดยไม่มีทางจะประมาณค่าความน่าจะเป็นของแต่ละหน่วยที่ถูกเลือกมาเป็นตัวอย่างได้ ซึ่งแบ่งออกเป็นชนิดย่อย ๆ ได้ดังนี้ คือ

1.1 Accidental Samples [ตามความบังเอิญ] คือการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวอย่างเท่าที่จะหาได้จนครบจำนวนตามต้องการ โดยไม่มีกฎเกณฑ์

1.2 Quota Samples [แบบโควตา] เป็นการเลือกตัวอย่างเพื่อให้ได้ Subgroup ที่ต้องการ โดยเอาสัดส่วนขององค์ประกอบของประชากรมาเป็นเครื่องมือในการเลือก

1.3 Purposive Samples [แบบเจาะจง] เป็นการเลือกตัวอย่างโดยผู้วิจัยพิจารณาเลือกตัวอย่างเองเพื่อให้เหมาะสมกับชนิดของการวิจัย โดยมีเหตุผลและวิจารณ์ที่เหมาะสม

1.4 Convenience Samples [ตามความสะดวก] เป็นการเลือกตัวอย่างเพราะความสะดวกหรือง่ายต่อการศึกษา

2. Probability Samples [การสุ่มตัวอย่างแบบทราบค่าความน่าจะเป็น] หมายถึง ตัวอย่างที่เราทราบค่าความน่าจะเป็นไปได้ของแต่ละหน่วยที่จะถูกเลือกเข้าไปในตัวอย่างจำแนกออกได้ดังนี้

2.1 Simple Random Samples [สุ่มอย่างง่าย] เป็นแบบการสุ่มตัวอย่าง อย่างง่ายทุก ๆ หน่วยในกลุ่มประชากรที่ต้องการจะศึกษามีโอกาสที่จะถูกเลือกเป็นตัวอย่างเท่า ๆ กัน

2.2 Systematic Sampling [สุ่มอย่างมีระบบ] เป็นการสุ่มตัวอย่าง อย่างมีระบบ

2.3 Stratified Random Samples [สุ่มแบบแยกประเภท] เป็นการเลือกตัวอย่างโดยแบ่งประชากรที่จะศึกษาเป็นกลุ่ม ๆ แล้วทำการสุ่มตัวอย่างแบบ Simple Random Sampling จากกลุ่มแต่ละกลุ่ม

2.4 Cluster Sampling [สุ่มแบบแยกกลุ่ม] เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแบ่งประชากรที่จะศึกษาออกตามพื้นที่

2.5 Multi-Stage Sampling [สุ่มแบบหลายขั้นตอน] เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแบ่งประชากรออกเป็น Cluster ก่อนแล้วจึงสุ่มตัวอย่างจาก Cluster นั้น หรือสุ่มตัวอย่างออกมาโดย Simple หรือ Stratified ก็ได้แล้วทำการศึกษา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520 : 176)

ในการวิเคราะห์ครั้งนั้นก็เกิดว่าการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ทราบค่าความน่าจะเป็นทุกชนิดผลของการวิจัยย่อมไม่สามารถนำไปใช้อ้างอิง (Generalization) ได้

วิธีการสุ่มตัวอย่างที่ใช้กันโดยทั่วไปมีอยู่ 2 แบบ

1. วิธีการจับฉลาก หรือวิธีการออกสลาก (Lottery Method) คือการเขียนชื่อแต่ละหน่วยประชากรลงในฉลาก ลูกบอลหรือเบ็ดที่มีลักษณะเหมือนกันทุกประการ นำใส่ภาชนะและเลือกหยิบขึ้นมาจนได้จำนวนที่ต้องการ หากการเลือกเป็นกลุ่มขึ้นมาที่ละหน่วย เมื่อเลือกขึ้นมาแล้วใส่กลับลงไปให้เต็ม หากสุ่มได้อันที่เคยสุ่มมาแล้วก็ไม่นับแล้วกลับใส่ลงไปอีก เรียกว่าเป็นการเลือกแบบที่มีการแทนที่ (Selection with Replacement) แต่ถ้าเลือกได้แล้วไม่ใส่กลับไว้ตามเดิม เรียกว่าเป็นการเลือกแบบที่ไม่มีการแทนที่ (Selection without Replacement)

2. วิธีใช้ตารางสุ่มตัวเลข (Random Numbers Method) เป็นวิธีคล้ายกับแบบแรก แต่นักสถิติได้จัดทำตารางตัวเลขชุดหนึ่งขึ้น ตารางสุ่มตัวเลขมีหลายแบบ แต่ละแบบมีวิธีใช้แตกต่างกัน

ในทางปฏิบัติการเลือกกลุ่มตัวอย่าง มักจะสุ่มตัวอย่างไว้เกินขนาดที่ต้องการเล็กน้อยเพื่อสำรองไว้เป็นตัวแทนสำหรับหน่วยที่ไม่สามารถจะค้นหาหรือเก็บข้อมูลได้ (สุวราณเวไช, 2518 : 107 - 108)

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

2.1 ความหมายของการสื่อสาร

ประมะ สตะเวทิน (2526:11-13) ได้แปลความหมายของคำว่า "Communication" หรือ "การสื่อสาร" ที่ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

แอริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษาวิชาวาทยศิลป์ (rhetoric) หรือ การสื่อสาร (communication) ว่าเป็นการแสวงหา "วิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ" (search for "all the available means of persuasion")

เอ็ดเวิร์ด ซาพียร์ (Edward Sapir) "การสื่อสารคือการตีความหมายโดยสัญชาตญาณต่อท่าทางที่แสดงเป็นสัญลักษณ์โดยไม่รู้ตัว ต่อความคิดและต่อพฤติกรรมของวัฒนธรรมของบุคคล"

วอเรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) "คำว่า การสื่อสารในที่นี้มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคน ๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความแต่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึง ดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย"

เจอร์เก็น รอยซ์ และเกรกอรี เบตสัน (Jurgen Ruesch and Gregory Bateson) "การสื่อสารไม่ได้หมายความถึงการถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูดและเขียน ที่ชัดเจนและแสดงเจตนาชัดแจ้งเท่านั้น แต่การสื่อสารยังรวมไปถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันด้วยคำนิยามนัยที่ว่าการกระทำและเหตุการณ์ทั้งหลายมีลักษณะ เป็นการสื่อสารหากมีผู้เข้าใจการกระทำและเหตุการณ์เหล่านั้น หมายความว่าความเข้าใจที่เกิดขึ้นนั้นได้เปลี่ยนแปลงข่าวสารที่คน ๆ นั้นมีอยู่ และมีอิทธิพลต่อบุคคลผู้หนึ่ง"

จอร์จ เอ มิลเลอร์ (George A. Miller) "การสื่อสารหมายถึงการถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง"

จอร์จ เกร็บเนอร์ (George Gerbner) "การสื่อสารคือการแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร (message systems)"

คาร์ล ไอ โอฟแลนค์ (Carl I. Hovland) และคณะ "(การสื่อสาร) คือกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งไว้ (โดยปกติเป็นภาษาพูดหรือเขียน) เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ (ผู้รับสาร)"

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) "การสื่อสารคือความสัมพันธ์ที่ร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร" (informational signs)"

เอเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ส และ เอฟ ฟลอยด์ ชูเมคเกอร์ (Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker) "การสื่อสาร คือ กระบวนการซึ่งสารถูกส่งจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร"

ชาร์ลส์ อี ออสกูด (Charles E. Osgood) "ในความหมายโดยทั่วไปแล้ว การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่ง คือผู้รับสาร โดยใช้สัญญาณต่าง ๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างสองฝ่าย"

ปรมะ สตะเวทิน (2529:65) ได้สรุปความหมายของการสื่อสารไว้ว่า "การสื่อสารคือกระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสารโดยผ่านสื่อ"

ระวีวารณ ประกอบผล (2529:129) ให้ความหมายว่าการสื่อสารหมายถึง การติดต่อกันระหว่างมนุษย์ทำให้ได้รับรู้เรื่องราวอันมีความหมายร่วมกันและเกิดการตอบสนองต่อกัน

จิตลักษณ์ แสงอุไร (2530:7) ได้กล่าวไว้ว่า "การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง เป็นกระบวนการที่ถ่ายทอดความหมายและมีผลกระทบเกิดขึ้นกับผู้ส่งสารและผู้รับสาร การสื่อสารเป็นเรื่องเฉพาะตัวและจำเป็นต้องมีการอธิบายความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้เพื่อความเข้าใจของทุกฝ่าย"

จากความหมายต่าง ๆ ของการสื่อสารดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจความหมายร่วมกันด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง

2.2 ความสำคัญของการสื่อสาร

ปรมะ สตะเวทิน (2529:8-13) ได้สรุปไว้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ 5 ประการ หลัก ๆ ด้วยกันคือ

2.2.1 ความสำคัญต่อความเป็นสังคม กล่าวคือการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการทำให้มนุษย์รวมตัวกันเข้าเป็นสังคม ดำรงความเป็นสังคมและเปลี่ยนแปลงสังคม

2.2.2 ความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน เพราะตลอดเวลาที่เราตื่น เราทำการสื่อสารเป็นประจำไม่ว่าในฐานะผู้ส่งสารก็ในฐานะผู้รับสาร

2.2.3 ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจ การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญ เช่น ในการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การบริหารงานและปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ

2.2.4 สำคัญต่อการปกครอง(ประเทศ) [การสื่อสารเป็นเครื่องมือของรัฐบาลหรือผู้ปกครอง (ในการ) เผยแพร่ข่าวสารให้ประชาชนทราบเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และได้รับความร่วมมือจากประชาชน รวมทั้ง(การ)ตรวจสอบประชามติเพื่อให้ทราบความรู้สึกของประชาชน

2.2.5 สำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ(เนื่องจาก) ประเทศแต่ละประเทศจำเป็นต้องหา(การ)สนับสนุนทางด้านการเมืองจากประเทศอื่น และประชาชนของประเทศอื่น ซึ่งทำให้จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือ

จากความสำคัญของการสื่อสารที่ ปะมะ สตะเวทิน เสนอไว้ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ดังนี้

1. เป็นประโยชน์ต่อบุคคลในการใช้ชีวิตสังคมและการประกอบอาชีพ
2. เป็นประโยชน์ต่อองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

ขององค์การ

3. เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในการสร้างเสถียรภาพภายในประเทศ และในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2.3 บทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร

สมควร กวียะ (2529:169) ได้ให้ความหมายของบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารไว้ดังนี้ บทบาทคือการกระทำของการสื่อสารที่เป็นไปหรือควรจะเป็นไปตามธรรมชาติจารีตประเพณี หรือจริยธรรม ส่วนหน้าที่คือการกระทำที่เป็นไปหรือต้องเป็นไปตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือจรรยาบรรณ และได้เสนอบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารตามทัศนะของคณะกรรมการมาธิการแม็คไบรด์ ("McBride Commission") ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญระดับโลก 16 คน ที่ได้รับการแต่งตั้งจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งองค์การสหประชาชาติ (UNESCO) จำแนกได้เป็น 8 ประการ โดยเขียนไว้ในหนังสือ "Many Voices, One World" (1980) ดังนี้

1. การให้ข่าวสาร (Information) ซึ่งหมายถึง การเก็บ

การรวบรวม การประมวลและการเผยแพร่ ข่าว ข้อมูล รูปภาพ ข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็น เพื่อจะยังผลให้เกิดความเข้าใจและมีปฏิกริยาอย่างถูกต้องตามภาวะของบุคคล สภาพแวดล้อม ประเทศและสังคมนานาชาติ นอกจากนี้จะยังช่วยนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสมด้วย

2. การสังคมประกิต หรือสังคมกรรม (Socialization) ได้แก่

การได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่จะทำให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ในฐานะสมาชิกของสังคมช่วยให้เกิดความสำนึกในการอยู่ร่วมสังคมกับบุคคลอื่น ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

3. การกระตุ้นเร้า (Motivation) หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุน

ให้ไปสู่เป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวของสังคม กระตุ้นให้บุคคลเกิดความมานะพยายามและตัดสินใจเลือกแนวทางและพฤติกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ยินยอมพร้อมใจกันกำหนดไว้แล้ว

4. การถกเถียงอภิปราย (Debate and Discussion) คือ

การแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในสังคม เพื่อก่อให้เกิดความตกลงยินยอมที่มีผลดีต่อส่วนรวม รวมทั้งการแสวงหาพยานหลักฐานมากระตุ้นให้สาธารณชนสนใจ และให้ความร่วมมือในกิจกรรมของส่วนรวมไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ

5. การให้การศึกษา (Education) คือ การสื่อสารที่เข้ามาช่วย

ถ่ายทอดวิชาความรู้ทำให้เกิดการพัฒนาสติปัญญา อุนิสัย ทักษะและสมรรถภาพของบุคคล ตลอดทุกช่วงเวลาของชีวิต

6. การส่งเสริมวัฒนธรรม (Cultural Promotion) หมายถึง การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งมรดกที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ และการพัฒนาวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมสติปัญญาและจินตนาการของปัจเจกชน รวมทั้งกระตุ้นความต้องการและความคิดสร้างสรรค์ในทางสุนทรีย์ภาพ

7. การให้ความบันเทิง (Entertainment) คือการถ่ายทอดผลงานทางการละครฟ้อนรำ วรรณกรรม ดนตรี การละเล่น และศิลปะต่าง ๆ โดยอาศัยเครื่องหมาย สัญลักษณ์ เสียงและภาพ ทั้งนี้เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและการพักผ่อนหย่อนใจ

8. การประสานสัมพันธ์ (Integration) คือการให้บุคคล กลุ่มและประชาชาติได้รับข่าวสารที่จำเป็นต่อการเพิ่มพูนความรู้ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในแง่ของการดำรงชีวิต หัตถะและความไม่ผันหะเยอหะยาน

2.4 ประเภทของการสื่อสาร

การจำแนกประเภทของการสื่อสารกระทำได้ในหลายลักษณะดังนี้ ปามะ สตะเวทิน (2529:22-23) ได้สรุปไว้ดังนี้

2.4.1 การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้จำนวนของผู้ทำการสื่อสาร เป็นเกณฑ์แบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ การสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารในองค์การ และการสื่อสารมวลชน

2.4.2 การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้ภาษาเป็นเกณฑ์ ลักษณะนี้แบ่งการสื่อสารออกได้เป็น 2 ประเภท คือ การสื่อสารเชิงวัจนะ และการสื่อสารเชิงอวัจนะ

2.4.3 การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้การเห็นหน้ากันเป็นเกณฑ์ แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ การสื่อสารแบบเฉพาะหน้า และการสื่อสารแบบสัมผัสกัน

2.4.4 การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้ความแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารเป็นเกณฑ์ แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ การสื่อสารระหว่างเชื้อชาติ การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และการสื่อสารระหว่างประเทศ

2.4.5 การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้ลักษณะของเนื้อหาวิชา เป็นเกณฑ์สมาคมการสื่อสารระหว่างประเทศซึ่งเป็นสมาคมวิชาการระหว่างประเทศด้านนิเทศศาสตร์ได้จำแนกประเภทของการสื่อสารตามลักษณะเนื้อหาวิชาออกเป็น 8 กลุ่ม คือระบบข่าวสาร การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารมวลชน การสื่อสารในองค์การ การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การสื่อสารการเมือง การสื่อสารการสอน และการสื่อสารสาธารณสุข

2.5 องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสารอาจสรุปได้ 5 ประการที่สำคัญดังนี้

2.5.1 ผู้ส่งสาร (Source/Sender)

2.5.2 สาร (Message)

2.5.3 ช่องทางหรือสื่อ (Channel or medium)

2.5.4 ผู้รับสาร (Receiver)

2.5.5 ผลของการสื่อสาร (Effect)

ระวีวรรณ ประกอบผล (2529:144-150) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสื่อสาร 4 ประการแรกไว้สรุปได้ดังนี้

2.5.1 ผู้ส่งสาร คือบุคคลผู้เริ่มต้นสร้างและส่งสารไปยังผู้อื่น หมายถึงผู้เริ่มต้นการสื่อสารนั่นเอง ในการสื่อสารครั้งหนึ่ง ๆ ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เข้ารหัส (encoding) อันเป็นการแปลสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นแทนความคิดได้แก่ ภาษา และอาภักปกริยาท่าทางต่าง ๆ สารที่ถูกเข้ารหัสแล้วนั้นจะถูกผู้ส่งสารส่งไปยังผู้รับสาร โดยผ่านทางจิตต่อทางใดทางหนึ่ง อันเป็นวิธีที่เหมาะสมและเป็นไปได้ที่สุดเพื่อให้สารนั้นไปถึงยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเป็นบุคคลแรกที่จะทำให้เกิดกระบวนการในการสื่อสารเกิดขึ้น

2.5.2 สาร สารคือเรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ โดยทั่วไป สารประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ 3 ประการด้วยกันคือ

1. รหัสของสาร (message codes)
2. เนื้อหาของสาร (message content)
3. การจัดสาร (message treatment)

1. รหัสของสาร รหัสของสาร ก็คือ ภาษา (language) หรือ สัญลักษณ์ (symbolic) หรือสัญญาณ (signal) ที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อใช้แสดงออกแทนความคิดเกี่ยวกับบุคคลและสรรพสิ่งต่าง ๆ เราสามารถแบ่งรหัสของสารออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

- (1) รหัสของสารที่ใช้คำ (verbal message codes) [หรือเรียกว่าวจนสาร]
- (2) รหัสของสารที่ไม่ใช้คำ (nonverbal message codes) [หรือเรียกว่าอวจนสาร]

2. เนื้อหาของสาร เนื้อหาของสารที่มนุษย์สื่อสารกันนั้นครอบคลุมมาลความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ที่มนุษย์ต้องการที่จะถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเพื่อความเข้าใจร่วมกัน อาจแบ่งเนื้อหาของสารได้เป็น 2 ประเภท คือ

- (1) สารประเภทข้อเท็จจริง ได้แก่ สารที่รายงานให้ทราบถึงความจริงในโลกทางกายภาพ อันอยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะตรวจสอบได้ถึงความแน่นอนถูกต้องของสาร

นั้นถ้าพิสูจน์ตรวจสอบแล้ว ส่วนนั้นเป็นจริง ส่วนนั้นก็จัดได้ว่าเป็นสารที่มีคุณภาพ ควรแก่การเชื่อถือ

(2) สารประเภทข้อคิดเห็น ได้แก่ สารซึ่งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่

เกิดขึ้นในจิตใจจากการประเมินของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก แนวคิด ความเชื่อที่บุคคลมีต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุ หรือต่อเหตุการณ์ใด ๆ ก็ตาม สารประเภทนี้เป็นสารที่ไม่อยู่ในวิสัยที่จะถูกตรวจสอบได้ว่าเป็นจริงหรือไม่ อาจทำได้เพียงแต่การประเมิน ความสมเหตุสมผล ตลอดจนความเป็นไปได้ของส่วนนั้นเท่านั้น

3. การจัดสาร การจัดสารเป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญอย่างหนึ่งของสาร สารที่ถูกจัดเตรียมมาอย่างดี ทั้งในเรื่องของการเรียบเรียง ลำดับความ ระดับความยากง่าย รูปแบบการใช้ภาษา จะทำให้สารนั้นมีคุณสมบัติในการสื่อสารได้

2.5.3 ช่องทางหรือสื่อ

การสื่อสารใด ๆ ก็ตามผู้ส่งสารย่อมต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อให้ทำหน้าที่นำสาร ไปยังผู้รับสาร โดยทั่วไปแล้วสารที่ถูกส่งถ่ายทอด ไปยังผู้รับสารจะเข้าไปสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์โดยผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง ในการสื่อสารสำหรับคนที่อยู่ห่างไกลกัน มนุษย์ไม่สามารถจะอาศัยทางติดต่อที่มนุษย์มีอยู่ได้ มนุษย์จึงได้สร้างสื่อขึ้นมาเป็นเครื่องช่วยให้การติดต่อระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารเป็นไปได้ในแง่หนึ่งจะเห็นได้ว่าแม้คำว่า "ช่องทาง" และคำว่า "สื่อ" จะมีความหมายใกล้เคียงกันและอาจใช้แทนกันได้ แต่ที่แท้จริงแล้วคำทั้ง 2 คำมีความหมายแตกต่างกัน คำว่า "ช่องทาง" หมายถึง ทางซึ่งทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่วน "สื่อ" นั้น หมายถึง สื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ อากาศ แสง เสียง ตลอดจนอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มนุษย์คิดขึ้น เพื่อใช้ติดต่อส่งสารไปถึงกันและกัน

ในการจัดแบ่งประเภทของสื่อที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารนั้น ไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว เช่น อาจแบ่งโดยใช้ลักษณะของสื่อเป็นเกณฑ์ หรืออาจแบ่งโดยใช้จำนวนและลักษณะของการเข้าถึงผู้รับสารเป็นเกณฑ์ เป็นต้น การแบ่งประเภทของสื่อโดยใช้ลักษณะของสื่อเป็นเกณฑ์ อาจแบ่งสื่อออกได้ 5 ประเภท

1. สื่อธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศที่อยู่รอบตัวอันมีอยู่ตามธรรมชาติ หน้าที่เป็นทางติดต่อของการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบอยู่ต่อหน้ากัน
2. สื่อมนุษย์ ได้แก่ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นสื่อสารไปสู่ผู้รับ เช่น คนนำสาร นักเล่นนิทาน โฆษก พอสื่อ ตัวแทนการเจรจาปัญหา เป็นต้น
3. สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ สื่อทุกชนิดที่อาศัยเทคนิคการพิมพ์ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ ใบปลิว แผ่นพับ วารสาร นิตยสาร ใบประกาศหรือแจ้งความ โปสเตอร์ ภาพ ฯลฯ
4. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ สื่อที่พัฒนาขึ้นโดยใช้ระบบเครื่องกลไก ไฟฟ้าเป็นหลักเช่น วิทยุ โทรทัศน์ โทรพิมพ์ เทปเสียง เทปภาพทัศน เครื่องฉายภาพ เครื่องฉายภาพยนตร์ ฯลฯ

5. สื่อระคน ได้แก่ สื่อที่หน้าหน้าสารได้แก่สื่อที่ไม่อาจจัดไว้
ใน 4 ประเภทข้างต้น เช่น หนังสือพิมพ์เก่าแก่ง วัตถุจารึก สื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

การแบ่งประเภทของสื่อโดยใช้จำนวนและลักษณะของการเข้าถึงผู้รับสาร
เป็นเกณฑ์อาจแบ่งสื่อออกได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. สื่อระหว่างบุคคล สื่อบุคคลเป็นสื่อซึ่งใช้สำหรับการติดต่อสื่อสาร
ระหว่างบุคคลที่อยู่ห่างไกลกัน จนไม่อาจจะติดต่อกันโดยไม่ผ่านสื่อได้ เป็นสื่อใช้เฉพาะบุคคล
มีลักษณะเป็นส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับผู้อื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในขณะนั้น ๆ อาทิเช่น จดหมาย
โทรเลข โทรศัพท์ ภาพถ่ายในครอบครัว ฯลฯ หน้าหน้าที่ช่วยให้การส่งสารระหว่างผู้ส่งถึงผู้รับที่อยู่
ห่างไกลกันมีความเป็นไปได้

2. สื่อมวลชน สื่อมวลชนได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง
วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ซึ่งก็ยังมีผู้นิยมจัดแบ่งประเภทลงไปอีกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ
สื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์อย่างหนึ่ง และสื่อมวลชนประเภทไฟฟ้าอย่างหนึ่ง สื่อมวลชนมีประโยชน์
ในแง่ของการเผยแพร่ข่าวสารไปยังมวลชนได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว

3. สื่อเฉพาะกิจ สื่อเฉพาะกิจก็คือ สื่อซึ่งถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้สำหรับ
การสื่อสารที่สัมพันธ์กับกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ จำนวนและกลุ่มผู้รับสารมีลักษณะ
ที่แน่นอนเมื่อเทียบกับสื่อมวลชนแล้ว สื่อเฉพาะกิจ จะแคบกว่าในแง่ของการเข้าถึงผู้รับสาร
เช่น การจัดทำนิตยสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ภายในหน่วยงาน การทำเทปภาพทัศนนิทรรศการ
ผลิตภัณฑ์ของบริษัทใดบริษัทหนึ่ง เป็นต้น

4. สื่อประสม ได้แก่ การนำสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้ง 3 ประเภท
ข้างต้นไปใช้ในการสื่อสารอันจะทำให้ประสิทธิผลในการสื่อสารครั้งนั้น ๆ เพิ่มขึ้น

2.5.4 ผู้รับสาร

การสื่อสารใด ๆ จะไม่ประสบผลสำเร็จเลย หรืออาจประสบผล
สำเร็จไม่เต็มที่ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสารในกระบวนการ
การสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีบทบาทขั้นพื้นฐานอยู่ 2 ประการ คือ

1. การกำหนดรู้ความหมายตามเรื่องราวที่ผู้ส่งสารผ่านสาร
อย่างใดอย่างหนึ่งมาถึงตน

2. การแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสาร

ดังนั้นการสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้ก็ต่อเมื่อผู้รับสารได้พัฒนาตนเองให้
เป็นผู้มีทักษะในการสื่อสาร ได้แก่ การเป็นผู้ฟัง ผู้อ่าน ตลอดจนการเป็นผู้ที่สามารถคิดและรับรู้
ความหมายได้ การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสาร ต่อเรื่องที่ส่งสาร ตลอดจนการเป็นผู้มีความพยายาม
ในการรับสาร และสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสาร

2.5.5 ผลของการสื่อสาร (พรสิทธิ์ พัทธอนานวัักษ์, 2529:450)

ได้กล่าวถึงผลของการสื่อสารไว้ดังนี้ ผลของการสื่อสาร หมายถึง การรับรู้อันเกิดจากสารที่มี

ความหมายร่วมกัน ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารซึ่งถือเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการสื่อสาร ผลของการสื่อสารแบ่งความหมายได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. "การเปลี่ยนแปลง" หรือ "ข้อแตกต่าง" ที่ผู้รับสารได้รับรู้ความหมายและ เกิดการตอบสนองต่อสารที่ผู้ส่งสารทำการสื่อสาร

2. มุ่งก่อให้เกิด "อิทธิพล" ต่อผู้รับสาร เพราะการสื่อสารของมนุษย์นั้นแล้วแต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการใดก็ตามหนึ่งทั้งสิ้น และจุดมุ่งหมายของการสื่อสารหรือที่เรียกว่าผลของการสื่อสารจึงหมายถึงอิทธิพลของการสื่อสาร เพราะอิทธิพลของการสื่อสารเป็นพื้นฐานของแนวคิดใด ในการสื่อสารที่มุ่งต้องการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ทัศนคติ และพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม เป้าหมายที่ทำการสื่อสารนั้น

3. "การสัมฤทธิ์ผล" [ประสิทธิผล] ซึ่งความหมายในลักษณะนี้หมายถึง ภายหลังจากการสื่อสารแล้ว ผู้รับสารได้รับรู้ความหมายของสารตามที่ผู้ส่งสารทำการสื่อสาร ไปนั้น การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลมากหรือน้อยเพียงใดก็อยู่ที่ผู้รับสารและผู้ส่งสารต่างรับรู้ความหมายของสารเหมือนกันหรือไม่เป็นสำคัญ

ผลของการสื่อสารอาจพิจารณาได้ว่ามีต่อบุคคล องค์กร และสังคมดังนี้
(พรสิทธิ์ ทัศนานุรักษ์, 2529:450)

1. ผลของการสื่อสารต่อบุคคล การสื่อสารก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงทางด้านเจตคติ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ

2. ผลของการสื่อสารต่อองค์กร การสื่อสารก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลง โดยทำหน้าที่เสริมสร้างความสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กรได้เท่า ๆ กับเป็นอุปสรรคต่อองค์กร

3. ผลของการสื่อสารต่อสังคม กระบวนการทางสังคมก่อให้เกิดการสื่อสารขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการประสานกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมให้อยู่ร่วมกันในระบบเดียวกัน อีกทั้งยังมีผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองและการพัฒนาประเทศ

2.5.6 กระบวนการสื่อสาร (Communication Process) ก็คือ กระบวนการที่องค์ประกอบต่าง ๆ ทั้ง 5 ประการ ได้แก่ผู้ส่งสาร สาร ช่องสาร ผู้รับสาร และผลของการสื่อสารเกิดขึ้นร่วมกันและดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งการสื่อสารนั้น ๆ บรรลุตามจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร

ความหมายและลักษณะของกระบวนการของการสื่อสาร

ระวีวรรณ ประกอบผล (2529:154) กล่าวไว้ว่าเมื่อก้าวถึงการสื่อสาร เรามักจะนิยมใช้คำว่า "กระบวนการ" (Process) ความคู่ไปกับคำว่า "การสื่อสาร" อยู่เสมอ

คำว่า "กระบวนการ" หมายถึง อากาศที่เปลี่ยนแปลงโดยต่อเนื่องกัน อาจเป็นไปตามสภาวะธรรมชาติ เมื่อพูดถึงกระบวนการของการสื่อสาร (process of communication) ย่อมหมายถึง อากาศที่เปลี่ยนแปลงโดยต่อเนื่องกันของการสื่อสารอันเป็นภาพปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างมนุษย์ ชั้นตอนต่าง ๆ ในกิจกรรมการสื่อสารเพียงกิจกรรมเดียว กระบวนการสื่อสารยังมีได้จบลงยังจะต้องมีการแสดงพฤติกรรมการสื่อสารต่อไปอีก จนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในครั้งนั้น แม้กระนั้นแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ยังคงคิด ต้องทำกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องเปลี่ยนแปลงต่อไปอีก โดยเฉพาะในความรู้สึกนึกคิดซึ่งอาจจะยังไม่แสดงเป็นพฤติกรรมการสื่อสารออกมาโดยทันที

2.6 ทฤษฎีและแบบจำลองทางการสื่อสาร

2.6.1 ความหมายของทฤษฎี

ธนาศิ บุษลือ (2529:477) ให้ความหมายไว้ว่าทฤษฎีคือข้อความเกี่ยวกับการทำงานของสิ่งต่าง ๆ อีกความหมายหนึ่งทฤษฎีคือข้อความที่บอกความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยมีการจัดระเบียบให้ความหมายขึ้นมา และ เน้นหวน สุชาโต (2529:11) กล่าวถึงทฤษฎีไว้ว่าทฤษฎีคือข้อความที่ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้มีการจัดระเบียบให้แสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในนั้น เพื่อให้มีอำนาจในการอธิบายหรือให้คำทำนายในปรากฏการณ์บางเรื่อง โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลหลายชนิดที่ได้มาจากการสำรวจและจัดบันทึกอย่างมีหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน ให้สื่อความหมาย ได้ชัดเจน และนำเสนอ

ในรูปของข้อสรุปของความจริงที่ได้มาจากการวิจัย เพื่อวางเป็นกฎทั่วไปที่ใช้ทำนายหรือคาดการณ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง นอกจากนั้นยังนำมาเป็นหลักใช้ในการตั้งสมมติฐานเฉพาะเรื่องก่อนออกไปเก็บข้อเท็จจริงมาสนับสนุน ซึ่งถ้าทฤษฎีนั้นได้รับข้อสนับสนุนจากการวิจัยมากก็ย่อมจะถือว่ามีความเที่ยงตรงยิ่งขึ้น พงษ์เทพ วารกิจ โภคาธร (2529:75) กล่าวว่าทฤษฎีเป็นการจัดระเบียบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้ง่ายที่จะเข้าใจ

2.6.2 ความสำคัญและประโยชน์ของทฤษฎีต่อการวิจัย

(เน้นหวน สุชาโต, 2529:11)

1. ทฤษฎีช่วยให้ทิศทางแก่นักวิจัย ในการตั้งปัญหาวิจัยที่ถูกต้อง
2. ทฤษฎีช่วยชี้ให้เห็นถึงช่องว่างของความรู้ในแต่ละสาขาวิชาที่มีอยู่
3. ทฤษฎีเป็นเครื่องกระตุ้นและแนะแนวทาง ให้เกิดการวิจัย

ค้นคว้าเพิ่มขึ้น

4. ทฤษฎีช่วยทำให้ขอบเขตของข้อเท็จจริงที่จะศึกษาแคบ เข้า
5. ทฤษฎีช่วยทำนายข้อเท็จจริง

นอกจากนี้ทฤษฎียังเป็นแหล่งรวมของข้อมูลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง ในการหาความเข้าใจในเรื่องที่จะทำการวิจัย ดังนั้นการศึกษาที่มีระเบียบหลักเกณฑ์ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพ

ของทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้เป็นกรอบแนวความคิดที่ให้แนวทางและจุดเน้นของการท้าวิจัย

2.6.3 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับการวิจัย (พงษ์เทพ
วารกิจ โภคาธร, 2530:75)

1. ทฤษฎีเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการวิจัยโดย
 - 1.1 ทฤษฎีช่วยสร้างปัญหาของการวิจัย
 - 1.2 ทฤษฎีช่วยชี้แนวทางในการกำหนดสมมติฐานของการวิจัย
 - 1.3 ทฤษฎีทำให้ผู้วิจัยมองออกได้ว่าการวิจัยนั้นจะต้องมีข้อมูลอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องบ้างและการวิจัยควรมีแนวทางเช่นไร
 - 1.4 ทฤษฎีช่วยให้ผู้วิจัยสามารถคาดคะเนผลลัพธ์ของการวิจัยได้แม่นยำกว่าการคาดคะเนทั่วไป
 - 1.5 ทฤษฎีทำให้ผู้วิจัยมั่นใจในผลลัพธ์ของการวิจัย
2. การวิจัยมีส่วนช่วยสร้างหรือสนับสนุนทฤษฎี
 - 2.1 การวิจัยสามารถให้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบในการสร้างทฤษฎีใหม่
 - 2.2 การวิจัยช่วยพิสูจน์ข้อเท็จจริงของทฤษฎี ข้อเท็จจริงใดถูก-ผิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ
 - 2.3 การวิจัยช่วยทำให้หลักทั่วไป (generalization) ของทฤษฎีมีขอบเขตที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.6.4 ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์

การพิจารณาการสื่อสารในฐานะที่เป็นศาสตร์

ส่วนิค ยมาภัย และรวีวรรณ ประกอบผล (2528:11) ได้แปล

ข้อเขียนของ เคนิส แมคเคลล และสเวน วินคาหลไว้เกี่ยวกับการพิจารณาการสื่อสารในฐานะที่เป็นศาสตร์นั้นว่าเพิ่งเริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นเดียวกับการวิจัยเชิงประจักษ์อื่น ๆ ที่ปรากฏในสหรัฐอเมริกา นั่นเอง ช่วงทศวรรษระหว่าง [ปี ค.ศ.] 1950-1959 เป็นระยะที่ได้มีการสร้างแบบจำลองขึ้นเป็นอันมากซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความพยายามที่จะค้นหาเพื่อพัฒนาและจัดระเบียบการศึกษาว่าด้วยการสื่อสารที่จะต้องมัลักษณะ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธนาดี บุญลือ (2529:477) กล่าวไว้ว่า นิเทศศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีอายุน้อยเมื่อเทียบกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ ผลงานทางนิเทศศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดกำเนิดขึ้นในปี ค.ศ. 1920 และ ค.ศ. 1930 เป็นต้นมา วิชาของการงานทางด้านนิเทศศาสตร์คือ ๆ มากก็อาศัยพื้นฐานทฤษฎีทางจิตวิทยา สังคมวิทยา คณิตศาสตร์ และอื่น ๆ ดังนั้นนักทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์จึงถูกเถียงกันมากกว่า ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ที่แท้จริงนั้นไม่มี เนื่องจากกรอบอธิบายการสื่อสารนั้นอิงทฤษฎีในศาสตร์สาขาอื่น ๆ

2. แนวทางการศึกษาทฤษฎีการสื่อสาร

แนวทางการศึกษาของทฤษฎีนิเทศศาสตร์สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 แนวทางคือ (ธนาศิ บัญลือ 2529:282-288)

1. ทฤษฎีสื่อสารเชิงระบบพฤติกรรม (Communication Theory: Systems of Behavior)

2. ทฤษฎีสื่อสารเชิงพฤติกรรมการถอดและเข้ารหัส (Communication Theory: Decoding Encoding)

3. ทฤษฎีสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ (Communication Theory: Social Context)

4. ทฤษฎีสื่อสารเชิงบริบททางสังคม (Communication Theory: Social Context)

1. ทฤษฎีสื่อสารเชิงระบบพฤติกรรม (Communication Theory: Systems of Behavior) ทฤษฎีเชิงระบบพฤติกรรมเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการสื่อสารในฐานะที่เป็นระบบพฤติกรรม เป็นทฤษฎีที่อธิบายองค์ประกอบที่สำคัญในการกระทำการสื่อสาร และมองการสื่อสารทั้งระบบ แบบจำลองทั้งหมดในทฤษฎีแม้จะมีความแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดมุ่งอธิบายการกระทำทางการสื่อสารของมนุษย์ อาจนำการสื่อสารของมนุษย์เปรียบเทียบกับการทำงานของเครื่องจักร ตัวอย่างของแบบจำลองในทฤษฎีเชิงระบบพฤติกรรมนี้ ได้แก่ แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์ของแชนสันและวีเวอร์ แบบจำลองการสื่อสารของ ลาสเวลล์ เคอเฟลอร์ (DeFleur) พัฒนาแบบจำลองมาจากแนวคิดในทฤษฎีเชิงคณิตศาสตร์ของแชนสันและวีเวอร์ และยังแนะนำแนวคิดใหม่เกี่ยวกับปฏิกริยาป้อนกลับ (feedback) ในกระบวนการสื่อสารเช่นเดียวกับ บรูซ เวสลีย์ และมัลคอล์ม แม็คสันอธิบายแนวคิดเรื่องปฏิกริยาป้อนกลับเช่นกัน อันเป็นประโยชน์ทางการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ ดิน ซี บานลุนด์ เพิ่มปัจจัยบรรยากาศหรือสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เรียกว่าบริบททางสังคม ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการสื่อสารเพราะเป็นตัวกำหนดผลของการสื่อสาร และยังพยายามอธิบายว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีความซับซ้อนเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารเป็นการกระทำที่ต่อเนื่อง แต่เป็นการสื่อสารเรื่องใหม่ ๆ เข้ามา ไม่มีการกระทำที่ซ้ำทับของเดิม และกระบวนการสื่อสารไม่เป็นเส้นตรง แต่เป็นวงกลม ความหมาย หรือเจตนาที่แฝงอยู่ในข่าวสาร ซึ่งหมายความรวมถึงหลักจิตวิทยา กาลเวลา และสถานที่ นอกจากบานลุนด์ และ ชาร์ลส์ ออสกูด แล้ววิลเบอร์ ชัมแรมม์ ก็มีส่วนร่วมในการอธิบายพฤติกรรมการสื่อสารในระบบวงกลม แฟรงค์ อี. เอ็กซ์ ดันซ์ (Frank E.X.Dance) สร้างทฤษฎีขลุวค (Helical model) โดยดันซ์คิดว่า การสื่อสารมีกระบวนการในลักษณะขลุวคซึ่งวนออกไปจากจุดเริ่มต้นและอาจกว้างขึ้น ๆ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันมากขึ้น นอกจาก แฟรงค์ ดันซ์ นอร์เบิร์ต วินเนอร์ แล้วชาร์ลส์ ออสกูดเองก็เน้นบทบาทสำคัญของผลสะท้อนกลับทางการสื่อสาร

เช่นกัน โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า แบบจำลองส่วนใหญ่ในทฤษฎีเชิงระบบพฤติกรรมนี้อธิบายถึงปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากพฤติกรรมการส่ง ถ่ายทอด รับสาร ในลักษณะของปฏิสัมพันธ์การตอบสนองต่อข่าวสาร สภาพแวดล้อมที่ปฏิสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นทฤษฎีนี้จะช่วยให้เข้าใจการทำงานของการทำงานของสื่อสารทั้งหลายได้ง่ายกว่าทฤษฎีประเภทอื่น ๆ และเป็นพื้นฐานของทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ในสมัยต่อ ๆ มา

2. ทฤษฎีสื่อสารเชิงพฤติกรรมการถอดและเข้ารหัส

(Communication Theory: Decoding-Encoding) ทฤษฎีนี้อธิบายกระบวนการการถอดและเข้ารหัส ซึ่งหมายถึงการรับและส่งสารนั่นเอง ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมหลักทางการสื่อสารทฤษฎีนี้ถือว่าการสื่อสารของมนุษย์คือรูปแบบของการควบคุมตรวจสอบหรือมีอำนาจเหนือสิ่งแวดล้อม ดังนั้นกระบวนการถอดและเข้ารหัสก็คือ กระบวนการควบคุมซึ่งต้องถอดหรือแปลสัญญาณเป็นเนื้อหาข่าวสาร และจากเนื้อหาข่าวสารกลับมาเป็นสัญญาณ ในการเข้ารหัสแหล่งสารจะแปลหรือถอดรหัสข่าวสารจากคำอธิบาย การเลือกสิ่งที่เราเห็นว่าสำคัญหรือมีความหมายอันเป็นสิ่งเร้าที่สำคัญพัฒนาการของแนวคิดนี้มีความซับซ้อนมากขึ้น การอธิบายระบบการสื่อสารมนุษย์จึงอธิบายการส่งสิ่งเร้าผ่านระบบประสาทสำหรับความรู้สึก ซึ่งอยู่บนพื้นผิวภายนอกกว้างกายกับระบบสมองที่มีอยู่ภายในร่างกายหรือส่วนของศีรษะซึ่งมิใช่ทฤษฎีพื้นฐานอีกต่อไป โดยสรุป ทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายกิจกรรมของผู้ส่งและผู้รับสาร 3 ประการคือ

- 2.1 การรับรู้หรือการถอดรหัส (perception or decoding)
- 2.2 ความคิดหรือการตีความ (Cognition or interpretation)
- 2.3 การตอบสนองหรือการเข้ารหัส (response or encoding)

ทั้ง 3 ส่วนนี้เกี่ยวข้องกับระบบสังคม โดยมีเงื่อนไขว่ามนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กันก็เพราะต้องการที่จะตรวจสอบหรือควบคุมสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะกระทำได้ก็คือเมื่อคนเรามีข้อมูลเพียงพอ ดังนั้นเพื่อจะได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จึงต้องมีการถอดรหัสและเข้ารหัสอยู่ตลอดเวลาเพื่อการรับรู้และใช้ความคิดไปเป็นสัญญาณ ซึ่งจะถูกส่งไปยังผู้รับสาร ส่วนการถอดรหัสสารก็คือ การที่ผู้รับสารถอดหรือแปลสัญญาณกลับมาสู่รูปแบบเดิมคือข่าวสาร

3. ทฤษฎีสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ (Communication Theory:

Interaction) ทฤษฎีนี้ให้แนวคิดว่าการสื่อสารหรือปัจจัยทางการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างปฏิกริยาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาข่าวสารกับบุคคล ปฏิกริยาแสดงออกมาทางพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนั้นพฤติกรรมทั้งหลายจึงเกิดจากพฤติกรรมทางการสื่อสารทั้งสิ้น ปัจจัยหรือตัวแปรทางการสื่อสาร ได้แก่ บุคลิกภาพ ความน่าเชื่อถือ ทัศนคติ ความคิด อิทธิพล ข่าวสาร เช่น ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเป็นตัวกำหนดปฏิกริยาของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร นอกจากความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารแล้ว ความรู้สึกของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร

บุคลิกภาพของผู้สื่อสารทั้งสองฝ่ายก็เป็นตัวกำหนดปฏิริยาตอบสนองต่อเนื้อหาข่าวสารที่ส่งมา ดังนั้นการที่มนุษย์มีปฏิริยาตอบสนองต่อข่าวสารเรื่องเดียวกันต่างกันก็เพราะคนเรามีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด บุคลิกภาพที่แตกต่างกันนั่นเอง คำอธิบายนี้ยังนำมาใช้อธิบายความแตกต่างในปฏิริยาของมนุษย์ทั้งหลาย ว่าเกิดจากความแตกต่างทางทัศนคติของผู้รับสาร แนวคิดของทฤษฎีนี้มาจากทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมพื้นฐานที่สำคัญ 2 ทฤษฎีคือ Balance Congruity และ Cognitive Dissonance Theories โดยสรุป ปฏิสัมพันธ์คือ กระบวนการเชื่อมโยงระหว่างผู้รับและผู้ส่งสาร

4. ทฤษฎีสื่อสารเชิงบริบททางสังคม (Communication Theories: Social Context)

ทฤษฎีนี้อธิบายกระบวนการสื่อสารว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือทุกสถานการณ์ทางสังคมจะสร้างแบบแผนหรือบรรยาภาคนั้นมีอิทธิพลหรือควบคุมกระแสข่าวสารและผลแห่งพฤติกรรมระหว่างบุคคล ในการสื่อสารของมนุษย์นั้น สภาพแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลอย่างสำคัญที่ทำให้การสื่อสารเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นปัจจัยที่ควบคุมแหล่งสาร การไหลของกระแสข่าวสาร และผลของข่าวสาร สภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นตัวการที่ทำให้การไหลของกระแสข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป ได้ทุกครั้ง ทฤษฎีนี้ให้ความหมายของ

บริบททางสังคมไว้ว่าเป็นสิ่งอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลเหนือการสื่อสารในสถานการณ์เฉพาะ เช่น ในงานสังสรรค์ ในการประชุมในกลุ่มขนาดเล็ก รวมทั้งพลังที่ควบคุมกระแสข่าวสารและรูปแบบของอิทธิพล จากกลุ่มอ้างอิงหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ปัจจัยเกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมอื่น ๆ ได้แก่ เวลา ที่ทำการสื่อสาร ความเป็นเอกฉันท์ การตรวจสอบข้อผิดพลาด อัตราการแลกเปลี่ยนบรรยาภาศของกลุ่ม การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ โครงสร้างของอำนาจ โครงสร้างของการสื่อสาร โครงสร้างของความสัมพันธ์ ปัจจัยหรือตัวแปรเหล่านี้จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างไร หรือจะสื่อสารกันอย่างไร นอกจากนี้ยังกล่าวถึงทัศนคติ ชื่อเสียง บัณฑิตทางสังคม แรงจูงใจของกลุ่ม ความคล้ายคลึงกันทางด้านความคิดของกลุ่ม การสื่อสารที่ไม่ปิดบังซ่อนเร้นความเครียด ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดหรือสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มตลอดจนเป็นตัวกำหนดความสามารถของกลุ่มที่จะตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ นอกจากการอธิบายทฤษฎีการสื่อสารในกลุ่มเล็ก ทฤษฎีเชิงบริบททางสังคมยังนำไปใช้อธิบายกระบวนการและลักษณะการแพร่กระจายวัตรกรรมเช่นการไหลของกระแสข่าวสารผ่านช่องสารต่าง ๆ ในการเผยแพร่วัตรกรรมภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ต่างกันทางสังคม

2.6.5 ความหมายของแบบจำลอง

ธนาดี บุญลือ (2529:477) ได้แปลความหมายของแบบจำลองที่นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์สมัยปัจจุบันให้ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

บิลล์ และฮาร์ดเกรฟ (Bill and Hardgrave) ให้คำจำกัดความว่า "แบบจำลองคือตัวแทนหรือคำอธิบายของโลกแห่งความจริงในรูปของทฤษฎีและทำให้ง่ายแก่ความเข้าใจ"

ดีน ซี บาร์นลุนด์ (Dean C. Barnlund) ให้ความหมายของแบบจำลองว่า "เป็นความพยายามสร้าง หรือทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งของหรือแรงค้ำที่กำลังศึกษาอยู่ในรูปของสัญลักษณ์หรือภาพหรือสิ่งที่มีความคมองเห็นได้"

คอยซ์ (Deutch) อธิบายว่า แบบจำลองใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ และช่วยในการกำหนดทฤษฎีด้วย"

อนาคี บุลลือ (2529:490) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า "แบบจำลองก็คือคำอธิบายตัวทฤษฎีโดยพยายามทำให้ง่ายและสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้สามารถกำหนดทางเลือกของการคาดคะเนพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ในอนาคตได้ ประการสุดท้ายคือสามารถนำไปประยุกต์ได้ เป็นคำอธิบายของกระบวนการสื่อสารโดยทั่ว ๆ ไปได้ โดยไม่เจาะจงว่าเป็นกระบวนการสื่อสารประเภทใด แต่มีความจริงอยู่ประการหนึ่งว่าแต่ละทฤษฎีหรือแบบจำลองนั้น ไม่สามารถจะอธิบายกระบวนการสื่อสารได้อย่างสมบูรณ์ จึงต้องอาศัยหลาย ๆ ทฤษฎีช่วยอธิบายเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์"

นันทวัน สุชาโต (2529:38) สรุปไว้ว่า "แบบจำลองคือตัวแทนของทฤษฎีหรือความพยายามที่จะอธิบายถึงกระบวนการ ความเป็นไปของปรากฏการณ์หรือข้อเท็จจริงที่ต้องการศึกษาโดยแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโครงสร้างนั้นอย่างคร่าว ๆ"

หน้าที่ของแบบจำลองทางการสื่อสาร

คอยซ์ (อ้างถึงใน อนาคี บุลลือ, 2529:480) กล่าวถึงหน้าที่ของแบบจำลอง 4 ประการ คือ

1. หน้าที่ในการจัดระเบียบ แบบจำลองสามารถเขียนเรียงจัดระเบียบ และเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นความคล้ายคลึงหรือความเกี่ยวพันกันในระหว่างข้อมูล ซึ่งเป็นผลจากการหาหน้าที่
2. สามารถนำไปทำนายหรือคาดการณ์เกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ ได้ และการคาดการณ์นั้นสามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์
3. ใช้เป็นเครื่องมือที่แสดงภาพทั้งหมดให้เราทราบและเข้าใจ โดยทำให้ข้อมูลที่คลุมเครือสลับซับซ้อนง่ายแก่ความเข้าใจ เพราะเป็นการอธิบายกระบวนการหรือระบบทั้งระบบ ซึ่งอาจนำไปสู่ความจริงที่ยังไม่ทราบมาก่อนหรือค้นพบวิธีการใหม่ ๆ

4. เมื่อแบบจำลองมีความสามารถในการทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ทำให้ผู้ทำนายสามารถกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง อันเกี่ยวเนื่องกับผลลัพธ์หรือสิ่งคาดคะเนไว้ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการตั้งสมมติฐานทางการวิจัยและหาวิธีการทดสอบสมมติฐานนั้น ดังนั้นแบบจำลองก็คือทฤษฎีหรือตัวแทนของทฤษฎี

แบบจำลองขั้นพื้นฐานทางการสื่อสาร

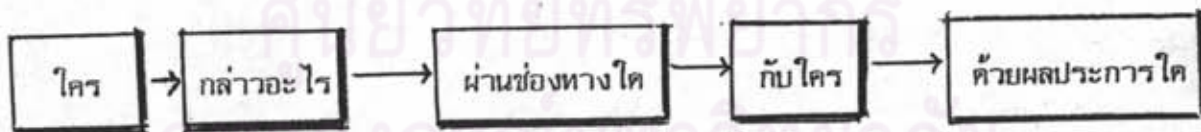
แบบจำลองทางการสื่อสารมีผู้เสนอไว้มากมาย โดยมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลง หรือขยายบางส่วนจากทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานที่ได้มีผู้เสนอไว้ แบบจำลองทางการสื่อสารที่มีอยู่ ได้แก่ แบบจำลองกระบวนการสื่อสารของลาสเวลล์ แบบจำลองของนอร์เบิร์ต วินเนอร์ แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์ของแชนน์และวีเวอร์ แบบจำลอง ABX ของอีไอคอร์ นิวคอมป์ แบบจำลองของออสกูด แบบจำลองของวิลเบอร์ ชแรมม์ แบบจำลองของเควิต เบอร์โล แบบจำลองของเดอ เฟลอร์ แบบจำลองของแฟรงค์ ค้านซ์ แบบจำลองของแม็คเล็คและแซฟฟ์ แบบจำลองของจอร์จ เกิร์บเนอร์ เป็นต้น ในที่นี้จะได้เสนอ แบบจำลองพื้นฐานไว้ 4 แบบคือ

ก. แบบจำลองของลาสเวลล์ (ธนาคี บุญลือ, 2529:495-496)

1. แบบจำลองของลาสเวลล์ มุ่งที่จะอธิบายกระบวนการสื่อสาร ปฏิกริยาหรือความสัมพันธ์ในระหว่งองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารตลอดจนผลของการสื่อสาร โดยวิธีตั้งคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการสื่อสาร 5 ประการคือ

ใครกล่าวอะไร ผ่านช่องทางใด กับใคร และได้ผลเป็นประการใด

ซึ่งหมายถึงแหล่งสาร เนื้อหาข่าวสาร ช่องสาร ผู้รับสาร และผลของการสื่อสารตามลำดับ ซึ่งอาจเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้: แผนภาพที่ 1

2. ประโยชน์ของแบบจำลองของลาสเวลล์ มีดังนี้คือ

2.1 สามารถใช้เป็นโครงสร้างสำหรับอธิบายองค์ประกอบหรือกระบวนการสื่อสาร

2.2 กำหนดขอบเขตหรือประเภทงานวิจัยทางนิเทศศาสตร์ โดยแบ่งตามองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสาร 5 องค์ประกอบ ดังนี้

2.2.1 การวิเคราะห์แหล่งสาร

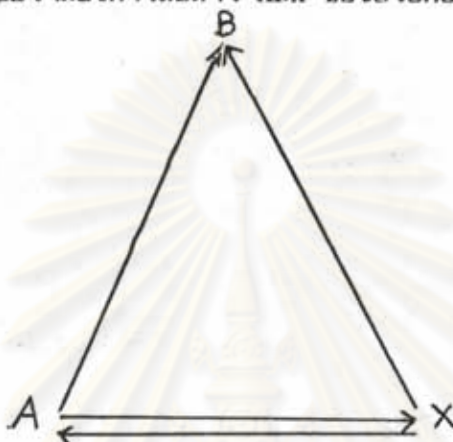
2.2.2 การวิเคราะห์เนื้อหา

2.2.3 การวิเคราะห์ผู้รับสาร

2.2.4 การวิเคราะห์ช่องสาร

2.2.5 การวิเคราะห์ผลของการสื่อสาร

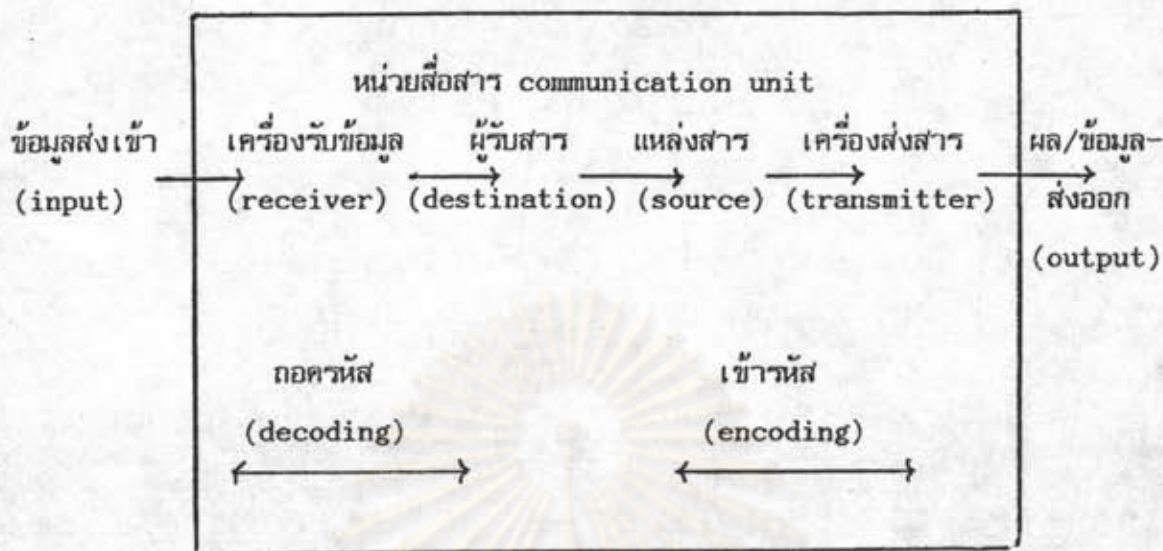
ข. แบบจำลองการสื่อสาร ABX ของอีไอคอร์ นิวคอมป์

แผนภาพที่ 2 รูปแบบความสัมพันธ์ของคน 2 คน และทัศนคติที่มีต่อวัตถุ

โดยสรุป กระบวนการสื่อสารที่มาจากแนวคิดของนิวคอมป์และใช้การคาดคะเน (ทัศนคติหรือพฤติกรรมต่าง ๆ) จากทฤษฎีความสัมพันธ์สัมพันธภาพที่มนุษย์เราจะกลับไปหาแหล่งสารที่มีความคล้ายคลึงกับสถานะภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของคน ๆ นั้น และพยายามแสวงหาข่าวสารที่สัมพันธ์หรือยืนยันพฤติกรรมปัจจุบันที่เป็นอยู่ของคนนั้น แนวทฤษฎีที่วิวัฒนาการมาจากแบบจำลองของนิวคอมป์ คือทฤษฎีการเลือกรับรู้ (selective perception) ซึ่งคาดการณ์ว่าผลของการสื่อสารทั้งหลายรวมทั้งสื่อมวลชนเกิดจากภาพที่คนเราต้องการยืนยันความคิดเห็นทัศนคติและพฤติกรรมที่มีอยู่ แนวคิดหลักของนิวคอมป์มีอยู่ว่า การสื่อสารเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการให้เกิดความสัมพันธ์หรือความเหมือนกันในทางความคิด ทัศนคติและพฤติกรรมต่าง ๆ โดยการสื่อสารช่วยให้เกิดความตกลงใจหรือการยอมรับในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกัน การสื่อสารทำให้บุคคล 2 คนหรือตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสามารถดำรงและรักษาไว้ซึ่งความเข้าใจหรือความเหมือนกันในสิ่งที่ทำการสื่อสารกัน เมื่อเกิดความยุ่งยากทางจิตวิทยาอันเกิดจากความไม่สัมพันธ์กัน มนุษย์จะพยายามทำการสื่อสารในรูปของการแสวงหาข้อมูล การให้ข้อมูล การแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อขจัดความยุ่งยากหรือความเครียดอันเกิดจากความไม่สัมพันธ์กัน ๆ แนวคิดของนิวคอมป์ให้ประโยชน์เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิธีการสร้างหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมมนุษย์ ตลอดจนการโฆษณาชวนเชื่อ

ค. แบบจำลองการสื่อสารของชาร์ลส์ ออสสกุค

แผนภาพที่ 3 แสดงหน่วยการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย แหล่งสาร และผู้รับสาร ซึ่งอาจเป็นคนเดียวกันก็ได้ หากหน้าที่เป็นผู้รับสารก่อน โดยนำข้อมูลมาเข้ากระบวนการถอดรหัส เพื่อจัดระเบียบเรียบเรียงข้อมูลนั้นให้ตนเองเข้าใจแล้วจึงนำมาเข้ารหัสเป็นข่าวสาร เพื่อส่งสารออกไปยังผู้อื่นต่อไป

แบบจำลองการสื่อสารของชาร์ลส์ ออสสกุค ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารและผู้รับสาร ต้องผ่านการเป็นผู้รับและส่งข่าวสาร โดยผ่านกระบวนการถอดรหัสและก่อนที่จะส่งออกก็ผ่านกรรมวิธีเข้ารหัส เพื่อส่งสารไปยังจุดหมายปลายทาง ข่าวสารเดียวกันนั้นเป็นทั้งผลิตภัณฑ์ของหน่วยผู้ส่งสาร และเป็นทั้งข้อมูลให้กับหน่วยจุดหมายปลายทางซึ่งต้องผ่านกรรมวิธีถอดรหัสก่อนเพื่อความเข้าใจของผู้รับสารแล้วจึงส่งผ่านออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ของหน่วยจุดหมายปลายทาง ในการเข้ารหัสและถอดรหัสนั้นต้องอาศัยความรู้ทางภาษา ทางจิตวิทยา สัทศาสตร์ สังคมศาสตร์ หลักการสื่อสาร ที่ทั้ง 2 หน่วยคือหน่วยส่งและหน่วยรับจะต้องร่วมกับการสื่อสารจึงจะสัมฤทธิ์ผล

ง. แบบจำลองของ เคว็ค เบอร์โล

เบอร์โลอธิบายกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ว่า เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยปัจจัยหรือองค์ประกอบ (ingredients) ที่สำคัญ 6 ประการคือ

1. แหล่งสาร (the communication source)
2. ผู้เข้ารหัสสาร (the encoder)
3. เนื้อหาข่าวสาร (the message)
4. ช่องสาร (the channel)
5. ผู้ถอดรหัสสาร (the decoder)
6. ผู้รับสาร (the communication receiver)

2.7 นิเทศศาสตร์กับการพัฒนา

2.7.1 ความหมายของการพัฒนาหรือพัฒนาการ

ปรมะ สตะเวทิน (2530:70) ได้แปลความหมายของการพัฒนาหรือพัฒนาการที่ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ซิงห์ (Sinha) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาว่า "เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง"

ซีร์ (Seers) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาว่า หมายถึงการมีอาหารกินอย่างเพียงพอมีระดับรายได้เพียงพอที่จะสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย มังานทำ มีความเสมอภาคกันในสังคม ถ้าหากว่าประชาชนส่วนใหญ่ยากจนลง มีคนว่างงานเพิ่มขึ้น มีความอยุติธรรมในสังคมมากขึ้น แม้วารายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มมากขึ้นจากเดิมสองเท่าก็ไม่สามารถเรียกได้ว่ามีการพัฒนาเกิดขึ้น แผนการใด ๆ ที่ไม่มีเป้าหมายที่จะลดความยากจน ลดการว่างงานและลดความไม่เสมอภาคกันในสังคมแล้ว ก็เป็นการยากที่จะเรียกแผนนั้นว่าแผนพัฒนา

โรเจอร์ส และ สเวนนิ่ง ให้คำนิยามว่า "การพัฒนาหมายถึงการที่ความคิดใหม่ถูกนำมาใช้ในสังคม เพื่อให้รายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มขึ้น และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยใช้วิธีการผลิตที่ทันสมัยขึ้น ตลอดจนการมีสถาบันสังคมที่ดีขึ้น"

จากความเห็นต่าง ๆ ดังกล่าว ปรมะ สตะเวทิน จึงสรุปว่าการพัฒนาคือ การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ในสังคม เพื่อให้มีสภาพดีขึ้น การทำให้ทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ในขณะที่การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมโดยส่วนรวม

เคอบราล และ โคเมซ (Quebral and Ely D. Gomez, 1977:1-14) ได้เสนอไว้ว่าวัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนาคือ การยกระดับให้ประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีจุดเริ่มต้นพื้นฐานของการพัฒนาอยู่ที่ความสามารถพึ่งพิงตนเองได้ในทางเศรษฐกิจทั้งของปัจเจกชนและของประเทศ การมีงานทำ และความเสมอภาค การมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจเพียงประการเดียว มิได้ยืนยันถึงการพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง จะต้องมีการพัฒนาทางสังคม การเมือง และจริยธรรมด้วย

ดิสसानายากิ (Dissanayake, 1981) กล่าวว่าไว้ว่าการพัฒนาคือกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่โดยมิได้ใช้ความรุนแรงต่อธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่และแสวงหาวิธีที่จะให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ด้วยตนเอง แนวคิดนี้ต่างจากแนวนโยบายของนักวิชาการด้าน

นิเทศศาสตร์พัฒนาการในทศวรรษ ที่ 1960 เช่น โรเจอร์ และชูเมเคอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971:11) ที่ให้ความหมายการพัฒนาไว้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยมีการเสนอความคิดใหม่ ๆ (นวัตกรรม) สู่ระบบสังคมเพื่อเพิ่มรายได้ต่อหัว (per capita income) และระดับความเป็นอยู่โดยใช้วิธีการผลิตสมัยใหม่และใช้การปรับปรุงองค์กรให้ดีขึ้น พัฒนาการก็คือการทำระบบสังคมให้ทันสมัย (modernization)

ซีเยส์ (Seers, 1969:3) ได้เสนอสาระสำคัญของพัฒนาการไว้ว่า พิจารณาพัฒนาการได้จากความยากจนและความไม่เท่าเทียมกัน ถ้าทั้งสองสิ่งนี้ลดลง ก็หมายถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมการพัฒนา หากทั้งสองสิ่งนี้อยู่ในสภาพเลวลงก็ไม่อาจนับว่ามีพัฒนาการแม้รายได้ต่อหัวประชากรจะเพิ่มเป็น 2 เท่าก็ตาม และได้สรุปไว้ว่าพัฒนาการมิได้หมายความว่าความถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่หมายถึงความเป็นธรรมในการวิภาค[รายได้] (distributive justice) และความสำเร็จของมนุษยชาติ (human fulfillment) [ร่วมกัน]

2.7.2 ลักษณะทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา (ปามะ สตะเวทิน, 2530:71)

องค์การสหประชาชาติได้จัดประเทศในโลกนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระดับของการพัฒนา โดยใช้เกณฑ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นเครื่องกำหนด ประเทศที่มีการพัฒนามาก เรียกว่าประเทศพัฒนา (developed countries) ประเทศพัฒนามากกว่า (more developed countries) หรือประเทศทันสมัย (modern countries) ส่วนประเทศที่มีการพัฒนาน้อย เรียกว่า ประเทศที่กำลังพัฒนา (developing countries) ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ ประเทศในลาตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชีย ยกเว้นประเทศญี่ปุ่น แอฟริกาใต้ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ลักษณะ โดยทั่วไปของประเทศที่กำลังพัฒนา คือ

1. มีรายได้ต่อหัวของประชากรต่ำ
2. มีผลผลิตต่อหัวของประชากรต่ำ
3. มีการค้าน้อย การทำมาหากินของประชาชนเป็นลักษณะทำได้พอกิน แต่ไม่พอขาย
4. มีคนไม่รู้หนังสือมาก
5. มีระบบการขนส่งและสื่อมวลชนจำกัด
6. มีอาหารไม่เพียงพอ
7. มีการอุตสาหกรรมน้อยและมีช่างที่มีความรู้ความสามารถน้อย
8. รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง
9. มีอัตราการเกิดและการตายสูง คนมีอายุสั้น

2.7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับกาพัฒนา

เลนเนอร์ (Lerner, 1958:56) กล่าวไว้ว่า "การพัฒนาประเทศเป็นการปฏิสัมพันธ์อย่างมีระบบ การระดมมวลชนและการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวมในประเทศที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยทั้งสามสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ โดยการสื่อสารเท่านั้น กล่าวได้ว่ากาพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ การเมืองนั้น ไม่อาจเป็นไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากการสื่อสาร ดังนั้นการนำกาสื่อสารมาใช้ให้เหมาะสมเพียงพอจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาประเทศได้มาก กล่าวได้ว่ากาสื่อสารเป็นเครื่องบ่งชี้กาพัฒนาและเครื่องมือในการพัฒนาสังคม" ดิสसानายากิ (Dissanayake, 1981) ได้เสนอไว้ว่ากาสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ถ้าสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของการสื่อสารและการพัฒนาแล้วก็จะสามารถกำหนดยุทธวิธีในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสื่อสารทำให้สังคมหาหนทางที่คั้งนั้นความพยายามในการพัฒนาใด ๆ จึงจำเป็นต้องให้ความสนใจยิ่งต่อบทบาทของการสื่อสารจุดบกพร่องประการหนึ่ง ในแผนพัฒนาต่าง ๆ ที่ผ่านมาของประเทศกำลังพัฒนา ก็คือกา ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่กาสื่อสารนั่นเอง

2.7.4 แนวคิดทางนิเทศศาสตร์ 3 ประการในการพัฒนา (Quebral,

1986:80-81)

1. วารสารศาสตร์พัฒนาการ (development journalism)
2. การสื่อสารเพื่อสนับสนุนกาพัฒนา (development support communication/DSC)

3. นิเทศศาสตร์พัฒนาการ (development communication)

แนวคิดทั้ง 3 นี้ต่างเป็นความพยายามที่จะแสวงหาเนื้อหาและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่ยากจนเพื่อกามีชีวิตที่ดีขึ้น หมายถึงการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยสารสนเทศ (information) ที่ส่วนใหญ่ได้มาจากศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งผู้ให้การสนับสนุนนอกเหนือ ไปจากนักนิเทศศาสตร์อาชีพแล้วก็แก่นักสังคมศาสตร์ ไม่ค่อยมีนักการเมืองให้การสนับสนุน สิ่งที่น่าสนใจคือแนวคิดทั้งสามประการข้างต้นเกิดในเอเชีย

วารสารศาสตร์พัฒนาการ เกิด ปลายทศวรรษ 1960-1969 ที่สถาบันหนังสือพิมพ์ฟิลิปปินส์ กลุ่มผู้พิมพ์ผู้โฆษณาและบรรณาธิการในเอเชียร่วมกันก่อตั้ง มูลนิธิหนังสือพิมพ์แห่งเอเชีย (PFA) ขึ้นในปี 1968 และ ในปีเดียวกันมูลนิธิก็ได้จัดหลักสูตรฝึกอบรมนักเขียนข่าวเศรษฐกิจในเอเชียขึ้นเป็นครั้งแรกที่นิลา เป็นผลให้เกิดวารสารศาสตร์พัฒนาการและวารสารศาสตร์พัฒนาการขึ้นในเอเชีย ตลอดจนเทคนิคในการเขียนข่าวเศรษฐกิจด้วย สิ่งสำคัญต่อหลักสูตรวารสารศาสตร์พัฒนาการคือ 1. คู่มือวารสารศาสตร์พัฒนาการของ อัลัน ชอล์คลีย์ (Alan Chalkly) 2. เคพธนิวส์ (DEPT news) ซึ่งอักษร 3 ตัวแรกย่อมาจาก พัฒนาการ (Development) เศรษฐกิจ (Economics) และประชากร (Population) เป็นหนังสือที่

ออกเป็นประจำและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษาในเอเชียเพื่อแจกจ่ายในยังภูมิภาคต่าง ๆ
การสื่อสารเพื่อสนับสนุนการพัฒนา เติบโตขึ้นมาจากหน่วยงานระหว่าง
 ประเทศขององค์การสหประชาชาติในช่วงเวลาเดียวกับวารสารศาสตร์พัฒนาการ โดยเออร์สไคน์
 ซิลด์เคอร์ (Erskine Childers) ผู้อำนวยการหน่วยบริการการสื่อสารเพื่อสนับสนุนการพัฒนา
 ที่กรุงเทพฯ โดยใช้วิธีการด้านการสื่อสารและการวางแผนทางการสื่อสารเพื่อจัดทำ และประเมิน
 ผลโครงการต่าง ๆ ในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ โครงการเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจาก

UNDP และ UNICEF และดำเนินการตลอดจนให้การแนะนำโดยองค์กรในเครือประชาชาติ
 โครงการเหล่านี้เป็นโครงการที่ความสำเร็จขึ้นอยู่กับ การตระหนัก (sensitising) การให้
 ข่าวสารและการสอน (teaching) กลุ่มบุคคลในระดับต่าง ๆ ของโครงการโดยให้ความ
 สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของโครงการพัฒนา จุดเริ่มต้นของวิธีการสื่อสารเพื่อ
 สนับสนุนการพัฒนาคือ โครงการพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาวัสดุอุปกรณ์ (materials)
 และการประเมินผลที่สามารถจับใจเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานได้ มีเครื่องช่วยสอนที่เหมาะสม
 การใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ได้รับไป และโครงการนี้มีความชัดเจนในพื้นที่ และแก่บุคคลต่าง ๆ
 ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ นักวางแผนการสื่อสารเพื่อการสนับสนุนจะใช้เครื่องมือทางสังคมศาสตร์
 ในการวิเคราะห์โครงการและดำเนินการให้สื่อบุคคลและสื่ออื่น ๆ มีความเหมาะสมกับสถานการณ์

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ที่สอนวิจัยและปฏิบัติกันมาในระดับมหาวิทยาลัย
 ที่มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ที่ลอสบามอสได้รับเอาหลักการและเหตุผลตลอดจนวิธีการของวารสารศาสตร์
 พัฒนาการและการสื่อสารเพื่อสนับสนุนการพัฒนา โดยได้บูรณาการเข้าด้วยกันพัฒนาเป็นกฎเกณฑ์
 ทางวิชาการขึ้นใหม่ โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการ สื่อสารมวลชน การส่งเสริมการเกษตร
 การศึกษาและสังคมศาสตร์พื้นฐาน เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์และมานุษยวิทยา
 โดยเสนอครั้งแรกในการประชุมทางวิชาการในเรื่องพัฒนาการทางการเกษตรที่มหาวิทยาลัยแห่ง
 ฟิลิปปินส์ที่ลอสบามอส เมื่อเดือนธันวาคม 1971 และใช้เวลาหลังจากนั้นอีก 9 เดือน จึงมี
 การประกาศรับรองสาขาวิชานี้ตามกฎหมายในฟิลิปปินส์ โดยในเอกสารฉบับแรกได้นิยาม
 ไว้ใน 3 ลักษณะคือ

1. ระดับประเทศ ซึ่งหมายถึงวารสารศาสตร์พัฒนาการด้วยส่วนหนึ่ง
 แต่รวมถึงสื่ออื่น ๆ ด้วย
2. ระดับภูมิภาค เช่น โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure)
 ระดับล่างทางการสื่อสารที่อยู่ภายในระบบการเกษตร เป็นต้น
3. ระดับภาคสนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารเพื่อสนับสนุน
 การพัฒนาและผู้เขียน (เคอบราล) เห็นว่าควรเพิ่มลักษณะที่ 4 ไว้ในที่นี้ด้วยคือ
4. ระดับนานาชาติ เนื่องจากมีข้อถกเถียงกันเกี่ยวกับเสรีภาพ
 ระดับโลกในการจัดระเบียบสารสนเทศ

จากแนวคิดเริ่มแรกทั้งสามสาขาวิชานี้ได้มีการปรับเพื่อให้เหมาะสมกับความคิดใหม่ในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม การพัฒนาได้เปลี่ยนแปลงจากการโน้มน้าวใจมาเป็นการสื่อสาร (flow of information) ระดับหมู่บ้านมีความสมดุลจากระดับสูงมาระดับล่างเพื่อให้มีการสื่อสารที่ทุกคนมีส่วนร่วม ทั้งสามสาขาวิชานี้เริ่มใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารและไม่มีสาขาใดจะละเลยหลักการและเหตุผลที่ว่า เพื่อสภาพที่ดีขึ้นของประชาชน

นโยบายการสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ของนิเทศศาสตร์พัฒนาการ

Guioquio, 1977)

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมของชาติ นโยบายการสื่อสารควรมุ่งพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้คือ

1. การพัฒนาระบบการสื่อสารในด้านการรับสาร (delivery) และการตอบกลับ (feedback) เพื่อที่จะ
 - ก) สร้างและ/หรือเพิ่มความรู้อย่างมีประสิทธิภาพและความเข้าใจในแนวคิดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานของรัฐบาลปัจจุบัน
 - ข) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการถ่ายทอดทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชาติ
2. การก่อให้เกิดการใช้สื่อเพื่อการสื่อสารโดยผู้ปฏิบัติการระดับอาชีพ (professionalisation of communication media)
3. การจัดหาวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนากำลังคน

2.8 การวิจัยทางการสื่อสาร

2.8.1 จุดเริ่มต้นของการวิจัยทางการสื่อสาร

นันทวัน สุชาติ (2529:27) ได้เสนอไว้ว่า การศึกษาเรื่องการสื่อสารของมนุษย์นั้นมีอายุน้อยกว่าเพื่อนในแขนงวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพฤติกรรมมนุษย์ โดยมีจุดเริ่มอยู่ภายในสาขาวิชาที่เกิดและมีรากฐานที่มั่นคงมาก่อน ในช่วงระยะ 15 ปีแรก นักวิชาการจากสาขาวิชาอื่น ๆ เข้ามาสู่งานวิจัยทางการสื่อสารเพื่อทำการวิจัยในปัญหาที่สนใจเพียงชั่วระยะหนึ่ง และจากนั้นก็กลับคืนไปสู่สาขาเดิม วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) ได้อธิบายถึงปรากฏการณ์นี้ไว้ "สาขาทางการวิจัยการสื่อสารเปรียบได้กับไอเอชซีในทะเลทรายที่มีขี้ผึ้งหลาย ๆ สายตัดผ่านหรือเป็นศูนย์กลางที่ผู้เดินทางจากที่ต่าง ๆ จะแวะพักชั่วคราว โดยอาจไม่มีใครเลยที่จะปักหลักอยู่ นั่นก็เพราะว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการทางสังคมขั้นพื้นฐาน ทุก ๆ สาขาวิชาซึ่งให้ความสนใจกับพฤติกรรมของมนุษย์และสังคม จำเป็นต้องให้

ความสนใจบางส่วนแก่เรื่องของการสื่อสาร เพราะฉะนั้นการศึกษาจำนวนมากซึ่งเราคิดว่า ประกอบกันขึ้นเป็นการวิจัยทางการสื่อสาร ได้ถูกศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของแขนงวิชาอื่น ๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ หรือ เศรษฐศาสตร์" ลาสเวลล์ จาก มหาวิทยาลัยชิคาโก ได้ตีพิมพ์ผลงานของเขาชื่อ "เทคนิคของการโฆษณาชวนเชื่อในสงครามโลก" และอีกเรื่องหนึ่งคือ "การโฆษณาชวนเชื่อที่ปฏิวัติโลก" และด้วยแรงจูงใจจากผลงานทั้ง 2 เรื่อง ของลาสเวลล์นี้เอง ได้มีผู้นำเอาวิธีการศึกษาแบบที่เขาได้ใช้เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อ วิทยุกระจายเสียง (Content analysis) มาพัฒนาให้เป็นระบบมากขึ้นเพื่อค้นหาเทคนิคที่จะ นำมาต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนนี้ ฆมาภัย และ ระวีวราภ ประกอบผล (2528:11) กล่าวว่า "การวิจัยการสื่อสารโดยทั่วไปมีจุดเริ่มต้นที่ความต้องการจะ ตรวจสอบและเพิ่มพูนประสิทธิภาพของการสื่อสารในวงการศึกษา การโฆษณาชวนเชื่อ การ โทรคนาคม การโฆษณาสินค้า การประชาสัมพันธ์ และมนุษยสัมพันธ์ กิจกรรมการวิจัยได้เพิ่มขึ้น ด้วยปัญหาเชิงปฏิบัติและ ในที่สุดก็ได้พัฒนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาและ ด้วยความก้าวหน้าในระยะเบียมวิธีการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสำรวจทางสังคมและสถิติ"

2.8.2 ลักษณะการวิจัยทางการสื่อสาร

ฮาลโลแรน (Halloran, 1980:137-139) ได้กล่าวไว้ว่า นักวิจัยทางการสื่อสารมวลชน มักศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการ (means) และผลที่ได้รับ (ends) เช่นความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบสังคม ลักษณะสถาบัน โครงสร้างขององค์กร กับนโยบาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่ประกาศใช้เป็นต้น และแสวงหาคำตอบต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ลักษณะสถาบันแบบใดที่จะช่วยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของนโยบายการสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอะไรจึงทำให้นโยบายการสื่อสารสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะใช้สื่อให้มีศักยภาพเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานทางนิเทศศาสตร์ได้อย่างไร และคำตอบอื่น ๆ ด้านอื่น ๆ ที่เห็นชัดว่าคำถามเหล่านี้จะมีคำตอบต่าง ๆ กันไป แต่ก็ยังคง ใช้กันทั่วไป เป็นเรื่องปกติธรรมดา ฮาลโลแรนได้เสนอไว้ว่า เทคนิคการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ จะเป็นการวิจัยในเรื่องต่อไปนี้คือ

1. การใช้การสื่อสาร (use)
2. ปฏิกริยาที่เกิดขึ้น (reaction)
3. ผล (effects) และ
4. อิทธิพล (influence)

และในช่วงหลังมีแนวโน้มที่จะศึกษาในเรื่องเนื้อหา การรับรู้ และผล

ทางสังคม

2.8.3 การวิจัยทางการสื่อสารในประเทศกำลังพัฒนา

เพลสเตาเซน (Pelstehausen, 1973:39-53) ได้กล่าวถึงการศึกษา

วิจัยทางนิเทศศาสตร์ในประเทศกำลังพัฒนาไว้ว่าโดยทั่วไป มักเป็นไปในลักษณะหนึ่งลักษณะใดในสองประการนี้คือ

1. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตของระบบสื่อสารมวลชน และการเปลี่ยนแปลงของเครื่องบ่งชี้ (indicators) ความก้าวหน้าในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เช่น เลินเนอร์ (Lerner, 1958, 1963) ได้เสนอการพยากรณ์ (prediction) โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตของระบบสื่อสารมวลชนของประเทศกับการขยายตัวของวิสาหกิจสินค้าสาธารณะและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การวิเคราะห์เน้นที่กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลและกระบวนการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ รวมทั้งการศึกษาพัฒนาการ

2. การแบ่งประเภท (classification) และลักษณะ (traits) ทางสังคมและพฤติกรรมของพวกหัวเก่า (traditional persons) หรือช่างเทคนิค (technicians) หรือช่างนาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางการสื่อสารและสารสนเทศ เช่น การรับสาร ความรู้ทางวิชาการ (technical knowledge) ความเข้าใจและพฤติกรรมแสวงหาข่าวสาร (Rogers, 1969)

และได้สรุปไว้ว่า "ลักษณะเด่นในการลงทุนทางทรัพยากรและสติปัญญาในการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ในทศวรรษที่ผ่านมา (ไม่รวมอิเล็กทรอนิกส์และวิศวกรรม) จึงอยู่ในสองลักษณะนี้โดยเน้นที่การแสวงหาวิธีการกระตุ้น ชักจูงใจ และเปลี่ยนแปลงให้คนหัวเก่า (คนรุ่นเก่า) เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเพื่อสามารถจะเริ่มประพฤติดีปฏิบัติได้เหมือนประชาชน (entrepreneurs) ในประเทศอุตสาหกรรมได้มากขึ้น"

ชแรมม์ (Schramm, W, 1963:15) ได้สรุปไว้ว่าลักษณะของการวิจัยทางการสื่อสารนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. จะสื่อสารให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร (how to be effective in communication)
2. จะสื่อสารให้เป็นที่เข้าใจได้อย่างไร (how to be understood)
3. จะสื่อสารให้ชัดเจนได้อย่างไร (how to be clear)
4. ประชาชนใช้สื่อมวลชนอย่างไร (how people use the mass media)
5. แต่ละประเทศมีความเข้าใจกันได้อย่างไร (how nations can understand each other)
6. สังคมจะใช้สื่อมวลชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร (how society can use the mass media to its greatest good)
7. กระบวนการพื้นฐานทางการสื่อสารจะหาหน้าที่ได้อย่างไร (how the basic process of communication works)

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์

3.1 ความหมายของวิทยานิพนธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn University, n.d.) ได้ให้ความหมายของวิทยานิพนธ์ไว้ว่า วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก หมายถึง งานวิจัย ซึ่งนิสิตแต่ละคนทำตามสาขาวิชาที่ตนศึกษา

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1973:608) ให้ความหมายว่า วิทยานิพนธ์ คือการเสนอรายงานผลจากการศึกษาค้นคว้าหรือวิจัย อย่างเป็นระบบ ระเบียบ โดยอาจเสนอขึ้นเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอกก็ได้

จิวซ์ ชูเวซ (2519:3) กล่าวว่า วิทยานิพนธ์เป็นการเสนอรายงาน การค้นคว้าอย่างละเอียด ลึกซึ้ง รอบคอบ ประกอบด้วยความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ มีการศึกษาค้นคว้าอย่างมีเหตุผล และมีระเบียบ รายงานการศึกษานี้เป็นส่วนประกอบในการศึกษาเพื่อรับ ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2521:140) ได้ให้นิยามไว้ว่าวิทยานิพนธ์คือเรื่องที่ยื่นเรียงเรียงขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าหรือสำรวจ อันเป็นส่วนหนึ่งของงานที่ผู้ศึกษาต้องทำเพื่อสิทธิในการรับปริญญาบัตร ตามที่สถานศึกษานั้น ๆ ได้กำหนดไว้ วิธีการเรียงเรียงวิทยานิพนธ์ย่อมเป็นระเบียบแบบแผน ซึ่งสถานศึกษานั้น ๆ กำหนดไว้เป็นมาตรฐาน

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2524:2) ได้ให้ความหมายของวิทยานิพนธ์ไว้ว่าเป็นการเขียนรายงานการวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อรับปริญญา

จากความหมายของวิทยานิพนธ์หรือปริญญาโทหรือปริญญาเอกข้างต้น อาจสรุปได้ว่า วิทยานิพนธ์หรือปริญญาโทหรือปริญญาเอก หมายถึง รายงานที่เรียบเรียงขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน จากการศึกษา ค้นคว้าหรือวิจัยอย่างถูกต้องตามระเบียบแบบแผนตามสาขาที่นิสิตแต่ละคนศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตร ปริญญาบัณฑิต ปริญญาโทหรือปริญญาเอก

3.2 ส่วนประกอบของวิทยานิพนธ์

การเขียนวิทยานิพนธ์ของแต่ละสถาบันการศึกษานั้น ส่วนใหญ่มักจะคล้ายคลึงกัน อาจแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดบางส่วน โดยทั่วไปวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย ส่วนต่าง ๆ ดังนี้ (บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ, 2527:330-341)

1. ส่วนมาของวิทยานิพนธ์ เป็นส่วนที่มีไว้เพื่อให้ผู้อ่านทราบเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัยเรื่องนั้น รูปแบบการเขียนอาจจะแตกต่างกันไปตามแต่ละสถาบัน โดยส่วนใหญ่การจัดรูปแบบของส่วนนั้น จะคำนึงถึงความสวยงามและการให้สาระสำคัญครบถ้วนเป็นหลัก รายละเอียดในส่วนนี้ประกอบด้วย ปกนอก ปกใน หน้าอำนวยการ ทศศัณด์ยอ กิตติกรรมประกาศ และสารบัญ

2. ส่วนเนื้อเรื่อง เป็นส่วนที่กล่าวถึงสาระสำคัญของการวิจัย โดยนำเสนอเป็นบท ๆ ตามลำดับของการศึกษา 5 บท คือ

บทที่ 1. คือ บทนำ บทนี้ประกอบด้วยรายละเอียดตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. สมมติฐานในการวิจัย
4. ขอบเขตของการวิจัย
5. ข้อตกลงเบื้องต้น
6. คำนยามศัพท์เฉพาะ หรือคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย
7. ความไม่สมบูรณ์ของการวิจัย
8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

บทที่ 2. คือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการเสนอทฤษฎีและข้อค้นพบจากรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์วิจารณ์ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ท้าววิจัยอย่างไร มีอะไรบ้างที่ได้คำตอบแน่นอนแล้ว อะไรบ้างที่ยังต้องค้นคว้าหาคำตอบต่อไป รวมทั้งคำตอบที่มีอยู่แล้วนั้นยังต้องการคำตอบยืนยันอะไรอีกบ้างหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะช่วยให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการท้าววิจัยเรื่องนั้นยิ่งขึ้น

บทที่ 3. คือ วิธีดำเนินการวิจัย เป็นบทที่กล่าวถึงรายละเอียดขั้นตอนของการทำงานวิจัยเพื่อชี้ให้เห็นว่าข้อมูลทั้งหมดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ห้ววิจัย เพื่อสรุปผลนั้น มีความตรง ความเที่ยง เชื่อถือได้เพียงใด รายละเอียดในบทนี้ ประกอบด้วยหัวข้อย่อยตามลำดับคือ

1. ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 4. คือ ผลการวิจัย เป็นการเขียนเกี่ยวกับข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยด้วยการนำเสนอข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ ที่วิเคราะห์มาแล้ว พร้อมทั้งแปลผลตีความหมายเป็นข้อสรุปของการวิจัยว่าได้ผลอย่างไร เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่ เพราะเหตุใด

บทที่ 5. คือ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เป็นการเขียนสรุปการทำวิจัยทั้งหมด ตั้งแต่ต้นจนจบ พร้อมทั้งอภิปราย วิเคราะห์ผลการวิจัยที่ได้เพื่อหาข้อสรุปและลงความเห็นเกี่ยวกับผลการวิจัยที่ได้นั้น รวมทั้งเสนอแนะการทำผลการวิจัยไปใช้และการทำวิจัยต่อไป

3. ส่วนอ้างอิง เป็นส่วนที่รวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัยซึ่งเป็นส่วนที่ไม่จำเป็นต้องใส่ไว้ในส่วนของเนื้อเรื่อง รายละเอียดในส่วนนี้ประกอบด้วย บรรณานุกรม ภาคผนวก และประวัติผู้เขียน

3.3 การทำวิทยานิพนธ์ในประเทศไทย

วิทยานิพนธ์เป็นวิชาบังคับของการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อสิทธิในการรับปริญญา แต่จำนวนหน่วยกิตวิทยานิพนธ์ของแต่ละสถาบันการศึกษาอาจไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของวิทยานิพนธ์ในหลักสูตรนั้น ๆ

การศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาตรี หลักสูตรส่วนใหญ่บังคับว่า นิสิต นักศึกษาต้องทำวิทยานิพนธ์ เพื่อให้การศึกษาคืบคลานสมบูรณ์ตามหลักสูตร ยกเว้นการศึกษาในบางหลักสูตรหรือบางสาขาวิชาที่เปิดโอกาสให้นิสิต นักศึกษา เลือกได้ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์กับการเรียนรายวิชาเพิ่มขึ้น แล้วสอบรวมยอด (Comprehensive Examination) เช่น หลักสูตรปริญญาตรีศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาบริหารการศึกษาและสาขาวิชานิติศาสตร์ศึกษาและพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์, 2520:47-49) หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาสอนคณิตศาสตร์ สาขาวิชา การสอนเคมี สาขาวิชาการศึกษาชีววิทยา สาขาวิชาการศึกษาฟิสิกส์ และหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย, 2526:92-109) หลักสูตรปริญญาโททางบัญชี ปริญญาโททางรัฐศาสตร์ และปริญญาโททางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, 2526:131-184 และ 258) หลักสูตรปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์ ปริญญาโททางพัฒนาการเศรษฐกิจ ปริญญาโททางสถิติประยุกต์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2526:10 และ 14-19) เป็นต้น

ส่วนการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตเน้น ส่วนใหญ่ นิสิต นักศึกษา
ไม่ต้องทำวิทยานิพนธ์ ยกเว้นการศึกษาในบางหลักสูตร เช่น การศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต
หลักสูตร 2 ปี ได้แก่ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา สาขาวิชามัธยมศึกษา
และสาขาวิชาพยาบาลศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะครุศาสตร์, 2517:2) หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม
สาขาวิชาศิลปอุตสาหกรรม และสาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
และวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง
(สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง, 2525:54) หลักสูตร
ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต หลักสูตรปริญญาการออกแบบอุตสาหกรรมบัณฑิต และหลักสูตร
ปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2524:6-81) และหลักสูตรปริญญา
สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร (มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2526:19) เป็นต้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์

4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศพบว่า ในปี
พ.ศ. 2504 (ค.ศ. 1961) โรเบิร์ต ดี รัสเซล (Robert D. Russell, 1962:137-140)
แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดแคลิฟอร์เนีย ได้ทำการวิเคราะห์การวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพและ
การสุขศึกษาในวารสาร Research Quarterly ระหว่างปี 1951-1960 โดยผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมาย
เพื่อที่จะสำรวจรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับสุขภาพและสุขศึกษาที่จัดพิมพ์ขึ้นในวารสารดังกล่าว
ระหว่างเดือนมีนาคม 1951 ถึงเดือนพฤษภาคม 1960 เพื่อทำการวิเคราะห์จำนวนสัดส่วน
หัวข้อเรื่อง วิธีการวิจัย ผลของการวิจัยปรากฏว่าจากจำนวนรายงานการวิจัยในวารสาร
Research Quarterly ทั้งหมด 477 เรื่อง เป็นรายงานที่เกี่ยวกับสุขภาพและการสุขศึกษา
59 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 12.4 ของทั้งหมด โดยเฉลี่ยในปีหนึ่ง ๆ มีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับ
สุขภาพและสุขศึกษาประมาณร้อยละ 6.21 ต่อปี และเรื่องที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 25
เป็นหัวข้อเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการปรับปรุงความคิด ทักษะ การปฏิบัติ ความต้องการ
และความสนใจ รองลงมาได้แก่การทดสอบทางด้านความรู้ ทักษะ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ
ส่วนบุคคล การวิจัยทางด้านโภชนาการ สุขภาพและการปฏิบัติ การประเมินผล โปรแกรมต่าง ๆ
การเตรียมครู กิจกรรมที่มีผลต่อสุขภาพ การบริการด้านสุขภาพ อุบัติเหตุและการสุขศึกษา
และการวิเคราะห์งานวิจัยต่าง ๆ ตามลำดับ ส่วนวิธีที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถาม

ในปี พ.ศ. 2505 สมาคมการวิจัยทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (The American Educational Research Association) ได้จัดตั้งคณะกรรมการประเมินผลงานวิจัยซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาประเมินคุณภาพงานวิจัยที่พิมพ์ในวารสารต่าง ๆ และวิเคราะห์ข้อบกพร่องที่สำคัญของงานวิจัยเหล่านั้น สรุปผลการพิจารณารายงานการวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2505 มีดังนี้

1. จากรายงานการวิจัยทั้งหมด 125 เรื่อง ได้รับการยอมรับเพื่อตีพิมพ์ร้อยละ 19 ให้กลับไปทบทวนใหม่ร้อยละ 41 และปฏิเสธไม่รับพิมพ์ร้อยละ 40

2. เมื่อใช้เกณฑ์การพิจารณาตามรายการทั้ง 25 ข้อ โดยใช้การวัดเป็น 5 ระดับดังกล่าว พบว่าลักษณะในแต่ละข้อจะได้ค่าเฉลี่ยของการได้คะแนนเป็น 3 จุด ขึ้นไปเป็นส่วนมากและค่าเฉลี่ยต่ำสุดเป็น 2.40 ซึ่งได้แก่ลักษณะของความชัดเจนของข้อตกลงเบื้องต้น (ข้อ 4) ค่าเฉลี่ยนี้เป็นของรายงานการวิจัย 81 เรื่อง ที่ตีพิมพ์ในวารสารการศึกษา ส่วนค่าเฉลี่ยสูงสุดนั้นเป็น 4.91 ซึ่งได้แก่การรายงานแสดงถึงความเป็นกลางไม่ลำเอียงหรือขาดทัศนคติทางวิทยาศาสตร์ (ข้อ 25) ค่าเฉลี่ยนี้เป็นรายงานการวิจัย 44 เรื่อง ที่ตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาชีพ

3. การที่ผู้ตัดสินพิจารณารายงานการวิจัยที่บรรณาธิการให้กลับไปทบทวนก่อนตีพิมพ์และรายงานการวิจัยที่ถูกปฏิเสธในการตีพิมพ์ เป็นรายงานการวิจัยจำนวน 125 เรื่อง ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ

- 3.1 งานวิจัยที่เสนอผลการวิจัยไม่ชัดเจน 26 เรื่อง
- 3.2 งานวิจัยที่ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลผิด 10 เรื่อง
- 3.3 งานวิจัยที่ใช้แบบวิธีดำเนินการวิจัยไม่เหมาะสม 31 เรื่อง
- 3.4 งานวิจัยนั้นไม่แสดงถึงความแม่นยำหรือความเชื่อถือได้ของหลักฐาน 29 เรื่อง
- 3.5 งานวิจัยซึ่งมีผลสรุปไม่ได้รับการสนับสนุนจากหลักฐาน 29 เรื่อง

และในปี พ.ศ. 2515 บอยเยอร์ (Boyer, 1972) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Ph.D. Dissertation: An Analysis of the Doctoral Dissertation as an Information Source" โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาคุณวุฒิตดพิทยศาสตร์ วิศวกรรมเคมี และจิตวิทยา ของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ที่เบอร์คเลย์ มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย และมหาวิทยาลัยเทกซัส ที่ออสติน ที่ทำในช่วง พ.ศ. 2506-2510 จำนวน 441 เล่ม เพื่อวิเคราะห์ว่าได้มีการใช้วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาคุณวุฒิตดพิทยศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงในแนวใดบ้างโดยทำการวิเคราะห์เป็น 2 แนว คือ วิเคราะห์ในรูปแบบการเผยแพร่เนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ทั่วไปใน 4 สาขาวิชาดังกล่าว และวิเคราะห์ในรูปแบบของกานำ

เนื้อหาวิทยานิพนธ์ไปใช้ในการอ้างอิง ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้จากผู้เขียนวิทยานิพนธ์ โดยผู้วิจัย
 ส่งแบบสอบถาม ไปยังผู้เขียนวิทยานิพนธ์แต่ละคน ให้ลงรายการบรรณานุกรม สิ่งพิมพ์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่
 หรืออ้างอิงถึงวิทยานิพนธ์ของตนเอง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ข้อมูลจากดัชนีวารสาร ซึ่งได้กล่าวถึง
 วิทยานิพนธ์ที่นำไปใช้อ้างอิง โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบชื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษาศึกษา 4 สาขา
 ดังกล่าว เพื่อที่ว่าวิทยานิพนธ์เหล่านั้นมาใช้อ้างอิงจริงหรือไม่ และอ้างอิงโดยผู้ใด ผลจากการ
 วิจัยปรากฏว่า การเผยแพร่เนื้อหาวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่จะปรากฏเผยแพร่ในวารสารวิชาการ
 ส่วนรูปแบบของการเผยแพร่และการนำเนื้อหาวิทยานิพนธ์ไปอ้างอิงนั้นจะแตกต่างกันระหว่างสาขา
 วิชามากกว่าแตกต่างกันระหว่างมหาวิทยาลัยประมาณ 2 ใน 3 ของวิทยานิพนธ์นำไปใช้ในการ
 อ้างอิง นอกเหนือจากนั้นคือ ประมาณ 1 ใน 3 ไม่ได้นำมาใช้ในการอ้างอิง

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

ในประเทศไทยได้เริ่มมีผู้สนใจทำการสำรวจและวิเคราะห์วิทยานิพนธ์
 มาตั้งแต่ พ.ศ. 2507 โดยมีรายละเอียดของการศึกษาค้นคว้าคลึงกัน ดังนี้คือ

ในปี พ.ศ. 2507 จารุณี เตียตระกูล (2507:26) ได้ทำการศึกษา
 เรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์สาขาสังคมศาสตร์ของ นิสิต นักศึกษา ในสถาบันการศึกษาชั้นสูง
 ของประเทศไทย พ.ศ. 2502-2506" โดยวิเคราะห์วิทยานิพนธ์สาขาสังคมศาสตร์ ของ นิสิต
 นักศึกษา ระดับปริญญาตรีและปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 64 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า

1. นิสิต นักศึกษาที่หาวิทยานิพนธ์สาขาสังคมศาสตร์ เป็น นิสิต
 นักศึกษาชายมากกว่านิสิตนักศึกษาหญิง และเป็นนิสิต นักศึกษาระดับปริญญาโท มากกว่า นิสิต
 นักศึกษาปริญญาตรี
2. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวิทยานิพนธ์
 สาขาสังคมศาสตร์มากที่สุด
3. ปี พ.ศ. 2505 เป็นปีที่นิสิต นักศึกษาวิทยาลัยต่าง ๆ หาวิทยานิพนธ์
 สาขาสังคมศาสตร์มากที่สุด

ในปีเดียวกันนี้ ศรีสว่าง กริชพิทยาวุฒ (2507:29-30) ได้ทำวิจัยเรื่อง
 "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ทางการศึกษา ของนิสิต นักศึกษา ในประเทศไทย พ.ศ. 2502-2506"
 โดยวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ทางการศึกษาของ นิสิต นักศึกษา ระดับปริญญาตรีและปริญญาโท
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิทยาลัย

วิชาการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวนทั้งสิ้น 143 เล่ม พบว่า

1. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวิทยานิพนธ์ทางการศึกษามากที่สุด
2. ผู้ทำวิทยานิพนธ์ทางการศึกษาเป็นนิสิต นักศึกษาหญิงมากกว่าชาย และเป็นนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีมากกว่าปริญญาโท
3. ปี พ.ศ. 2505 เป็นปีที่นิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทำวิทยานิพนธ์ทางการศึกษามากที่สุด
4. วิทยานิพนธ์ทางการศึกษาส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย และส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ที่มีจำนวนหน้าอยู่ระหว่าง 61-90 หน้า

ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 พัทรี คราประยูร (2513:46-47) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ทางการศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาตรี ของนิสิตนักศึกษาในประเทศไทยถึงปีการศึกษา 2511" โดยวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประจวบคีรีขันธ์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จำนวนรวมทั้งสิ้น 292 เล่ม ผลปรากฏว่า

1. จำนวนสองในสามของวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย
2. จำนวนสองในสามของวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงประยุกต์
3. เนื้อเรื่องของวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาจิตวิทยาและการแนะแนว
4. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ใช้สถิติขั้นสูงในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในปี พ.ศ. 2521 กานทิ ศิริโชติ (2521:126-129) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2508-2519" โดยทำการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาตรี สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงเวลาดังกล่าว จำนวน 70 เล่ม ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. มหานักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่เป็นหญิง

2. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้แก้ปัญหาหรือปรับปรุงงาน มีวิธีวิจัยแบบสำรวจ และส่วนใหญ่ใช้สถิติขั้นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล

3. ขอบเขตของการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์ ถ้าแบ่งตามเนื้อหา และลักษณะงานห้องสมุด พบว่า มีขอบเขตเนื้อหาเรื่องภูมิหลัง และเรื่องบริการผู้อ่านจำนวนเท่ากัน และมีจำนวนมากที่สุด แต่ถ้าแบ่งตามประเภทห้องสมุด พบว่า วิทยานิพนธ์ส่วนมากมีขอบเขตเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวกับห้องสมุดประเภทใดประเภทหนึ่ง

4. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ ส่วนมากมีลักษณะต่าง ๆ ครอบคลุมตามเกณฑ์หรือแบบการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์และส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดี

5. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มีเนื้อหาที่สามารถใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ได้ วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่แม้จะไม่สามารถใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาใดโดยตรงแต่สามารถใช้ในฐานะเอกสาร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ชูระวี ชัยกิจไทย (2522:91-92) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512-2520" โดยทำการศึกษาวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร รวมทั้งสิ้น 119 เล่ม ได้ข้อค้นพบว่า

1. เนื้อเรื่องของวิทยานิพนธ์มหบัณฑิตสาขาวิชาพลศึกษา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดลองทางพลศึกษา

2. วิทยานิพนธ์มหบัณฑิตสาขาวิชาพลศึกษา ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์และส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย

3. วิทยานิพนธ์มหบัณฑิตสาขาวิชาพลศึกษาส่วนใหญ่ศึกษาวิจัยกับ นิสิต นักศึกษาระดับอุดมศึกษา

4. วิทยานิพนธ์มหบัณฑิตสาขาวิชาพลศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีการทดลองช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลของวิทยานิพนธ์มหบัณฑิตสาขาวิชาพลศึกษาส่วนใหญ่คือ ค่าเฉลี่ย

ในปี พ.ศ. 2524 พิมพ์ไล หองโพบูลย์ (2524:52-53) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ทางการศึกษาระดับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต ของนิสิตหลักสูตร 2 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517-2521" โดยวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ดังกล่าวทั้งภาคปกติและภาคพิเศษรวมทั้งสิ้นจำนวน 411 เล่ม พบว่า

1. ผู้ทำวิทยานิพนธ์ทางการศึกษาเป็นนิสิตหญิงมากกว่านิสิตชาย
2. วิทยานิพนธ์ทางการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ และส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย
3. วิทยานิพนธ์ทางการศึกษาส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและส่วนใหญ่ใช้วิธีสังเกตอย่างประชากรแบบง่าย
4. จำนวนสามในสี่ของวิทยานิพนธ์ทางการศึกษาใช้สถิติขั้นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล
5. จำนวนครึ่งหนึ่งของวิทยานิพนธ์ทางการศึกษามีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับกายพยาบาล

ในปีเดียวกัน ภัทรา พรประศาสน์สุข (2524:57-59) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การสำรวจวิทยานิพนธ์ของนิสิตบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2486-2520" โดยสำรวจวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวม 10 คณะ จำนวนทั้งสิ้น 2,638 เล่มพบว่า

1. นิสิตคณะครุศาสตร์ทำวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเป็นจำนวนมากที่สุด
2. ปี พ.ศ. 2519 เป็นปีที่มีจำนวนวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตมากที่สุด
3. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตส่วนใหญ่เป็นโครงการเดี่ยวขนาดเล็ก และผู้เขียนวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ไม่ได้รับทุนอุดหนุน
4. วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย และส่วนใหญ่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร
5. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตส่วนใหญ่ได้เกรด B หรือ Good และการกระจายของเกรดไม่เป็นโค้งปกติ ที่ระดับนัยสำคัญ .001
6. ผู้ทำวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพระหว่างทำวิทยานิพนธ์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 พิชัย ตลเสมอ (2527:40) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2506-2523" โดยวิเคราะห์วิทยานิพนธ์จำนวนทั้งสิ้น

300 เล่ม พบว่า

1. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาโสตทัศนศึกษาส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษางานโสตทัศนศึกษาของสถาบันต่าง ๆ
2. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาโสตทัศนศึกษาส่วนใหญ่ศึกษาวิจัยกับประชากรและ/หรือกลุ่มตัวอย่างประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร และตัวอย่างประชากรที่นำมาศึกษาวิจัย ส่วนใหญ่เป็นครู อาจารย์
3. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาโสตทัศนศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย
4. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาโสตทัศนศึกษาส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และส่วนใหญ่ใช้ค่าเฉลี่ยช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล
5. ช่วงปีการศึกษา 2518-2520 เป็นช่วงที่มีการทำวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาโสตทัศนศึกษามากที่สุด

ในปีเดียวกัน ชู่ม ธรรธรรม (2527:76-83) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์งานวิจัยที่ได้รับรางวัลทางสาขาสังคมศาสตร์" โดยทำการวิเคราะห์งานวิจัยที่ได้รับรางวัลทางสาขาสังคมศาสตร์จากทุนวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และจากทุนรัชดาภิเษกสมโภช จำนวนทั้งสิ้น 25 เรื่อง ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับลักษณะงานวิจัยดังนี้

1. งานวิจัยส่วนใหญ่มีลักษณะวัตถุประสงค์เป็นการวิจัยประยุกต์
2. ประเภทของการวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย
3. งานวิจัยที่ได้รับรางวัลทางสาขาสังคมศาสตร์เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เอกสาร จำนวนมากที่สุด
4. งานวิจัยที่ได้รับรางวัลทางสาขาสังคมศาสตร์ ที่วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สถิติขั้นพื้นฐานและสถิติขั้นสูง มีจำนวนใกล้เคียงกัน
5. งานวิจัยที่ได้รับรางวัลทางสาขาสังคมศาสตร์ ส่วนใหญ่นผลการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์ในด้านเป็นแนวทางในการวางแผนนโยบาย
6. งานวิจัยที่ได้รับรางวัลทางสาขาสังคมศาสตร์ มีแหล่งทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณของหน่วยงานที่ผู้วิจัยอยู่และจากแหล่งทุนอุดหนุนต่างประเทศ เป็นจำนวนมากที่สุดเท่ากัน

เพ็ญพิศ ประวิมวารกุล (2527:38-40) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2518-2526" โดยทำการวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร จำนวนทั้งสิ้น 237 เล่ม
ผลการศึกษาพบว่า

1. วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย และส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีและเทคนิคการสอน
2. วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่มีการระบุประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
3. วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ศึกษาวิจัยกับตัวอย่างประชากร และส่วนใหญ่ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างประชากรแบบเจาะจง
4. วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ศึกษาวิจัยกับตัวอย่างประชากรที่เป็นนักเรียน และส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
5. วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ศึกษาวิจัยในสถานศึกษาใดสถานศึกษาหนึ่ง และส่วนใหญ่ใช้แบบทดสอบเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล โดยส่วนใหญ่มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้
6. วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิตทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ใช้ข้อมูลปฐมภูมิและส่วนใหญ่ใช้สถิติทั้งขั้นพื้นฐานและขั้นสูง ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 อัจฉรา ศิวพันธ์ (2528:56-59) ได้ศึกษา "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระหว่างปีการศึกษา 2510-2525" เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของวิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิต และเพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับตัวนิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ รวม 3 สาขา คือ สาขาวิชาวิจัยการศึกษา สาขาวิชาสถิติการศึกษา และสาขาวิชาวัดและประเมินผลการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 384 เล่ม ได้ข้อค้นพบดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ลักษณะของวิทยานิพนธ์
 - 1.1 ประเภทของการวิจัย พบว่า โดยส่วนรวมวิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย และเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์น้อยที่สุด
 - 1.2 ประเภทของเรื่อง พบว่า วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา ส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องตรงตามสาขาวิชา คือ วิทยานิพนธ์สาขาวิชาวิจัยการศึกษาส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวิจัยการศึกษาโดยตรง วิทยานิพนธ์สาขาวิชาสถิติการศึกษา มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสถิติการศึกษาโดยตรงจำนวนมากที่สุด และวิทยานิพนธ์สาขาวิชาวัดและประเมินผลการศึกษา ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการวัดและประเมินผลการศึกษาโดยตรง
 - 1.3 พื้นที่ศึกษา พบว่า วิทยานิพนธ์หม่าบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมเป็นงานวิจัยที่มีพื้นที่ศึกษาเป็น สถานศึกษา จำนวนมากที่สุด

1.4 ระดับการศึกษา พบว่า วิทยาลัยพณิชยการมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับเดียวจำนวนมากที่สุดคือ ประมาณ 1 ใน 3 ของวิทยาลัยทั้งหมด

1.5 แหล่งข้อมูลที่ศึกษา พบว่า วิทยาลัยพณิชยการมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมเป็นงานวิจัยที่มีแหล่งข้อมูลที่ศึกษาเป็นนักเรียน นิสิตนักศึกษา เพียงอย่างเดียว จำนวนมากที่สุดคือประมาณ 1 ใน 3 ของวิทยาลัยทั้งหมด

1.6 การสุ่มตัวอย่างประชากร พบว่า วิทยาลัยพณิชยการมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวม ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง และวิธีการสุ่มตัวอย่างที่ใช้มากที่สุดคือ วิธีสุ่มตัวอย่างแบบแยกประเภท

1.7 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า วิทยาลัยพณิชยการมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมเป็นงานวิจัยที่ใช้แบบบันทึกข้อมูลอย่างเดียว เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวนมากที่สุด คือประมาณ 3 ใน 10 ของวิทยาลัย

1.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า วิทยาลัยพณิชยการมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมมีสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้มากที่สุดตามลำดับคือ สถิติภาคสรุปอ้างอิง สถิติภาคบรรยาย และการวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากนี้พบว่า สถิติภาคสรุปอ้างอิงที่ใช้มากที่สุดคือ สถิติทดสอบค่าทีและสถิติทดสอบค่าซี และสถิติภาคบรรยายที่ใช้มากที่สุด คือสถิติในการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางและการวัดการกระจาย ส่วนสาขาวิชาสถิติการศึกษา และสาขาวิชาวัดและประเมินผลการศึกษาเน้น สถิติภาคสรุปอ้างอิงที่ใช้มากที่สุดคือ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ความแปรปรวน และสถิติที่ใช้ในการหาค่าสหสัมพันธ์ ตามลำดับ

1.9 คุณภาพของวิทยานิพนธ์ พบว่า วิทยาลัยพณิชยการมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมมีคุณภาพระดับดีมาก และดี จำนวนใกล้เคียงกัน

2. ผลการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับตัวนิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์

2.1 เพศ พบว่า นิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวมเป็น นิสิตหญิงมากกว่านิสิตชาย

2.2 อายุ พบว่า นิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวม ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 26-30 ปี และเป็นผู้ที่มีอายุอยู่ในช่วง 41 ปีขึ้นไป จำนวนน้อยที่สุด

2.3 อาชีพ พบว่า นิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอาชีพ และในจำนวนผู้ที่มีอาชีพนั้น ส่วนใหญ่รับราชการครู

2.4 การได้รับทุนอุดหนุนในการทำวิทยานิพนธ์ พบว่า นิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวิจัยการศึกษา โดยส่วนรวม ส่วนใหญ่ไม่ได้รับทุนอุดหนุนในการทำวิทยานิพนธ์ มีผู้ที่ได้รับทุนอุดหนุนในการทำวิทยานิพนธ์เพียงร้อยละ 33.85 และในจำนวนนี้เป็นผู้ที่ได้รับทุนจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวนมากที่สุด

2.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการหาวิทยานิพนธ์ พบว่า นิสิตผู้หาวิทยานิพนธ์ ภาควิชา
วิจัยการศึกษาโดยส่วนรวม ส่วนใหญ่ใช้เวลาในการหาวิทยานิพนธ์มากกว่า 1 ภาคการศึกษา
นอกจากนี้พบว่าระยะเวลาเฉลี่ยที่นิสิต โดยส่วนรวม ใช้ในการหาวิทยานิพนธ์คือ 2.19 ภาคการศึกษา

และในปีเดียวกันนี้ อัครีย์ สนั่น ไหว (2528:43-44) ทำการวิจัยเรื่อง
"การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์มหาดัฒิต สาขาวิชาการศึกษาคณิตศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-2526"
รวม 167 เล่ม พบว่า

1. ระเบียบวิธีวิจัยที่พบบ่อยมากที่สุดคืองานวิจัยเชิงทดลอง รองลงมาคือ
งานวิจัยเชิงบรรยาย ส่วนงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ไม่มีผู้ทำเลย
2. ประเภทของการวิจัยที่พบบ่อยที่สุดคือการวิจัยประยุกต์ รองลงมา
คือการวิจัยเพื่อใช้ในเชิงปฏิบัติการ การวิจัยบริสุทธิ์ไม่มีผู้ทำเลย
3. การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้กันมากที่สุดคือ การเลือกกลุ่ม
ตัวอย่างประชากรแบบเจาะจง รองลงมาได้แก่ การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรแบบผสม ส่วนการ
เลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรโดยการสุ่มแบบมีระบบ ไม่มีผู้ใช้เลย
4. สถานภาพของประชากรกลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นนักเรียนมากที่สุด
รองลงมาคือ นิสิต-นักศึกษา การใช้ศึกษานิเทศก์อย่างเดี่ยวหรือผู้บริหารอย่างเดี่ยว ไม่มีเลย
5. แหล่งที่อยู่ของประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างประชากรอยู่ในหนึ่งหรือสอง
จังหวัดที่ไม่ใช่กรุงเทพมหานครมากที่สุด
6. ระดับการศึกษาที่เกี่ยวข้องเป็นมัธยมศึกษามากที่สุด
7. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบทดสอบมากที่สุด
รองลงมาคือแบบสอบถาม และแบบทดสอบ ที่ไม่มีผู้ใช้เลยคือ เอกสาร การสังเกตโดยตรงและ
การสัมภาษณ์
8. การหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่พบบ่อยที่สุด
คือการหาความยากง่าย อ่านง่ายและความสะดวกมากที่สุด ที่ใช้น้อยที่สุด คือ การหาความตรง
อย่างเดียว
9. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้มากที่สุด คือ การทดสอบ
ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม น้อยที่สุด คือ การหาค่าไคสแควร์
10. เนื้อหาทางการศึกษาที่พบบ่อยที่สุด คือ เนื้อหาทางการศึกษา
ที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนและเทคนิคการสอน เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของครูน้อยที่สุด

และในปี พ.ศ. 2529 วีระศักดิ์ บรรณาธรรม (2529:6-7) ได้ทำการ
ศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาดัฒิตที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอุดมศึกษา"

โดยวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอุดมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500-2526 จากสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ 6 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 909 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า

1. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอุดมศึกษา มีปรากฏอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมากที่สุด (60.18%) และมีในคณะครุศาสตร์มากที่สุด (75.69%) ส่วนปีที่มีการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวมากที่สุด คือ ปีพ.ศ. 2524 (13.53%)

2. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอุดมศึกษา ใช้ระเบียบวิธีวิจัย คือ การวิจัยเชิงบรรยายมากที่สุด (89.99%) และเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามมากที่สุด (25.27%) สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมากที่สุด คือ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง (58.36%) และกลุ่มประชากรที่ใช้มากที่สุด คือ นิสิตนักศึกษา (40.38%)

3. ผลสรุปของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอุดมศึกษา ได้กล่าวถึงเรื่องต่อไปนี้

ก. พื้นฐานการอุดมศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนา การและความมุ่งหมายของสถาบันอุดมศึกษา การดำเนินงานบริการชุมชน และหาคำบำรุงวัฒนธรรม ความต้องการและโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ข. หลักสูตรและการเรียนการสอน ในสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตร โปรแกรมการศึกษา การจัดประสบการณ์วิชาชีพ กิจกรรมการเรียน การสอนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา การสร้างสื่อการเรียนการสอน แบบวัดและแบบประเมินผล การใช้ห้องสมุดของอาจารย์และนิสิตนักศึกษา เพื่อประกอบการเรียนการสอนและการวิจัยและการฝึกอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาของวิทยาลัยครู

ค. การบริหารสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับ ลักษณะการบริหารการดำเนินงานของผู้บริหาร การดำเนินงานกิจการนิสิตนักศึกษา การดำเนินงาน ห้องสมุด ค่าใช้จ่ายลงทุนทางการอุดมศึกษา สภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ สถานภาพและคุณวุฒิ ของอาจารย์ ขวัญและความพึงพอใจของอาจารย์ในการปฏิบัติงาน เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ ทางการอุดมศึกษา และการติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ง. นิสิตนักศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับ ลักษณะของนิสิต นักศึกษาด้านบุคลิกภาพ คุณธรรมและศีลธรรม ความสามารถ สมรรถภาพ ทักษะคิด และค่านิยมที่มีต่อการเมือง การปกครอง การอาชีพ การสื่อสารมวลชนและสภาพการณ์ทางสังคม การดำเนินงาน กิจกรรมของนิสิตนักศึกษาและปัญหาของนิสิตนักศึกษา

สรุป

จากผลการวิจัยที่ผ่านมา พบจะสรุปข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับลักษณะงานวิจัย
ที่ผู้วิจัยศึกษาได้ดังนี้ คือ

1. ลักษณะบางประการของนิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์
 - 1.1 ผู้ทำวิทยานิพนธ์เป็นนิสิต นักศึกษาหญิงมากกว่าชาย
 - 1.2 ผู้ทำวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพระหว่างทำวิทยานิพนธ์
2. ส่วนประกอบหรือลักษณะ (Characteristics) ของวิทยานิพนธ์
 - 2.1 วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยประยุกต์
 - 2.2 วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย
 - 2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถาม
 - 2.4 วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ใช้สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการศึกษาข้อค้นพบ (Findings) ของวิทยานิพนธ์นั้นยังไม่มีมีการวิเคราะห์ถึง
ข้อสรุปของข้อค้นพบวิทยานิพนธ์เลยที่สามารถสรุปเป็นข้อความรู้ได้บ้าง ทั้งนี้ในการวิเคราะห์
วิทยานิพนธ์ครั้งนี้จึงจะได้ทำการวิเคราะห์ทั้งในส่วนประกอบของวิทยานิพนธ์รวมทั้งข้อค้นพบของ
วิทยานิพนธ์ตลอดจนลักษณะบางประการของนิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย